

bancı dil öğrenimini sevdirci bir ortam yaratılarak öğrencileri, sözlük yardımıyla okuduğunu anlamayı («Basic English»e benzer), 1500 sözcük çerçevesi içinde kendi düzeylerine uygun basit tümcelerle konuşturmayı amaçlamıştır; ancak bu yıllar arasında ders yoğunluğu haftada 5 saatten 3 saate düşürülmüş olduğundan, beklenen başarıya ulaşılamayacağı açıktır. 1949, 1962, 1970 programlarında yinelenen bu amaçlardan sonra, 1971 yılındaki Milli Eğitim Şûrası ertesinde, işitsel-dilsel (audio-lingual) yöntemle öğretimden beklenen becerilerin geliştirilmesi öngörülmüştür. Buna göre öğrenci: Normal hızda konuşulmuş anlayacak, anlaşılır biçimde konuşacak, okuduğunu kolaylıkla anlayacak, düşündüklerini yazı ile anlatacak, okul bittikten sonra da yabancı dile karşı ilgisini sürdürcektir (Tebliğler Dergisi 1947: 259-61, Haziran 1973). Gerek turizm, gerekse uluslararası ilişkiler yönünden yurda yararlı eleman yetiştirmek için seçilen bu amaçlara varılması çok zordur. Bu görüşü ortaya atan ve onaylayanlar, sanki ortaöğretim kurumlarında hiç yabancı dil öğretmemiş, ya da uygulamayla ilgili öğretmen raporlarını (B-Talim Sicili) hiç okumamışlardı. Kaldı ki, anadil öğretiminde bile bu amaçlara çoğu durumlarda ulaşılamamaktaydı. 1940 yılında başlatılıp 1949 yılına kadar sürdürülen «Klasik Şube» uygulamasının amacı ise, en başta üniversitelerin klasik filoloji bölümlerine Latince bilen öğrenci hazırlamaktı. 1983 yılında bu kez (Tebliğler Dergisi, 10 Ekim 1983, s. 431-), «Lise Yabancı Dil Kolu» uygulamasına geçilmiştir. 1747 sayılı Tebliğler Dergisi'nde belirtilen genel amaçları gerçekleştirmek için, ayrılan haftalık 9 saatin 5'i ders kitaplarının öğretimine, geriye kalan 4 saatten ikisi dilbilgisi, ikisi de okuma çalışmalarına ayrılmaktadır.

MESLEKİ VE TEKNİK ÖĞRETİMDE

Öte yandan, meslek okullarında (Kız Sanat Enstitüsü, Erkek Sanat Enstitüsü, Öğretmen Okulu, Köy Enstitüsü, İmam-Hatip Okulu, Meslek Okulu), bugünkü terimiyle, her türlü meslek liselerinde yabancı dil öğretimiyle öğrencilerin, «dilini her yönden geliştirmek, onlara mesleki sözcükler öğretmek, basit çeviriler yaptırmak, onların düzeylerine uygun mesleki bir metni sözlük yardımıyla okuyup anlamalarını sağlamak ve yabancı dil bilgilerini ilerletmek için gerekli bilgilerin verilmesi» amaçlanmaktaydı. Ancak, öğretmen bulunmaması nedeniyle çoğu okulda bu dersler boş geçmiş, olan yerlerde de bu amaçlar pek o kadar önemsenmemiştir. Öğretimin başarısının öğrenci notlarına yansıtılması sonucunda yabancı dil dersi, matematik dersi gibi korkulan ve sevimsiz bir ders durumuna gelmişti (Songün 1977). Oysa bu okullarda «mesleki metinlerin sözlük yardımıyla okunup anlaşılması» olarak saptanan bir amaca erişilebilirdi.

1935 yılında açılan «Köy Eğitim Kursları» ve «Osmanlı döneminde girilen birçok uygulamaların bir sonucu olarak ortaya çıkan «Köy Enstitüsü» (1940-1953) örneğinde yabancı dil öğretimi üzerine tartışmalı görüşlere yer verilmişti. Sözelimi, İzmir-Kızılcıllu Köy Enstitüsü'nde İn-

gilizce öğretilirken, Eskişehir-Çifteler Köy Enstitüsü'nde yabancı dil öğretimi yapılmamıştı. Bir yanda, kültürlü olmak, başka ulusların yayınlarından yararlanmak için yabancı dil öğrenmeyi gerekli sayanlar; öte yanda ise, yetkin çevirmenlerce Türkçeye aktarılan yapıtların öğrencilere okutulmasından yana çıkanlar bulunuyordu (Kirby 1962: 169-172). Turiste yardım için yabancı dil öğrenmek gibi bir amaç, çok iyi niyetli bile olsa, o derecede bilinçsiz bir amaç sayılırdı. 1943 tarihli programda: «Öğrenciyi anadille yabancı dili karşılaştırarak dillerin özelliklerini tanıtmak, basit parçaları asıllarından okuma olanağını vermek, kendi kendine bir yabancı dili öğrenebilecek olanlara bir fırsat yaratmak» olarak belirlenen amaçlara varılabileceği umulmuş, yabancı dil öğretilen köy enstitülerinde haftada 2 saat yoğunlukla okutulmuştu (Köy Enstitüleri Programı 1943: 110, Adıyaman 194).

1983-84 öğretim yılında mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarında da yabancı dille öğretime geçmek için «hazırlık» öğretimi başlamış ve böyle okullara «Anadolu Mesleki ve Teknik Orta Eğitim Kurumu» adı verilmiştir. Amaçlar, ortaöğretim kurumları için belirlenen genel amaçların bir benzeridir (Tebliğler Dergisi, 10 Ekim 1983, sayı 2149, 421-).

Askeri liselerin Talim ve Terbiye Dairesi onayından geçen programına göre 1. sınıftan önce öğrenciler bir yıl «hazırlık» öğretimiyle haftada 28 saat yabancı dil öğrenmektedirler (Tebliğler Dergisi, 28 Ocak 1985: 35). Bu kurumlarda eskiden ikinci yabancı dil olarak öğretilen (İngilizce, Rusça, Almanca) dersleri yerine «Yabancı Dille Kompozisyon» dersi konarak, sonraki yıllardaki yabancı dil öğretimi biraz daha yoğunlaştırılmıştır.

YABANCI DİLLE ÖĞRETİM YAPAN OKULLARDA

Türk Eğitim Derneği Ankara Koleji, Galatasaray Lisesi, Anadolu Lisesi, Türk ve yabancı özel okullarında, kültür dersleri olarak tanımlanan Türkçe, Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi, Sosyoloji, Askerlik dersleri dışında kalan: Matematik, Mantık, Felsefe, Biyoloji, Fizik, Kimya dersleri, öğretim dili olarak seçilmiş olan bir yabancı dille (İngilizce, Fransızca, Almanca) öğretilmektedir. Bu öğretimin genel amacı, «yükseköğretimi daha verimli kılmak» olarak belirlenmiştir. Öğrenciler, derslere başlayabilmek için yeterli düzeyde yabancı dil öğrenmek zorundadırlar. O bakımdan, ilk başta 1 ya da 2 yıl (İngilizce, Almanca için 1, Fransızca için 2 yıl) süren bir «yabancı dil hazırlık eğitimi» görürler. Yoğun ve oldukça sıkıntılı bir hazırlanma dönemi sonunda, bir ya da iki aşamalı olarak girilen eleme sınavlarıyla seçilen öğrencilere, yabancı dille öğrenimin anadilde görebilecekleri öğrenimden «bir yabancı dil öğrenme»nin ötesinde başka neler kazandırdığı henüz araştırılmış değildir.

Öğretimi Türkçe yapmakla birlikte, yabancı dil ders saatlerini haftada 10-12'ye çıkarabilen özel kolejlerin amacı, bir yabancı dili, özellikle İngilizceyi öğretmektir. Bu uygulama, çocuklarını o okullara gönderen ana-babaların beklentilerinden kaynaklanıyordu. 1983 yılından başlayarak bu

özel okullara, tıpkı Anadolu liselerinde olduğu gibi, bir yabancı dille öğretim yapma izni verilmesiyle hemen hemen tüm özel okullar yabancı dille, çoğunluğu İngilizce, 1-2'si hem İngilizce hem Almanca, ancak vakıf ya da derneklere bağlı olan 1-2'si de Fransızca ile ortaöğretime geçmişlerdir.

Cumhuriyet kurulduktan sonra, ilk değerlendirmelere göre, yabancı okullarındaki eğitim-öğretimde: «Türk olmayan ulusal değerler ve çıkarlar hakim olduğundan ve yeni Türkiye'nin olaylarına ve ruhuna ilgisiz, hattâ düşman bir durum aldıklarından dolayı Milli Eğitim Bakanlığı'nın bu okulları ya kendi kendilerini ıslaha veya kapılarını kapamaya davet ettiği» belirtiliyordu (Kirby 1962: 65). Lozan Barış Konferansı'nda (Tutanaklar, Belgeler, takım II, cilt I, kitap I) yabancı okulları üzerine, özellikle İngiltere, Fransa ve İtalya'nın taraf olduğu uzun görüşmeler yapılmış, Türk hükümetinin bu okullar üzerindeki denetiminin çok sert olduğu ileri sürülerek, eski ayrıcalıklı durumları korunmak istenmiştir. Her okulda (kültür derslerini öğretmek için) Türk makamlarınca atanmış 3 Türk öğretmenin bulunması zorunluluğunu bir türlü kabule yanaşmamışlardır. Buna karşılık Türk Heyeti Başkanı İsmet Paşa: «Ne olursa olsun, Türk hükümeti, yabancı kurumların, Türk kurumlarına göre ayrıcalıklı bir durumdan yararlanmalarını kabul edemez.» (s. 108) ve «Yeni kurumların açılması konusunda hiçbir yükümlülük altına giremez.» (s. 120) görüşünde direnmiş, sonuçta, «Yabancı (eğitim) kurumları her çeşit vergi yükümleri bakımından Türk kurumları ile eşit düzeyde işlem görecekler ve bunların bağlı oldukları kanunlar ve yönetmeliklere bağlı olacaklardır.» kararı ilgili taraflarca onaylanmıştır. Bütün bu kısıtlamalar bugün de yürürlüktedir. 8/6/1965 tarih ve 625 sayılı «Özel Öğretim Kurumları» yasanının 5. maddesine göre: Yabancı uyruklu gerçek ve tüzel kişiler yeniden özel öğretim kurumu açamazlardı. Aynı yasanın 20. maddesine göre de: O güne kadar açılmış olan yabancı özel öğretim kurumlarının binaları genişletilemez, çoğaltılamaz, şubeleri açamaz, binaları yerine yeniden bina yapılamaz, herhangi bir surette mülk edinilemez, kiralanamazdı. Mevcut binaların tamirâtı bile Milli Eğitim Bakanlığı'nın iznine bağlıydı. Ancak, 5 madde 3035 ve 3236 sayılı yasalarla (Resmi Gazete, 9 Kasım 1985: 3): «Yalnız yabancı uyruklu öğrencilerin devam edebileceği milletlerarası öğretim kurumu (Yükseköğretim hariç) yabancı uyruklu gerçek ve tüzel kişiler tarafından, doğrudan veya Türk vatandaşlarıyla ortaklık yoluyla, 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu çerçevesinde, Bakanlar Kurulu'nun izni ile açılabilir...» biçiminde değiştirilerek eski kısıtlama bir ölçüde gevşetilmiştir.

YÜKSEKÖĞRETİMDE

Öğretimi Türk diliyle yapan üniversitelerin yabancı dil bölümleri dışında kalan öteki bölümlerinde ve 1980 öncesinde akademilerde okuyan öğrencilere yapılan yabancı dil öğretiminin amacı: Öğrencilerin o yabancı

dilde «kendi öğrenim alanlarıyla ilgili olarak yayınlanmış bulunan metinlerden yararlanmalarını sağlamak»tır. Bu amaç, yönetmeliklerde «öğrenime yardım edecek yabancı dili öğrenmek, yabancı dilden anadile çeviri yapmak, yazmak, konuşmak ve temel eğitimle ilgili yapıtları okuyup anlama yeteneği vermek, ilerdeki meslek çalışmalarına yarayacak surette yabancı dil öğrenmelerine yardımcı olmak» biçiminde dile getirilmiştir. Daha 1933 yılında, İstanbul Üniversitesi'nde açılan yabancı dil kurslarına gerekçe olarak, «öğrencilerin yabancı dilden anadile çeviri yapamamaları» gösterilmektedir. 16 Ocak 1932 tarihli Albert Malch raporunun 7. sayfasına Atatürk'ün düştüğü notta (Kocatürk 1984: 6-10): «Öğrenci, İngilizce, Almanca, İtalyanca veya Fransızca gibi en az bir yabancı dili bilmelidir (okuyup anlamak)», demekle o günkü görüşü gerçekçi bir biçimde dile getirmiştir. Bu görüş, aynı zamanda «bütün Türkiye için nasıl bir kültür planı yapılacağı» sorusunun yabancı dil öğrenimine ilişkin bir yanıtıdır.

Mesleki yükseköğretimde, Eğitim Enstitülerinin 1958 programında yabancı dil: «Dinleme, anlama, yazma ve okuma öğrenimi» olarak belirlenmiştir. Öteki yüksekokullarda ise, «mesleki yayınlardan yararlanmak, okuyup anlama, sözlük yardımıyla karşılıklı (Türkçeden yabancı dile, yabancı dilden Türkçeye) çeviri, basit ölçüde konuşma» biçiminde anlatılmaktadır. Yüksek Köy Enstitüsü'nde (1940-1947) ise, yabancı dil, bunlardan ayrı olarak, «köye kültür götürme aracı olarak» öğretilmek istenmekte, bir yazıda belirtildiği üzere yabancı dilin: 1) İşlevsel araştırma aracı, 2) Öğretim yöntemlerini öğrenme aracı olarak öğretildiği anlatılmaktadır (Adıyaman 1945, Kirby 243-44). Talim ve Terbiye Dairesi'nin 1981 yılında yaptığı Yüksek Öğretmen Okulu Yönetmeliği'nde (madde 50), yabancı dil öğretiminin amacı: «Öğretim dili normal hızda konuşulduğu zaman anlama, kendi alanlarında okuduğunu anlama, konuşabilme düzeyine ulaşma» olarak belirlenmişti. Ancak, 1981 yılında çıkarılan 2547 sayılı «Yükseköğretim Kanunu» ile bütün yükseköğretim kurumları üniversitelere bağlandıktan, yasanın 5.i. maddesine göre, yabancı dil «zorunlu» bir ders olarak saptanmakta, 49. maddede ise öğretimi kısmen veya tamamen bir yabancı dille yapan kurumlarda 1 yıla kadar bir yabancı dil «hazırlık» öğretimi öngörülmekte, bu öğretimin sonraki yıllarda da desteklenmesi için gerekli önlemler alınabileceği belirtilmektedir. 1983 yılında çıkarılan «Yabancı Dil Eğitim ve Öğretimi Kanunu» (sayı 2923) uyarınca 20/4/1984 tarihinde (Resmi Gazete, 18378) yayınlanan: «Yükseköğretim Kurumlarında Yabancı Dil Eğitim-Öğretimi ve Yabancı Dille Eğitim-Öğretim Yapan Yükseköğretim Kurumları Hakkında Yönetmelik» ile, öğrenciler bir yabancı dili «zorunlu», bir ikincisini de «seçmeli» olarak okuyacaklardır. Bu öğretimin amacı, «öğrencilerin takip ettikleri yabancı dilde konuşabilme, anlayabilme, kendi konularındaki metinleri Türkçeye çevirebilme ve yazı ile yeterince ifade edebilme güç ve yeteneğini kazanmalarını sağlamaktır,» biçiminde anlatılmış olup, ilk yılda, yabancı dil «hazırlık» öğretimi yapılabilir. Ortadoğu Teknik Üniversitesi (1956-), Robert Kolej (1912-1971), Boğaziçi Üniversitesi (1971-) ve bazı üniversitelerin belli bölümlerinde öğ-

retim İngilizce, 1980 sonrasında Hacettepe Üniversitesi'nin Fen ve Matematik Öğretmenliği bölümlerinde Almanca olarak yapılmaktadır. Bu üniversite ve bölümlere girmek için, Üniversite Seçme ve Yerleştirme Sınavları'nı kazanmaktan başka, 1. sınıfa başlayabilmek için, öğretim dili olan yabancı dili, dersleri izleyebilecek düzeyde bilip bilmediğini ölçen «Yeterlik Sınavı»nı başarmak gerekir. Yeterlik sınavına girmeyen, girip de başaramayan öğrenciler, ilgili üniversitelerin «hazırlık» okullarında (bugünkü Yabancı Diller Yüksek Okulları) yabancı dil öğrenimi görürler. Bu öğrenim ODTÜ'nde 1 yıl, Boğaziçi Üniversitesi'nde 3 yarıyıl iken, 2547 sayılı yasanın 49. maddesi bu süreyi 2 yarıyla indirmiştir. Bu öğrenim sonunda, «okuduğunu ve dinlediğini anlama, not alma ve yazılı anlatım» becerilerini ölçmeyi amaçlayan «Yeterlik Sınavı»nı geçen öğrenciler 1. sınıf öğrenimine başlayabilirler. «Hazırlık» sınıfında yapılan öğretim, üst sınıflarda haftalık 3-6 saat yabancı dil dersiyse desteklenebilir. «Hazırlık» öğretiminin amacı, «İngilizce anlatılan dersleri izleyebilecek düzeyde bu dili öğretmek»tir. Yabancı dil öğretimini «hazırlık» sınıfında yapan Hacettepe Üniversitesi'nde ve öteki üniversite bölümlerinde öğrencilerin: «1) Temel eğitim dallarıyla ilgili olarak yabancı bir dilde yazılmış yayınları okuyup anlayabilmelerini ve böylece ilerdeki çalışma ve araştırmalarında daha geniş yayın olanaklarından yararlanmalarını sağlamak», 2) «Yabancı dil (Almanca, Fransızca, İngilizce) bölümlerine girecek öğrencilerin, ilgili dilde görecekları eğitimi rahatlıkla izleyebilmeleri için: Dinleme, konuşma, okuma, yazma becerilerini kazanmalarını sağlamak»tır. 1984-85 öğretim yılında yürürlüğe giren yeni yönetmelikte (madde 9): «Yabancı dille eğitim-öğretim yapılmasının amacı, öğrencilere bilimsel ve teknolojik gelişmeleri ve yabancı dildeki bu tür yayınları izleyebilme, uluslararası toplantı ve tartışmalara da katkıda bulunabilme güç ve yeteneğini kazandırmaktır», denilmektedir. Hazırlık eğitimi genellikle haftada 25 saat olup, bunun 20 saati sınıfta, 3-5 saati de dil laboratuvarında geçer. Türkçe öğretim yapan üniversite bölümlerine giren yabancı uyruklu öğrencilerden, Türkçe yeterlik sınavını geçemeyenler de, ilgili üniversitelerin düzenlediği Türkçe kurslarına devam edip, başarı göstermek zorundadırlar.

ÖZEL DERSANE VE KURLARDA

Özel dersane, dernek ve çeşitli kuruluşlarda verilen her türlü eğitim hizmetleri ancak Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın onayından geçtikten sonra yürürlüğe girebilir. Böyle kurumlar ve yetkilileri Bakanlığa karşı sorumludurlar. Bu kurumların tüm etkinlikleri, Osmanlı döneminde yaşanmış olaylar da göz önünde tutularak, yasa ve yönetmeliklerle düzenlenmiştir. Halen yürürlükte olan 625 sayılı (Resmi Gazete, 18 Haziran 1965), «Özel Öğretim Kurumları» yasasıdır. Bu yasaya göre, özel okul ve dersanelerin yönetmelik ve programları Bakanlıkça onaylanır (madde 26); kullanacakları her türlü ders kitabı, yardımcı kitap ve araçlar Bakanlığın iznine bağlıdır. Özel dersane ve kursların amaçları, çıkarılan yö-

netmeliklerle (Tebliğler Dergisi 2185, 25 Mart 1985: 125-8) Bakanlık tarafından belirlenmiştir. Buna göre dersanelerin amacı, öğrencileri; a) Zayıf oldukları derslerden yetiştirmek ve bilgi düzeylerini yükseltmek, b) Bir üst okulun giriş sınavları ile okul dışından bitirme sınavlarına hazırlamaktır (madde 4). Dersanelerde öğrencilerin resmi okullardaki sınıflarına uyan müfredat programları ile ders ve yardımcı ders kitaplarının okutulması zorunludur. Ancak, geliştirilmiş eğitim programları ve buna paralel kitapları varsa kullanılması Bakanlığın izniyle uygulanabilir.

Özel kurslar yönetmeliğinde (Tebliğler Dergisi, 25 Mart 1985: 127-8), bir kursun amacı, «Her yaş ve seviyedeki kişileri, herhangi bir alanda meslek sahibi kılmak veya mesleki bilgilerini, deneyimlerini ve becerilerini geliştirmek, yahut ilgi ve yeteneklerine göre zamanlarını değerlendirmektir». Açılacak kurslar arasında (yabancı) dil kursları da bulunmaktadır (madde 4). Kursların programları (madde 8) ve okutulacak kitaplar ile kullanılacak ders araç ve gereçleri (madde 9), Bakanlığın onayından geçer. Nitekim Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü'ne bağlı Halk Eğitim Merkezlerinde açılacak olan Arapça dil kurslarının çok ayrıntılı bir izlenesi yayınlanmıştır (Tebliğler Dergisi, 11 Şubat 1985, 2182: 55-). 140 saat süren bu kursların amacı, «Araplarla olan ilişkilerimizde ortaya çıkan dil sorununun çözümüne yardımcı olmak»tır.

İstanbul, Ankara ve öteki büyük kentlerde yabancı ülke kültür merkezlerinin ve Türk-yabancı (Türk-Amerikan, Türk-İngiliz, Türk-Alman, Türk-Fransız,...) kültür derneklerinin çoğunluk Türk öğretmenler aracılığıyla düzenledikleri dil eğitimi öteki özel dersane ve kurslardan daha iyidir. Bu merkezler dışında, 1980 yılında İstanbul'da dersane adı altında 82, kurs adı altında 15 özel öğretim merkezi bulunmaktaydı (Akay 1981). Kamu ve özel kuruluşların kendi personeline açtığı ve izin alınmadan açılan kurslar bu sayılara katılmamıştır. Görüleceği gibi, özel dersaneler ilk ve ortaöğretime yönelik, özel kurslar ise daha çok bunun dışında kalan alanlarda hizmet vermektedirler. Osmanlı döneminde de bu tür etkinliklerde bulunan Türk ve yabancı kurumları kuşkusuz vardı, örneğin Berliç Dersanesi. Amerikan YMCA (Young Men's Christian Association: Genç Erkekler Hristiyan Birliği) «Amerikan Lisan Erkek Dersanesi», YWCA (Young Women's Christian Association: Genç Bayanlar Hristiyan Birliği) «Amerikan Lisan ve San'at Dersanesi» adı altında çalışmaktaydı (Scipio 1955: 213).

İzlenceler

Gerek ortaokul ve lise, gerekse meslek okullarında uygulanan yabancı dil izlencesi, Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesi tarafından seçilip Tebliğler Dergisi'nin öğretim yılı sonunda çıkan sayılarında adları duyurulan ders kitaplarının içerikleri olmuştur. Öteki dersler için yapılanlara benzer izlenceler düzenlenip ayrıca yayınlanmamıştır. Son yıllarda, meslek okulları için, dilbilgisi yapılarını veren, sözde yapısal izlenceler, bazen de yurt dışında basılmış bir yabancı dil kitabının 'içindeki

ler' bölümü alınarak, Tebliğler Dergisi'nde izlenice diye sunulmuştur. Ortaokul ve liselerde izlenice yerine geçmiş olan, örneğin İngilizce ders kitapları Tebliğler Dergisi sayılarından yıllara göre derlenmiştir. Bu kitaplardaki izleniceler yapısal-birimsel (structural-topical) olarak nitelenebilir.

Tablo: 34

ORTAÖĞRETİMDE YABANCI DİL (İNGİLİZCE)
DERS KİTAPLARI

Yıllar	Yazarın Adı	Kitabın Adı
1939-1974	Faucett, Lawrence	:İngilizce Kitabı I-IV (The Oxford English Course).
1953-1979	Gatenby, E. V.	:A Direct Method English Course 1-6.
1953-1963	Sevin, N.; Ağış, E.	:English in Turkey 1-3.
1961-1968	Özgür, İ. N.	:Temel İngilizce I-IV.
1970-	M.E.B. Komisyonu	:An English Course for Turks 1-5.

Yabancı bir dille öğretim yapan gerek Türk, gerekse yabancı okullarıyla özel liselerde uygulanan izleniceler, ilgili yabancı ülkelerde yayınlanıp ders kitabı olarak kullanılmak üzere seçilen kitapların içeriklerine bağlı kalmıştır. Bu okullar için yabancı dil izleniceleri ancak 1983 yılından sonra yayınlanmaya başlamıştır (Tebliğler Dergisi, 2170, 2149).

Üniversitelerde kullanılan yabancı dil izleniceleri belirsizdir. Çevrilecek metinlerde geçen sözcük ve yapı olarak ne varsa, ya da öğretmenin, temel yapılar olarak öğretilmesini uygun gördükleri izlenice yerine geçmektedir. Bu konuda yapılmış olan araştırmalar yoktur. Okutmanlar, bilim alanlarına özgü, ancak bir sayıya dayanmayan sözcük listeleri derlemişlerdir. «Edilgen çatı», «konuşulanların iletimi», «sıfat tümcecikleri», «koşullu tümceler»,... gibi dilbilgisi konuları, uzun süre sınav sorularından en önemlileri olmuştur. Bu mekanik dönüştürmeleri yapabilenler sanki bu yapıları kullanabilmekte, sanki dil kullanımı bu türlü yapılara dayanmaktadır.

Yüksekokullarda yürütülen yabancı dil dersi de piyasadaki yabancı kitaplardan birine bağlı kalmış ve yapılmıştır. Örneğin, uzun süre, «English 900» ya da başka bir kitap serisi üçe bölünüp, A, B, C kurlarına eşitlenmiştir. Bu yolla seçilen kitaplarla amaçlar arasında doğrudan bir ilişki bulunmuyordu. Zaten üst sınıflardaki öğretimi yürüten öğretim elemanlarından, ya da bölüm yönetiminden, yabancı dil öğretimine ilişkin çoğunlukla bir istek ya da eleştiri gelmemekte idi. B ve C kurlarında okuma metinleri ve bunların Türkçeye çevirileri, kitaba ek olarak öğretilmekteydi. Bugüne kadar yapılmış olan yayınlarda çeviri ögesi ağır basmıştı. Kitaplarda yer alan çeviri metin ve tümcelerinin seçimi, özel amaçlı dil öğretimine yönelik olmuştur. Kullanılan yöntem, «okuma-anlama, çeviri» becerilerine dayanıyordu. Uygulanan izleniceler, öğretmenin kendi seçtiği metinlerden çıkarılıyordu. Bireysel olarak bundan öte bir şeyler yapılmasına pek olanak da yoktu.

Robert Kolej «hazırlık okulu» için yazılmış olan «Spoken English for Turks (SEFT) I-XVIII (1964-) ve Gazi Eğitim Enstitüsü (1925-1978) İngilizce Bölümü öğretim elemanlarınca hazırlanmış olan «English for Turks (EFT) I-XIV (1963-) yapısal izlenicelere dayalı ve bantları bulunan 2 öğretim kitabıydı. SEFT, Robert Kolej, Boğaziçi Üniversitesi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesi «hazırlık» okullarında uzun süre ders kitabı olarak kullanıldı.

Eğitim Enstitüleri yabancı dil bölümlerinde (1941-1978) yabancı dille öğretilecek dersler için Milli Eğitim Bakanlığı'na, çok genel sayılabilecek izleniceler (konu izleniceleri) düzenlenerek Tebliğler Dergisi'nde yayınlanmıştı. Ancak, okutulmak üzere seçilmiş olan yabancı kitapların içeriklerine öncelik tanınıyordu. İlgili toplantılarda genellikle görüşülen: Ne okutulacağı değil, hangi kitabın okutulacağıydı. Bu ise, ortaöğretimden gelen öğretmenlerin izlenice anlayışının devamından başka bir şey değildi; çünkü ortaöğretimde kitaplar Talim ve Terbiye Dairesi'nce belirlenen izlenicelere uyularak yazılmaktaydı. Yabancı dil kitapları bunun dışında kalmaktaysa da, seçilen kitabın içeriği ilkece izlenice yerine geçiyordu. Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde hazırlanan «Project» dizisi için fen öğretimiyle ilgili bir izlenice yapıldığı görülmektedir.

Yükseköğretim kurumlarında izlenice üzerinde yeterli çalışma yapılamamasının en önemli nedeni, bu kurumlara alınan öğreticilerin daha önce bu konularda öğrenim görmemiş, yetiştirilmemiş olmalarıydı. Belki ondan da önemlisi, başından beri, yabancı diller okulunda yöneticilik görevinin gereğince yapılamamasıydı. Yabancı dil öğretimiyle ilgisi olmayan, örneğin bir ziraat fakültesi öğretim üyesi, yönetim kuruluna girebilmesi için, yabancı diller okulu müdürü atanabilmekteydi. Bu ise öğretimin denetimini başarısızlığa, öğretimi de başına buyrukluğa götürmekteydi. Yabancı dil dersleri, öğrencilerin yorgun olduğu akşam saatlerine getiriliyor, bu da öğrenimi ve öğretimi verimsizliğe itiyordu.

Yabancı dille yükseköğretim yapılan okullarda da izleniceler, okutulan kitapların içerikleriydi. Yükseköğretim kurumlarından «hazırlık» öğretimi yapanlar, bu konuda daha titiz davranmakla birlikte, hazırlanan izleniceler piyasadaki yayınlardan derlenmekteydi. Çünkü izlenice yapılması araştırmayı, araştırma yapacak olan kişilerin o işte sürekli çalışmalarını gerektiriyordu. Bir izleniceye dayalı metin yazma işi ise, oldukça güç ve zaman alıcıydı. Bunun için ayrıca eleman çalıştırmak ya da artık-ışgücü kullanmak gerekiyordu.

Özel dersane ve kurs açanlar genellikle kendileri izlenice düzenlemeler. Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesi'nin hazırladığı izlenicelere göre okullarda yapılan öğretimi yineler, ya da belirlenmiş amaçlara uyan ve uygun görülen başka kitaplar kullanırlar.

Öğretim Yoğunluğu

Cumhuriyet döneminde yabancı dil öğretimine ayrılan toplam saat sayısı azalmıştır. Ancak bir Batı dili öğretimi için ayrılan saatlerde pek

değişiklik yapılmamıştır. Yabancı dil, bir ayırım yapılmaksızın, her sınıf için zorunlu bir ders olarak öğretilgelmiştir Gerek ortaokul, gerekse lise programları içinde, yabancı dile ayrılan saatler, değişiklik yapılmış olan yıllara göre, aşağıya çıkarılmıştır.

Tablo: 35

YABANCI DİL DERS SAATLERİ
ORTA VE LİSE

Yıllar :	Orta			Lise			
	1. Yabancı dil	1	2	3	1	2 Ed.	3 Fen
1924-		5	5	5	5	5	5
1937-		5	4	4			
1938-					5	5	5
1947-					6/5	6	4
1949-		3	3	3			5
1952-					5	5	4
1983- (Lise yabancı dil kolu)						9	9
2. Yabancı dil					3	3	3
1931-					3	3	3
1956-					2	2	2
1957-					2	2	1
Arapça							
1924-1931					2	2	4
Farsça					1	1	2
1924-1931					6/5	6	4

(T.T.D. yayını 1972, No. 16'dan)

Orta sınıflarında haftalık ders saati 1949 yılından itibaren 5'ten 3'e indirilmiş, lise fen kolunda da birer saat azaltılmıştır. 1931 lise programından Arapça ve Farsça dersleri kaldırılırken, onların yerine ikinci bir yabancı dil dersi programa alınmış, ilk önce 3 saat iken 1956 yılında 2'ye, daha sonra, son sınıfta 1'e düşürülmüştür.

Özel liselerde 'takviyeli' yabancı dil dersi 10-12 saat arasındadır. Bu yoğunluk öteki ders saatlerinde bir azaltma yerine, haftalık ders saati 38-40'a çıkarılarak elde edilmektedir. İlköğretmen okullarında 1924-1953 yılları arasında yabancı dil öğretildiği halde, ondan sonra kaldırılmış, ancak 1970 yılında yeniden programa alınmıştır. Her yıl, Eğitim Enstitüsü Yabancı Dil Bölümü'nü bitiren öğretmen adaylarından en başarılı 10 kişi, Bölüm Öğretmenler Kurulu kararıyla seçilip, Milli Eğitim Bakanlığı Öğretmen Okulları Genel Müdürlüğü'ne bildirilir, bu mezunların atanmaları doğrudan öğretmen okullarına yapılır. 1932 yılından sonra öğretmen okullarının yalnızca lise sınıfları kalmıştır.

Tablo: 36

YABANCI DİL DERS SAATLERİ
ÖĞRETMEN OKULU

Yıllar :	Sınıflar		
	Orta		
	1	2	3
1924-31	3	2	2
1931-32	5	2	2
1932-37		5	4
1937-53		3	2
1970-		5	3

(T.T.D. yayını 1972, No. 16'dan)

Ticaret okullarında yabancı dilin önemi daha ileri götürülerek, haftalık ders saatleri çok tutulmuş, 1938-40 yılları arasında hem Fransızca hem de İngilizce öğretilmişti. Ondan sonra bu okullar da genel liselere benzetildi.

Tablo: 37

YABANCI DİL DERS SAATLERİ
MESLEKİ VE TEKNİK ÖĞRETİM

Yıllar :	Dil :	Sınıflar		
		Orta		
		1	2	3
1927-36	Fransızca	7	7	7
1936-38	»	6	5	5
1938-40	»	6	4	4
»	İngilizce	—	4	3
1940-56	Fransızca	6	4	4
1956-63		5	4	4
1963-		—	—	—

(T.T.D. yayını 1972, No. 16'dan)

Arapça ve Farsça öğretimine 1927 yılında son verilmesiyle, İmam-Hatip okullarına yeni öğrenci alınmamış, kalan öğrenciler 1932 yılına kadar öğrenimlerini bitirmişlerdi. 1953 yılından başlayarak yeniden açılan bu okullarda bir Batı dili yanında Arapça ve Farsça da öğretilmeye başlanmıştı. Görüleceği gibi, ağırlık Arapça öğretiminde olup, en yoğun yabancı dil öğretimi bu okullarda yapılmaktaydı. 1972 yılından sonra Farsça dersi programdan çıkarılmış, ders saatleri de değiştirilmişti.

Tablo: 38

YABANCI DİL DERS SAATLERİ
İMAM-HATİP ORTA VE LİSE

Yıllar :	Sınıflar							
	Orta				Lise			
	1	2	3	4	1	2	3	4
1953-1972	—	—	—	—	—	—	—	—
Batı dili	2	2	2	1	1	2	—	—
Arapça	5	5	6	5	5	5	5	—
Farsça	—	—	—	—	2	2	2	—
1972-	—	—	—	—	—	—	—	—
Batı dili	—	—	—	—	3	3	3	3
Arapça	—	—	—	—	4	4	3	3

(T.T.D. yayını 1972, No. 16'dan)

Bir yıl «hazırlık» öğretimi ve ondan sonraki sınıflarda devlet liselerine göre daha yoğun yabancı dil dersi gören askeri kara ve deniz liselerinin ders saatleri sayısı aşağıya çıkarılmıştır (Tebliğler Dergisi, 28 Ocak 1985: 35).

Tablo: 39

YABANCI DİL DERS SAATLERİ
ASKERİ ORTAÖĞRETİM

Dersler :	Hazırlık	I		II		III		
		Yılı	K.	Dz.	K.	Dz.	K.	Dz.
Yabancı dil	:	28	8	8	4	4	4	4
Yabancı dille kompozisyon	:		3	2	3	2	2	1

Anadolu liseleri ile yabancı liselerde, sınıflara göre, yabancı dille ve Türk dili ile okutulan haftalık ders saatleri sayısı, İstanbul okullarından alınan programlardan derlenmiştir. Tam-gün öğretimle haftada 36-42 saat arasında ders yapılan bu okullarda, yabancı dille öğretim haftada ortalama 20 saatin altına düşmemektedir.

Tablo: 40

YABANCI DİL DERS SAATLERİ
ANADOLU LİSESİ VE YABANCI LİSELER

Sınıflar :	Hazırlık		Orta			Lise					
1983-84	1	2	1	2	3	1	2 Ed.	2 Fen	3 Ed.	3 Fen	4
Yabancı dille											
Anadolu Lis. 29	—	24	(16 + 4)	(16 + 4)	(18 + 4)	20		23	15	29	
Robert » 32	—	22	22	20	28		30		27		
St. Joseph » 27	27	(21 + 3)	(19 + 3)	(22 + 3)	22	26		22	19	24	
Alman » 29	—	27	30	29	27		27		26		29
Türkçe ile											
Anadolu Lis. 10	—	18	18	18	18	20		17	17	12	
Robert » 3	—	14	14	15	18		8		11		
St. Joseph » 7	7	(12—3)	(16—3)	(18—3)	16	16		14	21	17	
Alman » 6	—	10	10	10	10		9		10		10

Öğretim dili Türkçe olan yükseköğretim kurumlarında yabancı dil öğretimi, her biri iki yarıyıl süren, A, B, C kurları biçiminde düzenlenmektedir. 1. sınıfa alınan öğrencilerin yabancı dil düzeyleri bir sınavla saptandıktan sonra, bu sınavda üstün başarı gösterenler yabancı dil öğreniminden «muaf» tutulmakta, geriye kalanlar da başarı durumlarına göre A, B, C kurlarından birine alınmaktadırlar. Öğrenimleri süresince bu öğrenciler haftada 4-6 saat arasında bir yabancı dil öğrenimi görerek, seçtikleri yabancı dilde kurumca belirlenen öznel düzeye erişmek zorundadırlar. Kimi yükseköğretim kurumları da yabancı dil öğretimini kur değil de sınıf düzenine göre yürütmekteydiler. Resmi Gazete'de çıkan yönetmeliklerden derlenmiş olan haftalık ders saatleri aşağıdadır.

Tablo: 41

YABANCI DİL DERS SAATLERİ
YÜKSEKÖĞRETİM

1981 Yılından Önce	Kurlar			Sınıflar			
	A Kuru	B Kuru	C Kuru	1	2	3	4
Üniversite	: 6	6	6				
Yüksek Ticaret	:			4	4	4	6
Gazi Eğitim Enstitüsü	:			4	4	4	—
Kız Teknik Öğretmen Okulu	:			3	3	2	2
Maden Teknik Okulu	:			4	4	4	4
Ticaret Yüksek Öğretmen Okulu	:			5	5	5	
Yüksek İslâm Enstitüsü : Batı Dili :				3	3	3	3
» » » Arapça :				5	5	4	4
» » » Farsça :				3	3	—	—

(Devamı arkadadır.)

1981 Yılından Sonra	D Kuru	C Kuru	B Kuru	A Kuru
Üniversite :	—	6	4	4
1985- :	6	4	2	2

(Y.Ö.K. kararı No. 8, 11 Nisan 1985)

Öğretimi bir yabancı dille (İngilizce, Fransızca, Almanca) yapan yükseköğretim kurumları veya üniversite bölümlerini (bkz. s. 123-124) kazanan öğrencilerden, derslerini o yabancı öğretim dilinde izlemeye yeterli düzeyde bilmeyenler, 2 ya da 4 (1981 sonrasında 2) yarıyıl süreyle, haftada 25 saatlik yoğun bir yabancı dil öğrenimi görmekte, o üniversitenin 1. sınıf öğrenimine ancak yabancı dil «hazırlık» öğreniminde başarılı olanlar başlayabilmektedirler. Başarılı olamayanların, yönetmelik gereğince kayıtları silinmektedir. Öğrencilerin yabancı dil becerilerini daha da geliştirmek için ilgili bölümlerin üst sınıflarında ek yabancı dil dersleri yapılmaktadır.

Yabancı Dil Öğretiminin Düzenlenişi (Özet)

I. İlköğretimde:

- Yalnızca özel ilkokullarda isteğe bağlı, ama sınıf geçmeyi etkilemeyen yabancı dil kursu (haftada 8-10 saat).

II. Ortaöğretimde:

- A. Türk diliyle öğretim yapan okullarda:
 1. Normal yabancı dil dersi (haftada 3-5 saat).
 2. Yoğun yabancı dil dersi.
 - a. Lise yabancı dil kolunda (haftada 9 saat).
 - b. Özel Türk liselerinde (haftada 10-12 saat).
 3. Bir yıl «yabancı dil hazırlık öğrenimi» gördükten sonra 1. sınıfa başlama ve 3 yıl yabancı dili bir ders olarak okuma.
 - a. Askeri liseler
 - b. Anadolu meslek liseleri
- B. Yabancı dille öğretim yapan Anadolu liseleri, yabancı liseleri ve özel Türk ve vakıf liselerinde: 1-2 yıl hazırlık öğretiminden sonra 6 yıl 20 saat kadar dersin yabancı dille, 18 saat kadar dersin de Türkçe öğretilmesi.

III. Yükseköğretimde:

- A. Türk diliyle öğretim yapan üniversitelerde:
 1. Normal yabancı dil kur dersleri (haftada 4-6 saat).
 2. Yabancı dil «hazırlık» öğreniminden sonra yabancı dil destek dersleri.
- B. Yabancı dille öğretim yapan üniversite ve bölümlerde:
 1. Yabancı dil «hazırlık» öğreniminden sonra bölüm derslerinin üçte birini yabancı dilde almak.
 2. Bölüm derslerinin tümünü yabancı dille öğrenmek.

IV. Okul sonrasında:

- A. Devlet Yabancı Diller Eğitim Merkezi'nde (1 yıl).
- B. Kamu ve özel kuruluşların açtığı kurslarda.
- C. Özel dersane, kurs ve derneklerde.
- Ç. Özel derslerle.

V. Yurt dışında:

Öğrenci ve Çevresi

Öğrencinin Yaşı:

Yabancı dil öğretimi, öğrenci 12'nci yaşı içindeyken başlamaktadır. Bu dönemde, zihinsel gelişim açısından artık «yineleyerek öğrenme» döneminden «nedenleyerek öğrenme» aşamasına geçilmektedir (Piaget 1923, Vigotsky 1934, Ausubel 1968, Piaget 1923). Daha önce öğrenciye kendi ana dilinde birçok becerilerin gerektiği gibi öğretilip öğretilmediği belli değildir. Bir yabancı dil öğrenmeye kendiliğinden gerek duyduğu ileri sürülemez; öğrenci bir yabancı dili ancak bir ders olarak görebilir. Neden öğrendiğini bilmeden, kendi dışında yapılmış bir seçim sonucunda girilmiş olan bu uğraşın başarılı geçmesi için bir şeylerin yapılması gerekmektedir. O nedenle öğrenci, geleceği açısından bilinçlendirilmelidir. Ancak, Anadolu liseleriyle yabancı liselere ve özel liselere girmek için hazırlanan öğrencilerde, kendi aileleri tarafından, yavaş yavaş, yabancı dil öğrenme isteği uyandırılmaktadır. Yüksek öğrenim çağında ise, öğrenci artık kendisi için karar verebilecek bir yaştadır: Öğrenimi süresince ve ilerde, yabancı dilin kendisine yararlı olup olmayacağını bilecek durumdadır.

Yabancı dil öğrenimi «zorunlu» kılındığından, istemese bile bu yükün altına sokulan öğrenciden, doğal olarak, bir karşı tepki gelecektir. Fakülte dersleri için devam aranmadığı halde, yabancı dil derslerine girmek zorunda bırakılan öğrenci, bundan kurtulmak için türlü yollar aramaktadır. Üstelik pek iyi denetlenemeyen ve yararlanamadığı bir derse devam etmesi savunulabilecek gibi değildir.

Öğrencinin Çevresi:

Öğrencinin yaşadığı ortamda, yabancı dil kullanımıyla ilgili etkinliklere pek girilmez. Öğrenilen yabancı dili, yalnızca derste ve öğretmenin sorularını yanıtlarken kullanmaktadır. Ders dışında bu dille iletişimde bulunması pek ender gerekebilir. Dönüp dönüp bakması gereken ders kitabı dışında okunacak kaynak bulmak çoğunluk için söz konusu değildir. Anadolu liseleriyle yabancı okullarında, derslerin çoğu yabancı dille verildiği için, bu dersler süresince yabancı dil kullanımı yoğun biçimde desteklenebilmektedir. Bir yabancı dille öğretim yapan üniversitelerde de yabancı dilde dinleme-anlama, okuma-anlama ortamı canlı sayılabilir. Yazma etkinliği ise, not alma biçiminde sürmektedir. Türkçe öğretim yapılan üniversite ve bölümlerde, öğrencilerin öğrenmeye çalıştıkları yabancı dillerin öğrenimlerine katkısı herhalde yok denecek kadar az olmalıdır.

İlk başta yayınlar böyle bir kullanım için yeterli ve güncel kalamamaktadır.

Yabancı Dil Seçimi

Öğrencilerin ortaokulda öğrenmeye başlayacakları yabancı dil, gittikleri okulda öğretilen Batı dilleri (Almanca, Fransızca, İngilizce) arasından, çoğunlukla zorunlu olarak seçilmekteydi. Bu işlemde, kırsal kesimden gelen öğrenciler daha az istenen yabancı dile kaydırılmaktaydı. Bir okulda bir tek yabancı dil (yalnızca Almanca, yalnızca Fransızca, yalnızca İngilizce) öğretiliyorsa, öğrencilerin hepsi zorunlu olarak bir tek yabancı dili seçmek durumunda kalıyorlardı. Yabancı dil öğrenmeye ilgi duymayıp kendi isteği dışında bir yabancı dili öğrenmek zorunda kalan, ya da öğrendiği yabancı dile bir türlü ısınmayıp başarısızlığa uğrayan öğrencilere o yabancı dili değiştirme ya da dersi bırakma fırsatı verilemiyor, bir anlamda öğrenci öğrenimi süresince o yabancı dile mahkûm ediliyordu. Ortaokul ya da liseden sonra öğrenim alanı için bir seçim hakkı doğarken yabancı dil mahkûmiyeti sürüyordu. Bu düzenlemeye daha demokratik bir yorum getirmek yetkisi Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı'na verilmiştir. Yapılacak ilk ve en önemli iş, yabancı dilin seçmeli dersler arasına alınmasıdır.

Anadolu liseleri ve yabancı okullar seçildiğinde, yabancı dilin kendisi de seçilmiş olmaktadır. Bu okullardan birine girebilen öğrenciler, öğretim dili dışında kalan bir ikinci yabancı dili çabaları oranında iyi öğrenebilmektedirler. Yabancı okulları bu alanda daha başarılı görünmektedirler. Böyle bir değerlendirmede, seçilen öğrencilerin nitelikleri de göz ardı edilmemelidir.

Öğretmen

Başka özellikleri yanında öğretmenin yabancı dil bilgisi, öğretmenlik bilgisi (eğitim ve ruhbilim) ve anadil bilgisi öğretim açısından çok önemlidir. Öğretmen ayrıca, belli bir oranda özverili olabilmelidir. Öğretmene sağlanan geçim düzeyinin de meslekte ilerleme isteğini engellemeyecek bir düzeyde tutulması, en azından ona mesleki yayınların sağlanması ya da kitap yardımı yapılması zorunludur. Yoksa, geçim kaygısı öğretmeni özel ders vermeye ya da başka etkinliklere iterek onu mesleğinde ilerlemekten, öğrencilere gereğince yararlı olmaktan alıkoymaktadır. Gatenby (1944: 3)'nin belirttiği gibi: «Öğretmen, öğretmek için yaşamalı, yaşamak için öğretmemelidir.»

Üniversiteyi bitirdikten sonra öğretmenlik yapmak isteyen bir filoloji öğrencisinin, «öğretmenlik belgesi» (Pedagoji Sertifikası) derslerini alıp sınavlarda başarı göstermesi gerekir. Burada tek sakınca, bu derslerin genel konuları içermesi, yabancı dil öğretimi üzerinde herhangi bir biçimde durulmamasıdır. Doğal olarak, öğretmenlik derslerini veren öğre-

tim elemanlarından her dersin özel öğretimini üstlenmeleri beklenemez. Özellikle A.B.D. ve Avrupa'da, İkinci Dünya Savaşı ertesinde yabancı dil öğretimi üzerine çok yoğun inceleme ve araştırmalar yapılmış; bu öğretim alanı artık çok kârlı bir endüstri koluna dönüşmüştür. Yabancı dil öğretiminde yöntem dersleri bugün Hacettepe (1970-), Boğaziçi (1971-), O.D.T.Ü. (1956-), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yabancı Diller Eğitim Bölümü (kapatılan eski Yabancı Diller Yüksek Okulu, 1972-1982) ile öteki üniversitelerin eğitim fakültelerine bağlı öğretmen yetiştiren yabancı dil bölümlerinde verilmektedir.

Kapatılmış olan 3 yıllık eğitim enstitülerinin (1963-1978) izlencelerinde: 'Öğretim Yöntemleri', 'Eğitim Psikolojisi', 'Ölçme ve Değerlendirme', 'Okul Yönetimi' gibi ortak genel dersler dışında 1941-62 yılları arasında 2. sınıfta, 1963-78 yıllarında ise hem 2. hem de 3. sınıfta «Özel Öğretim ve Uygulama» adıyla bir özel öğretim yöntemleri dersi bulunuyordu. Akşayan öğretim dönemleri bir yana bırakılırsa, bu derse ayrılacak saat sayısı «bölüm öğretmenler kurulu»na bırakılmıştı. Sözelimi, İzmir Buca Eğitim Enstitüsü İngilizce Bölümü'nde bu ders, 1968-78 yılları arasında 2. sınıfta 4 saat, 3. sınıfta ise 6 saat olarak okutulmuştur.

YABANCI DİL BİLGİSİ

Üniversite filoloji bölümlerine genellikle yabancı dille eğitim görmüş olan öğrenciler girebilmekteydi. Bu öğrencilere, ayrıca dil öğretimi yapılmaksızın, ilgili bölüm izlenceleri uygulanmaktaydı. Eski bölümlere ve 1981 yılından sonra açılan «Batı Dilleri ve Edebiyatları» bölümlerine giren lise öğrencilerinin dil düzeyleri son yıllarda yeterli görülmediğinden, bu bölümlerin 1. sınıflarında yabancı dil öğretimi de yapılmaya başlanmıştır. Bu eksiklik Hacettepe, Boğaziçi, Orta Doğu Teknik Üniversitelerinde yabancı dil «hazırlık» öğretimiyle daha tutarlı bir biçimde giderilerek, yabancı dili yeterli olan öğrencilerin kayıpları önlenmiş olmaktadır.

Üniversitede haftada 20 saat kadar ders ile yılda 6 ay süreli öğretim yapılmaktaydı. Buna karşılık Eğitim Enstitüsü'nde haftada 32 saat olmak üzere yılda 8 ay ders yapılıyordu; 1. sınıfta 24, 2. sınıfta 21, 3. sınıfta 26 saat İngilizce/Almanca/Fransızca ders okutulmakta, bu derslerin birinci yılda tümü, ikinci yılda 17-18 saati temel/orta/ileri yabancı dil öğretimine ayrılmaktaydı. Üstelik bu okullarda okuyan öğrencilerin 1970 sonralarına kadar hepsi, ondan sonra da çoğunluğu öğretmen okulu çıkışlı öğrencilerdi. Bu durumun gerek dil öğrenimine, gerekse meslek öğrenimine büyük katkısı oluyordu.

TÜRKÇE ÖĞRENİMİ

Filoloji bölümlerinde Türkçenin yapısıyla ilgili bir ders yoktu, ama 1972 yılında kurulan İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Oku-

lu'nda (1972-1981) «Türkçenin yapısı», «anadil-yabancı dil» ayrılıkları üzerinde her sınıfta haftalık 1-2 saat öğretim yapılyordu. Eğitim Enstitülerinde öğretilen «Türkçe yazma», «dilbilgisi» ve «Türk edebiyatı» dersleri, mezunların atandıkları okullarda Türk dili öğretmenliği yapabilmeleri için izlenceye konulmuştu. Yoksa, öğretimi yapan öğretmenler yabancı dil bilmemekte, yükseköğretimde Türkçenin yabancı dil öğretimine yararlı bir biçimde nasıl öğretilmesi gerektiği üzerine çalışmalar henüz başlangıç aşamasındaydı. Türkçe öğretmenleri de işin bu yanıyla pek ilgilenmediklerinden, yabancı dil öğrenimiyle bir ilişki sağlanamıyordu.

GEÇİM DURUMU

En değerli varlığı olan çocuklarının eğitimini öğretmenlere bırakan toplum, öğretmenin geçim durumu, öğretim araçları gibi sorunlar üzerine yeterince eğilmemektedir. Sürekli artan öğrenci sayısı karşısında devlet, kısıtlı olan bütçeden, yeterli kaynak ayıramamaktadır. Kısa araklarla görev yeri değişen ya da değiştirilen, özellikle ortaöğretim öğretmenlerinin konut sorunu henüz bir çözüme kavuşturulamamıştır. O yüzden de öğretmen, kendi geçim durumunu iyileştirici önlemleri kendisi düşünüp almaktadır. En çok başvurulanan yol, öğrencilere özel ders vermektir. Özel ders, ancak, okul programında bulunmayan, öğrencinin daha ileri düzeyde bir öğrenime gerek duyduğu konularda olursa savunulabilir; yoksa, okulda verilen derslerin öğrenilmesi, bir anlamda tekrarı için ücretli ders alma, genellikle öğretimin ve yan hizmetlerin yetersizliğini gösterir. Kuşkusuz bu yetersizlik tek başına öğretmene yüklenemez. Öğretmenin geçim durumunun kötüleşmesine karşılık, bir ödün olarak, öğretimin niteliğiyle ilgili denetim (teftiş) gevşetilmiştir, denilebilir. 1985-86 öğretim yılında, özel Anadolu liselerinin devletten birkaç kat daha fazla maaş önerdikleri öğretmenler resmi okullardaki görevlerini bırakıp bu kurumlara geçmişler; böylece devlet okulları çok sayıda iyi elemanını yitirmişlerdir. İnsanlarımızın eğitiminde bu türden dengesizlikler yaratılmamalıdır. Başarılı öğrencilere verilen burslar o bakımdan çok değerli olup, sayıca artırılmalıdır.

İŞ YÜKÜ

Öğretmenin iş yükü, girdiği haftalık ders saati sayısıyla ölçülmektedir. Ortaöğretimde maaş karşılığı lisede 15, ortaokulda ise 18 saat derse girmek zorundadır. Onun üzerine zorunlu-ücretli derslerle birlikte 24 saat, yöneticinin isteğine bağlı olarak haftada 30 saat derse girilir. Kalabalık (50-60 kişilik) sınıflarda ve bu kadar ders yüküyle öğretimin yararlı olup olmadığının araştırılması gerekir. Öğretmenin vereceği dersler için iş yükü saptanırken, hazırlanma süresi, sınav kâğıtlarının değerlendirilmesi unutulmakta, tıpkı bir memur gibi 09.00-17.00 arası okulda bulunması isten-

mektedir. Oysa, ders yükü, dayanma sınırının ne kadar üstüne çıkarılırsa, öğretimin de o ölçüde istenen düzeyin altına düşeceği unutulmamalıdır. Maaş karşılığı ders sayısını 15-18 diye saptarken, öğretilen ders çeşidi de hesaba katılmalıdır. Öğretmenin normal geçimi sağlandıktan sonra, eğitim-öğretime katkısı ve bu uğurda harcadığı çaba sıkı bir biçimde değerlendirilip denetlenmelidir.

Yükseköğretimde ders yükü açısından 1982'den sonra getirilen ölçülere göre, 10 saat ders veren bir eleman, eğer o dersi tekrar etmezse bölüm programından en az 4-5 ayrı ders öğretmek durumundadır, çünkü dersler genellikle haftada ikişer saat yoğunluktadır. Bu 10-12 saat zorunlu ders yükünün üzerine eklenebilecek zorunlu ve isteğe bağlı, ama ücretli derslerle birlikte haftalık yük 30 saate kadar çıkabilmektedir.

En az 20 kredi-saat ders almak zorunda olan bir öğrenci, en az 10 ayrı derse yazılmak zorundadır. Bu ders çeşidi, derslerin haftalık ders saati sayısı arttırılarak, azaltılma yoluna gidilmelidir. Onun yerine toplam ders saati sayısı da azaltılabilir. Öğrenci, dersleri sınav için ezberleyip ondan sonra unutmakta, akademik yetkinlik aranan sınavlarda başarı gösterememektedir.

Gerek ortaöğretim, gerekse yükseköğretim kurumlarında çalışmak üzere gelen yabancı uzmanların seçiminde ve yaptıkları çalışmaların denetiminde oldukça gevşek davranılmaktadır. Yabancı dil bölümlerinde çalışanlar öğretimin dış yayınlara dayatılmasına öncülük etmekte, böylece yurt içinde başlatılmış malzeme üretim çalışmaları çok geçmeden yarım kalmakta, ya da eskimektedir.

Yöntemler ve Uygulanış

Hasan Âli Yücel'in (1938: 188) verdiği bilgilere göre, 1919 yılından sonra okullarda «dolaysız» (direct) yöntemin veya «Berliç» yönteminin uygulandığı, ancak başarı sağlanamadığı: «Eski (dilbilgisi-çeviri yöntemiyle öğrenen) öğrencinin bir miktar sözcük ve kural, biraz okuyup yazma bilmesine karşılık, yeni (direct) yöntemle yetişenlerin biraz mekanik ve basmakalıp tümceden başka bir şey bilmedikleri»nden yakınılmaktadır. Kaniya göre, iyi uygulanamayan bu dolaysız yöntemler şöyle tanıtılmaktadır:

1. Öğrenciye çok sözcük belletmek yerine, bildiği sözcükleri kullanması sağlanmalıdır.
2. Yanlışlar yapsa da öğrencinin konuşması sağlanmalı, bu yanlışlar sonradan düzeltilmelidir.
3. Öğretmen, önce kitaptan bir parça okutmalı, bundaki sözcük ve tümcelerin anlamlarını mümkün olduğu kadar anadile başvurmadan anlatmalı, mümkün olmayanları Türkçe açıklamalıdır. Öğrenci ikinci derste bu parçanın kopyasını yazmalı ve anlamını açıklamalıdır.
4. Ezberlenen sözcüklerle ve tümcelerle birçok alıştırma yapılmalıdır.

Bu yol Meşrutiyet'ten (1908-), Cumhuriyet'e kadar kullanılmıştır. On-
dan önce ise, «dilbilgisi-çeviri» yönteminin kullanıldığı anlaşılmaktadır.
Yöntemi belirleyen «amaç» olduğundan, Türkiye'de 1941 yılına kadar ve
ondan sonra uzun süre, «okuma-anlama» ve «çeviri»ye yönelik öğretim
yapılmış, bir anlamda «dilbilgisi-çeviri» yöntemi sürdürülmüştür. Milli
Eğitim Bakanlığı'nca gönderilen orta ve lise bitirme sınav sorularından
da anlaşılabileceği gibi, öğrenimden beklenen çeviridir. Bakanlıkça hazırla-
nıp gönderilen «olgunluk» sınav sorularında, örneğin Latince'den iki yönlü
çeviri ile birkaç sorunun yanıtlanması istenmektedir (Tebliğler Dergisi,
1940-1955).

Köy Enstitüleri (1940-1947) öğretim programında ise, yabancı dil der-
sinin yöntemi biraz daha değişik biçimde açıklanmaktadır:

1. Derslere her günkü hayatta en çok gerekli olan ve rastlanan cümle ve kelimelerden başlanacaktır.
2. Bir dersin konusuna giren kelime, cümle ve kurallar, sınıfın bütün öğrencileri tarafından iyice öğrenilmedikçe yeni konulara geçilmeyecektir.
3. Kelime ve cümleler anlamlarıyla ve işlevleriyle bir arada öğretilecektir.
4. Derslerde dil öğretim fişlerinden, resimlerden, eşya kutularından ve levhalarından yararlanılacaktır.
5. Dil alıştırmaları sınıfça, veya sınıfın öğrencileri iş kümelerine (gruplara) ayrılarak küme topluluklarıncaya yapılacaktır.
6. Derslerde öğrencinin düzeyine göre anadilden yabancı dile ve yabancı dilden anadile çeviri yaptırmaya yer verilecektir.
7. Konular öğrencinin günlük yaşamından ve yakın çevresinden seçilerek öğretim yapılacaktır.
8. Ders kitapları dışında öteki etkinliklere de yer verilecektir.

Bu okullarda çeviriye, paralel (bir sayfada bir sütun veya satır yabancı dilde, ötekinde ise anadilde karşı karşıya ya da alt alta) metin okumaya, yalınlaştırılmış parçalar ya da kitaplar okumaya önem verilmiş, o amaçla yabancı dil kitaplıkları kurulmuştur.

1944 yılında E. V. Gatenby'nin Gazi Eğitim Enstitüsü İngiliz Bölümü'nü başlatmasıyla öteden beri adı bilinen ve kılavuzda açıklanan dolaysız (direct) yöntem, İngilizce öğretiminde yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. Gatenby, yöntem üzerindeki görüşlerini 1944 yılında yayınlanan "*English as a Foreign Language*" (Yabancı Dil Olarak İngilizce) adlı kitapçığında açıklamaktadır. Burada, «doğal yöntem», yani bir anlamda dolaysız yöntem ve ona ilişkin uygulamalardan söz edilmektedir. Uyulması istenen ilkeler şunlardır:

1. Zorunlu olmadıkça anadile çeviri yapılmaması, sürekli yabancı dil kullanılması,

2. Öğretimin, anadili öğrenimine benzetilmesi; eşya, resim ve eylemlerden yararlanılarak, yaparak ve yaşayarak öğrenme ilkesine uyulması,
3. Sözcüklerin kullanım ortamında öğrenilmesi ve sınıfın elverdiğince bir doğal dil kullanım çevresine benzetilmesi,
4. Yanlışların sürekli düzeltilmesi,
5. Konuşmaya öncelik verilmesi, ama okuma-yazmanın da çok geciktirilmemesi,
6. İlgiyi canlı tutmak için değişik etkinliklere başvurulması,
7. Birden çok öğretmenden (ve turist, radyo, gramofon (izçalar)'dan,...) yararlanılması,
8. Okulda bir kitaplık kurulması,
9. Bir dilin, bir sınıfa ulusal özelliklere ve alışkanlıklara uygun olarak seçilecek verilerle sunulması önerilmektedir.

1952 yılında yayınlanan "*A Direct Method English Course*" (ADMEC) adlı ders kitabının, Türkiye'de 12-18 yaşlar arasındaki öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçları göz önünde tutularak yazıldığı belirtilmektedir. Bu kitaplarda, Gatenby yeni bir görüş getirmemektedir. Seçtiği 2000 sözcük "*Interim Report on Vocabulary Selection*" (Sözcük Seçimi Üzerine Geçici Rapor) adlı çalışmadan alınmış olup, Türkiye açısından kimi değişikliklere gidilmiştir: «Yapılara da sözcükler kadar önem verilmeli, her ikisi birlikte öğretilmelidir. Gerçekte önemli olan, sözcük ve yapıların kullanımı ve alıştırmasıdır. Anlam açıklamak için çeviri zaman israfıdır, onun yerine bol örnek sunulmalıdır.» Gatenby'ye göre, aşağıdaki sırayı izlemek Türkiye'de iyi sonuç vermektedir:

1. Öğretmen, dersin okuma parçasını okur.
2. Yeni sözcükler, anlamı bilinen sözcüklerle açıklanır. Ardından bu sözcükler tahtaya yazılır, anlamları verilir, öğrenciler bunları defterlerine yazarlar; daha sonra yeni yapı sunulur.
3. Anlamayı sağlamak için öğretmen, metin üzerine sorular sorar.
4. Kitaptaki sorularda bütün kök sözcükler ve türevleri geçmektedir. Bunlar öğrencilere sorulur ve karşılığı alınır.
5. Kitaptaki dilbilgisi bölümü okunur, işlenir.
6. Yeni sözcükler içeren ikinci okuma parçası okunur ve tartışılır.
7. Öğretmen, kitabında listesi verilen yapılar daha ayrıntılı işlenir ve alıştırmalar yapılır.
8. Dikte, sözlü alıştırma, güdümlü yazma, oyunlar ve benzeri etkinlikler kitapta verildiği biçimde uygulanır.
9. Kitapta sunulan alıştırmalar yapılır, bir bölümü ödev olarak verilir.

1955 yılından başlayarak, A.B.D. Georgetown Üniversitesi İngiliz Dili Programı (Georgetown English Language Program) çerçevesinde Gazi Eği-

tim Enstitüsü'nden yetişen öğretmenler, İngilizceyi «dolaysız yöntem»le değil de, «işitsel-dilsel» (audio-lingual) yöntemle öğrendikleri halde, gittikleri okullarda «dolaysız yöntem»e uygun olarak yazılmış ADMEC adlı ders kitabından öğretmek durumunda kalmışlardır. Bu çelişkili durum, ortaöğretimdeki öğretmenlerin ders yılı sonunda doldurdıkları «B-Talim Sicili»ne de yansıtılmıştır (Tebliğler Dergisi, 1961, 1962). Her iki yönteme de öğrencinin tepkisi ders kitaplarının çevirisi olan «yardımcı» kitaplara koşmak olmuştur (Demircan 1982: 80-82).

Joe E. Pierce, 1955-1965 yılları arasında, 10 yıl süreyle, Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü'nde ve «Georgetown İngiliz Dili Programı»nda (GELP) sorumlu olarak çalışmış, bu dönemdeki deneyimlerini «*A Linguistic Method of Teaching Languages*» (Dil Öğretiminde Dilbilimsel Bir Yöntem) adlı kitabında açıklamıştır. Pierce, anadil ile yabancı dil arasındaki sesletim ve dilbilgisi ayrılıklarının öğretimi güçleştirdiği, benzerliklerinse öğrenimi oldukça kolaylaştırdığını vurgulayan «*karşıtsal dilbilim*» görüşünü paylaşmaktadır. Yöntemi, ilkece dilbilimsel olmasına karşın, öğretilen özellikler arasında kolay-zor ayrımının sınıfta yapılan uygulamalar sonucunda, bir tür «*yanılgı çözümlemesi*» yoluyla, belirlenmesinden yanadır; çünkü başlıca amaç dilbilimsel sorunları çözmek değil, yabancı dili öğretmektir. Ona göre nereden başlanacağını kararlaştırmak güçtür, ama her iki dilin de yeterli bir ses ve dilbilgisi betimlemesinin yapılması gereklidir. Yeni dilde yeterli bir düzeye gelebilmek için, bütün uygulamalarda belli ilkelere uyulmalıdır: 1) Bir kimse, başaramadığı sürece o yabancı dili öğrenmiş sayılmaz; 2) En azından başlangıçta sözlü dile ağırlık verilmelidir. Kimi dilbilimsel ve dolaysız yöntem okullarının, çok başarılı sonuçlar aldığı, «işitsel-dilsel» (aural-oral) denilen bu yöntem şöyledir: Dilbilgisi yapılarına dayalı bir izlençe ile yazılmış olan alıştırma, bir modele göre türlü biçimlerde, sınıfta ve dil laboratuvarında tekrar edilerek özümlemekte; ezberlenen yapılar ondan sonra bir diyalog içinde bir araya getirilmektedir. Konuşma becerisi, yazma becerisinden önce gelmektedir. Model olarak anadili İngilizce olanlara gerek varsa da, bant ya da plağa alınmış ses oldukça başarılı bir biçimde kullanılabilir. Sınıf dersleriyle radyo yayınları örtüştürülür ve önceden hazırlık yapılırsa, radyodan da böylece yararlanılabilir. Sözlü dile öncelik tanınmasıyla sesçil yazıma da gerek duyulmuştur. Ses öğretimi tek başına bir işe yaramıyorsa da, öğretim, bir sesin tümce içinde doğru çıkarılması için, SEFT'te olduğu gibi, bir dizi sesletim alıştırmasıyla başlamalıdır. Öğrenciler, A.B.D.'li («drill master») alıştırma öğretmenini ya da bandı dinler ve yansıtılarak tekrar ederler. Buna, öğretimin (mimicry-memorisation ya da kısaca mim-mem) «yan-sılama-ezberleme evresi» denir. İkinci evre «uygulama» evresidir. Öğrenciler, tümce düzeyinde örnekseyerek, yaptıkları «değiştirme» alıştırma-larıyla yeni ve iletişimsel tümceler söylerler. Amaç, yeni öğrenilen yapıyla öğrencileri yeni tümceler kurmaya zorlamaktır. Üçüncüsü ise, «yaratma» evresidir. Son derece kısıtlı olan bu evrede öğrenciler, öğrendiklerini kullanarak, istediklerini anlatmaya zorlanırlar. Öğrencilerin düzeyi ilerledik-

çe yaratma evresine, daha çok zaman ayrılır. Ondan sonra, «işitsel-dilsel» yöntem Gazi Eğitim Enstitüsü İngilizce Bölümü'nce benimsenmiştir.

1955-57 yıllarındaki bu uygulamanın eleştirisi kısaca şöyle verilebilir: İngilizce-Türkçe karşılaştırma dersleri (lecture) öğrenci düzeyinin üstünde, alıştırma bağlam dışı ve yapay, kullanılan dil Türk kültüründen çok uzak idi. İletişimsel uygulamaların yetersizliğine rağmen öğrenci bir süre sonra belli bir yapısal (pattern) anlayışa (insight) ulaşabiliyordu. Açıklanan görüş, Pierce'ın kitabının öteki bölümlerinde örneklenmektedir. Güç öğrenilen sesletim ve dilbilgisi özellikleri üzerinde ayrıca durulmaktadır. Bu kitap, 1950'lerin işitsel-dilsel yöntemi ve karşıtsal inceleme çalışmalarının etkisinde yazılmış olup, yeni bir şey getirmemektedir.

1966 yılında düşünülüp 1971 yılında yayınlanmaya başlanan «*An English Course for Turks*» adlı ortaöğretim ders kitapları ile işitsel-dilsel yöntem bir ölçüde uygulanmaya başlanmıştır. Avrupa Konseyi işbirliği ile yazılmış olan bu dizide, yapısal-durumsal bir izlençe kullanılmıştır. Sözlü mekanik alıştırma oldukça yoğundur. Oysa, 1972 yılından sonra dil öğretiminde işlevsel-kavramsal izlençe gündeme sokulmuş, iletişimsel uygulamalar ön plana çıkmıştır. Yöntem uygulaması öğretmene bağlı kaldığından, bugün Türkiye'deki öğretim, dilbilgisi kuralları ve sözcük anlamları açık-lanarak, okunan metinler üzerine sorular sorularak yürütülmektedir. «*An English Course for Turks*» kitabı, tümüyle öteki ders kitaplarının yerini alarak, ancak 1981 yılında bütün devlet ortaokul ve liselerinde tek ders kitabı durumuna getirilmiştir; öğretmen kitabı ve pek başarısız alıştırma kitaplarına ek olarak: Anlam açıklayıcı resimli kartonlar (flash cards), bez tahtada hareket ettirilebilen oynak resimler (figurines), sessiz dural filmler (film strips), bant kayıtlı alıştırma ile desteklenmektedir. Al-manca ders kitapları da bunlardan pek farklı değildir.

Fransızca öğretiminde ise, işitsel-görsel yönteme ağırlık verilmiştir. Bu yöntemde sesin görüntü eşliğinde sunulması, böylece dil birimlerinin anlamlarının doğal olarak verilmesi amaçlanmaktadır. Alıştırma yoğun olarak dil laboratuvarına ya da karanlık odaya kaydırılmış olan öze mekanik uygulamalardır. Bu yönüyle o da, işitsel-dilsel yönteme benzemektedir.

Meslek liselerinde de aynı kitaplardan, çoğu zaman aynı öğretmen tarafından yabancı dil öğretilmektedir. Öğretmenler ayrı olsa bile yetiştirilme biçimleri birbirine benzemektedir.

Anadolu liseleriyle yabancı okullarında ise, yurt dışında basılmış en yeni kitaplara dayalı, gelişmeleri ders öğretmenlerinin yorumladığı biçimde bir öğretim yapılagelmiştir. Son zamanlara (1983-) kadar bu okullar için Milli Eğitim Bakanlığı'nın getirdiği bir izlençe kısıtlaması bulunmu-yordu. Yöntem açısından dışa bağımlı olan bu kurumlardaki uygulamalar, yabancı kültür merkezleriyle yayınevlerinin etkisi altındadır.

Üniversitedeki durum ortaöğretim kurumlarından farklı değildir. Özel amaçlı yabancı dil öğretimi bir süre «dilbilgisi-çeviri» yöntemiyle yapılmış, bu arada okuduğunu anlamaya da önem verilmiştir. Eğer belli bir ders kitabı seçilmişse, bu kitapta uygulanan yöntem öğretmenin becerisi

ölçüsünde kullanılmıştır. Uzun süre «hazırlık» okullarında uygulanmış olan SEFT serisi işitsel-dilsel yöntemle yazılmıştır.

Dilbilgisi-çeviri yöntemini zorunlu kılan etmenlerin başında yabancı dil bilgisinin sınanma biçimi gelmektedir. Gerek üst düzeyde öğrenim (yüksek lisans, doktora) ve akademik kimlik (doçentlik, profesörlük), gerekse «devlet yabancı dil sınavı» ya da işe almada girilen yabancı dil sınavları 'çeviri' becerisine dayandığından, öğretim de ister istemez sınava hazırlama biçimine, dolayısıyla dilbilgisi-çeviri yöntemine dönüşmüştü. Yabancıdan bakıldığında, buradaki çeviriye anlam açıklamak için başvurulduğu, amacın çeviri öğretmek olmadığı anlaşılır. Ortada gerçekten bir yöntem yok, anlam açıklamak için başvuru bir teknik vardır. Yabancı dilden anadile yapılan çeviri genellikle metin düzeyinde ele alınırsa da, anadilden yabancı dile çeviri çalışmaları yalın sayılabilecek tümce düzeyinde kalır.

Yabancı dil öğrenileceğine pek inanmayan yöneticiler de sınıfları olabildiğince kalabalık tutmakta bir sakınca görmediklerinden, bu durum öğretmen açısından «öğretilemez», öğrenci açısından ise «öğrenilemez» bir ortam yaratmaktadır. Böylece dersin yapılma zorunluğu herkes için yerine getirilirken, öğretimin yetersizliği yalnızca öğreticiye yüklenmiş olmaktadır. Dilbilgisi-çeviri yöntemine kaçış bu çaresizliğin bir sonucudur.

Son yıllarda, özel amaçlı yabancı dil öğretimi yeniden ele alınarak çağdaş ilerlemelerle bağdaştırılmaya çalışılmaktadır. Özellikle İngilizce öğretim yapan üniversitelerin «hazırlık» okullarında dinlediğini anlama, okuduğunu anlama ve yazma becerilerine daha çok ağırlık verilen, ama konuşma becerisini de savsaklamayan bir yaklaşımla öğretim yapılmaktadır.

Araç-Gereç

ORTAÖĞRETİM DERS KİTAPLARI

Bir sonraki öğretim yılında okutulacak ders kitapları, Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesi'nce seçilip bunlar Bakanlığın resmi yayın organı olan «Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi»nin Mayıs ya da Haziran sayılarından birinde yayınlanmaktadır. Burada verilen listede adı geçen kitaplar dışında bir ders kitabı izlenemez. Okullara gönderilen yazılar bu kitaplara göre düzenlenir, öğretimin denetimi bunlar üzerinden sürdürülür. Okula gelen müfettişin ilk sorularından birisi, ders kitabından hangi konunun işlendiğidir. Buna göre, 1939-1981 yılları arasında Tebliğler Dergisi'nde adı yayınlanan İngilizce ders kitapları şunlardır (Demircan 1982: 78-80):

Tablo: 42

DERS KİTAPLARI (İNGİLİZCE)

Kitabın Yazarı	Kullanıldığı Yıllar
Faucett	: 1939-1974
Gatenby	: 1953-1979
Sevin-Ağış	: 1953-1961
Özgür	: 1961-1968
M.E.B. Komisyonu	: 1971-

Anlaşılabileceği gibi, 1979 yılından sonra okullarda yalnızca M.E.B.'nce kurulan komisyonlara yazdırılmış olan İngilizce (Almanca, Fransızca) yabancı dil ders kitapları okunmaktadır. Daha önce de değinildiği gibi, bu ders kitapları ilgili ülkelerde 1960-1970 arasında kullanılan yöntemlere göre yazılmış kitaplardır. İşlevsel ve iletişimsel teknikleri pek içermemektedirler; daha çok işitsel-dilsel alıştırmalarla yüklüdürler.

Yine, Tebliğler Dergisi'nde yayınlanan ikinci bir listede «yardımcı» kitaplar bulunmaktadır. Bu liste, ders kitaplarının ardından yayınlanmakta ve ondan sonra bir de «müracaat» kitapları başlığı altında bir üçüncü kitap listesi çıkmaktadır. Kullanılacak kitaplar ancak bu listelerde bulunanlar arasından seçilebilir. Bakanlığın onaylayamayacağı ve liste dışı bir seçim, öğretmene belli bir sorumluluk getirir. İngilizce öğretimi için 1981 yılına kadar adları yayınlanmış olan «yardımcı» ve «müracaat» kitapları şunlardır:

Tablo: 43

'YARDIMCI' VE 'BAŞVURU' KİTAPLARI (İNGİLİZCE)

Yardımcı Kitaplar		Müracaat Kitapları	
Yazarı	Kullanıldığı Yıllar	Yazarı	Kullanıldığı Yıllar
Faucett	: 1939-1974	Buluç	: 1963-
Gatenby	: 1951-1979	Perek	: 1963-
Ayral	: 1956-1974	Limasollu Naci	: 1963-
Kök	: 1959-1974	Alayhoğlu/Göndem	: 1963-
Göknel	: 1961-1969	Dildeş	: 1964-
Ege	: 1961-1977	O.P.E. 1-3	: 1974-
Çakalır	: 1961-1974	Dirik	: 1976-
Radio ile İngilizce	: 1964-	Söyler	: 1980-
Şentürk	: 1969-	Çakalır	: 1969-
Harrap's	: 1969-		
Komisyon	: 1973-		

(Demircan, 1982:78-110)

Bu kitapların ne kadar kullanıldığını bilmek zordur. Gerçekte «yardımcı» adı altında özel yayınevlerince satışa sürülen ve öğrencilerin de

öyle kabul ettikleri kitaplar: Ders kitabı olarak seçilmiş olan kitapların dilbilgisi açıklamalı çevirileridir. Öğrencinin güçlüklerini, ders kitabındaki metinlerin Türkçeye çevirilerini ve alıştırmaların yanıtlarını vererek çözmeye çalışan bu kitapların gerek satışı, gerekse okullarda öğrenciler tarafından kullanılması önlenmeye çalışılmış, ama başarılı olunamamıştır. Her üç dil (Almanca, Fransızca, İngilizce) için de piyasaya sürülen bu kitaplar, ders kitabı için bir anahtar olarak kullanılmaktadır (Demircan 1982: 80-82). Milli Eğitim Bakanlığı'nın 1970-77 arasında yazdırdığı yeni ders kitaplarının, örneğin "*An English Course for Turks*" adlı kitabın, yazım ve basımı biter bitmez, izinsiz çevirileri satışa çıkmıştır. Sınıf içi etkinlikleri verimsizleştirici olarak görülen bu kitaplar, Milli Eğitim Bakanlığı'na: «Kitabın metin, soru ve şekilleri kısmen de olsa hiçbir surette alınıp yayınlanamaz» uyarısına bakmaksızın çevirtip bastıran yayıncılara karşı Bakanlık bile kendi hakkını koruyamamaktadır. Oysa bu öğretmen-çevirmenler ve yayınevleri, «güdümlü öğrenim» (programmed learning) malzemesi üreterek öğrencinin yalnızca sınav geçmesine değil, aynı zamanda yabancı dili öğrenmesine özgün katkılarda bulunabilirler; çünkü, gerek ders öğretmenlerinden, gerekse M.E.B.'nden gelen yakınmalara karşın (Tebliğler Dergisi, 23/1118, 12.9.196, Tebliğ: 22.8.1960, sayı: 5276) bu «yardımcı»ların, özellikle zayıf ve ilgisiz öğrenciler tarafından, çok kullanıldıkları, baskı sayılarından anlaşılmaktadır. Öğretmen tarafından benimsenmediklerinden, öğretime yararlı olarak pek kullanılmamışlar, ancak sınav soruları kitaptan sorulduğu zaman öğrenciye «yardımcı» olabilmislerdir. Böyle kitaplar, Bakanlıkça düzenlenen «yardımcı kitaplar» listesine de alınmamışlardır. Dersleri anlayamayan ya da sınavlarda başarısız durum düşen öğrenci bu kitaplardan medet ummaktadır. Böyle bir kitap alan öğrenci, ondan tıpkı bir «güdümlü öğrenme» metniymiş gibi yararlanmaktadır. Öğrencinin kullanımı «doğrusal» (linear) bir programa benzetilebilir: Öğrenci bir açıklama ya da metni okur, ardından gelen soruları yanıtlar, ondan sonra bu soruların ya da işlemlerin «doğru» yanıtları kendisine verilir. İster doğru isterse yanlış karşılık versin, öğrenci her iki durumda da doğruyu öğrenmiş sayılır. «Yardımcı» kitapta da ders kitabındaki metinler, bunların doğru anlaşılmasını sağlamak için Türkçeye çevirileri, ders kitabındaki sorular ve alıştırmalar ile bunların doğru yanıtları bulunur. O bakımdan öğrenci, kendi açısından tutarlıdır ama, ders kitaplarını çevirenler bunun pek farkında değildirler. Öyle olsalardı, bu kitaplara o tür öğrenimi daha kolaylaştırıcı bir biçim verebilirlerdi.

«Başvuru» ve «yardımcı» kitapların sayısı az olup, bunların neye göre seçildikleri belli değildir. Bugüne değin bu seçimlerin bir eleştirisi de yapılmamıştır. Yine de bunların, koşullukları amaca uygun nitelik taşımadıkları ilk bakışta göze çarpar. Ders kitaplarıyla ilgili görüşlerini öğretmenler her ne kadar «B-Talim Sicili»ne yazabiliyorlarsa da, bunların içindekiler gizli kalmaktadır; yalnızca bir kez Tebliğler Dergisi'nde yayınlanarak duyurulmuşlardır (Tebliğler Dergisi, 26/1264: 155, 15 Temmuz 1963, Genelge: 7334 ve 28/1397: 388, 1 Kasım 1965).

YÜKSEKÖĞRETİMDE DERS KİTAPLARI

Türk üniversitelerinde yabancı dil öğrenmek için kur derslerine (1933-) uygun olarak yazılmış kitaplar yoktu. Çeviri ağırlıklı olanlar ise tek bir kur öğretimine yardımcı kitaplar düzeyinde kalmışlar, A, B, C kurlarını tümüyle ele alıp düzenleyen birleşik bir izleneye dayandırılmamışlardı. Bu konuda araştırma yapılmış sayılmaz, ya da yeni başlamaktadır. Teknik alan dillerinin öğretimi için T.E.K.'nun yaptığı gibi, yalnızca kurs düzenlemek yerine, bu alanda öğretim malzemesi hazırlanmasına yönelik harcamalar da yapılmalıdır. Eğitimdeki ilerlemelerden herkes yararlandığına göre, bu tür kaynakların yalnızca Milli Eğitim Bakanlığı bütçesinden ayrılması beklenmemelidir.

İngilizce öğretim yapan üniversitelerin yabancı dil «hazırlık» öğretiminde kullanılmak üzere yazılmış olan tek kitap, "*Spoken English for Turks* (1964-), Sheldon Wise'in yönetiminde Robert Kolej kadrosunca hazırlanmıştır. İkinci girişim de ODTÜ'deki "*Project*" (1975-) adlı beş kitaplık bir çalışmadır.

Kur dersleri için geniş araştırmaya dayalı öğretim malzemesi hazırlanamaması nedenlerini bu öğretimi düzenleyen üniversite eski «yabancı diller okulu» yönetimlerinde aramak gerekir. Bu okulların yönetimi her zaman ikinci görev niteliğinde görülmüştür. Çok iyi elemanların bulunmasına karşın edinilen deneyim bir türlü yaratıma, üretime dönüştürülememiştir. Belli bir izleneye bulunmadığından, sürekli olarak yurt dışında yayınlanan kitaplar arasından amaçlarına uygun gelebilecek kitaplar aranıp seçilmektedir.

Yükseköğretimde gerçekte (remedial) «düzeltici» öğretim yapılmalıdır. Prof. Dr. Özcan Başkan bunu her zaman: «Aksayan yönlerin öğretimle geliştirilmesi» biçiminde anlatmış, ancak şimdiye değin, 1972-1980 arası, bu görüşünü yalnızca sesletim bakımından uygulatabildiği için söyledikleri anlaşılamamış, uygulattığı öğretim ise dışarıdan, sesletim ağırlıklı sanılarak haksızca eleştirilmiştir. Oysa, Riddy'nin (1970: 17) de değindiği gibi, yükseköğretimde yabancı dile yeniden ve sıfırdan başlamak yerine, «onarımsal» olarak başlamak ve sürdürmek çok daha yararlı olabilecektir. Ancak bunun başarılabilmesi için, yalnızca öğretime yönelik bir örgütlenme yerine, ODTÜ ve Boğaziçi Üniversitelerinde yapıldığı gibi, «malzeme hazırlama», «geliştirme» ve «sınama» birimlerinin kurulması zorunludur; çünkü öğretimde kullanılacak olan metinlerin yazımı başlı başına bir iş olup tek başına üstlenilemeyecek kadar çok zaman alan ciddi bir sorumluluktur.

Oysa Milli Eğitim Bakanlığı'nın çalıştırma düzeni içinde, metin yazımı için öğretmene ayrıca zaman tanınmaz. Öğretmene, verdiği ders sayısından ödeme yapılır. Bugünkü ders yükü de böyle bir çalışmaya elvermeyecek ölçüde ağırdır. Bakanlığa bağlı olan yükseköğretim kurumlarında da buna olanak yoktu. Ancak, Gazi Eğitim Enstitüsü'nde (1925-1980) İngilizce öğretimi için 16 kitaplık "*English for Turks*" (1963-1967) adlı seri yazılabilmiş, ama yaygın yükseköğretim için 1974 yılında yazıl-

maya başlanan ders notlarının sonu getirilememiştir. Talim ve Terbiye Dairesi, «Yabancı Diller Öğretimini Geliştirme Merkezi»nde bazı konular ele alınmakla birlikte, çalışmaların yeterli bir düzeye ulaştığını gösteren kanıtlar elde bulunmamaktadır.

ARAÇLARIN SAĞLANMASI

Öğretimde kullanılacak araçların üretimi bireysel boyutları aşmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı'nın bu amaçla kurduğu "Ders Aletleri Yapım Merkezi" (DAYM) 1960 yılında üretime geçmiş, 1975 yılından sonra «dinleme-tekrarlama» amacıyla kullanılan dil laboratuvarları üretmiştir. 1973 yılında ortaokul ve liselerin ders kitaplarına ilişkin yazıda (Tebliğler Dergisi, 36/1747: 259-61, 4 Haziran 1973, TTD kararı 38, 10.5.1973) belirtilmiş olan yabancı dil öğretim araçları şunlardır:

1. Öğretmen kılavuzu,
2. Öğrenci kitabı,
3. Alıştırma kitabı,
4. Konuşma alıştırma için tek resimler (figürinler),
5. Ufak tablolar ve duvar resimleri,
6. Film şeritleri ve diyaloglar,
7. Bantlar ve plaklar.

1971 yılından başlayarak öğretime girmiş bulunan yeni ders kitapları için bütün bu araçlar üretilmiş, böylece Bakanlık her üç yabancı dil (Almanca, Fransızca, İngilizce) için yüklü bir yatırıma gitmiştir. Önceki dönemde, araç olarak kullanacağı resimleri öğretmen ya tahtaya çiziyor, ya da önceden bir kâğıda çizerek, bir yayından keserek öğretim sırasında kullanıyordu. Daha önceleri, piyasada bulunan ya da dışarda basılmış resimler okullara alınıyor veya yabancı kültür merkezlerinden bağış biçiminde gönderiliyordu. Yeni yönetmeliğe göre, ders kitabı yazımı artık tek kişinin başarabileceği bir iş olmaktan çıkmış bulunmaktadır.

Öğretimin Denetimi

B—TALİM SİCİLLERİ

Ortaöğretimde yabancı dil öğretiminin denetimi pek iyi yapılmamaktadır. Öğretmenin çalışmasını değerlendirmek üzere gelen müfettiş, yabancı dil öğretimine ters düşen birçok uygulamayla karşılaştığı zaman, ister istemez bu tersliklere göz yummaktadır. Okullarda 20-25 kişilik yabancı dil sınıfı yerine 60-70 kişilik sınıflar oluşturulmaktadır. Sözgelimi,

1962 yılında Muğla Turgutreis Lisesi'nde 90 kişilik bir orta 1. sınıf bulunuyordu.

Her öğretim yılı sonunda ders öğretmenlerinin kendi öğretimleri, kullandıkları ders kitapları ve araçları üzerine doldurdıkları bir belge vardı. Bu belge, «B-Talim Sicili» adıyla anılmaktaydı. Yabancı dil öğretmenlerinin doldurduğu bu sicillere yazılanlar «Talim ve Terbiye Dairesi»nce değerlendirilmekteydi. 1961-62 öğretim yılında yazılanlar, «Öğretmenlerin Kanun ve Yönetmeliklerle İlgili Teklifleri», 1963-64 yılında yazılanlar ise, «Öncekilerden Ayrılan Teklifler» başlığı altında ilk ve son kez yayınlanmıştır (Tebliğler Dergisi, 26/1264: 155, 15 Temmuz 1963, Genelge: 6334; 28/1397: 338, 1 Kasım 1965). Öğretmenler arasında sözlü ya da yazılı mesleki iletişim ortamı bulunmadığından, eleştiri ve değerlendirme yapılamamakta, deneyimlerden yaygın biçimde yararlanılamamaktadır.

SINAVLAR

Ortaöğretimde her yarıyılta yönetmelik gereği 2-3 yazılı, 1 de sözlü sınav yapılır. Öğrenci sayısı arttıkça öğretmenin iş yükü ağırlaştı. Sınavların düzenlenmesi ve zamanlaması öğretmene bırakılırdı. Yıl sonunda bitirme, Eylül ayında da bütünleme sınavları yapılırdı. Sınavlarda sorulan sorular genellikle iki tür olurdu: 1) Dilbilgisini ölçen bilgi soruları, 2) Anlatımı ölçen içerik soruları.

1940 yılında liselerde «klasik şube»lerin açılmasıyla «olgunluk» sınavları arasına Latince de girmişti. Soruları Bakanlık'tan gönderilen bu sınavlarda Latince'den Türkçeye ve Türkçeden Latinceye çeviriler yaptırılmakta, birkaç da içerik sorusu sorulmaktaydı (Tebliğler Dergisi, Haziran 1946).

Yayınlar

Türkiye'de 1980 yılına kadar yabancı dil öğretimi ve İngilizce öğretimi üzerine yayınlanmış olan kitap ve yazıların bir kaynakçası hazırlanmıştır (Demircan 1982). İncelendiğinde, öteki diller için yapılan yayınların da tür olarak aynı olduğu görülecektir. İngilizce öğretimi üzerine yapılmış olan süreli yayınların ömrü kısa olmuştur. Bu türlü yayınlar, ancak Bakanlığın yardımıyla ayakta durabilirler. Ne var ki Bakanlık bugüne kadar ne yabancı dil öğretimi üzerine genel yazılar içeren, ne de yabancı dillerin özel öğretimiyle ilgili uygulamaları konu alan herhangi bir dergi çıkarmaya henüz başlamamıştır. Üniversite bütçelerine veya özel kaynaklara dayalı akademik dergilerin ömrü de, nedense çok kısa sürmektedir.

Değerlendirme ve Öneriler

Çok hızlı bir değişim geçirmekte olan Türk toplumunun sorunları dışardan alınan hazır formüllerle çözülememektedir. Bunların, içinde bulunduğumuz değişim hızıyla uyumlu ve geleceğe yönelik olarak yeniden yorumlanması zorunludur. Nitekim yorumsuz alınan tüm modeller bu değişim hızı karşısında tutunamayıp 1-2 yıl içinde öncekinden daha yetersiz duruma gelmektedirler. Yabancı dil öğretimi de bu hızlı değişimin anaforunda yalpalamaktadır. O bakımdan bu bölümde, daha önce yayınlanmış olan görüşlere de yer verilerek bazı yorumlar yapılacak, kişisel önerilerde bulunulacaktır.

AMAÇLAR ÜZERİNE

Dil bir iletişim aracıdır. Öyleyse yabancı dil öğretiminin de bellibaşlı amacı, o dilde iletişim olmalıdır. Genel ya da çok çeşitli özel alanlara yöneltilebilecek olan bu iletişimden beklenenler şöylece belirtilebilir:

1. Anadilde bulunmayan daha ileri bilgi kaynaklarına açılmak;
2. Bu bilgilerin gereğinde anadile aktarılmasını sağlamak;
3. O yabancı dili kullanan kimse ya da kuruluşlarla türlü biçimlerde etkileşimde bulunmak.

Bu yararlanma yolları genellikle birbirinden ayırlamasa da, kullanım öncelikleri açısından yere ve zamana göre biri ya da ötekisi önem kazanır.

«İletişim»den ayrılabilen bir ikinci görüş, yabancı dil öğrenmeyi «yeni bir düşünce biçimine alışmak», bir «zihin terbiyesi» olarak ele almaktadır (Eyüboğlu 1936). Gerçekten de Alman filozofu Herder (1744-1803) ile başlayıp Humboldt (1767-1835) tarafından açıklığa kavuşturulduktan sonra (Akarsu 1984: 64, Hymes 1966), Amerikan antropolog dilbilimcileri Sapir (1884-1939) ve Whorf (1897-1941) tarafından geliştirilen yoruma bakılırsa (Başkan 1967: 149-): Her dil, dünyayı ve yaşamı öteki dillerden ayrı biçimlerde çözümler, sınıflandırır ve anlatır. İnsan da dünyayı konuştuğu dil aracılığıyla algılar ve yorumlar. O bakımdan yabancı bir dilin öğrenimi, kişiyi değişik

bir düşünce biçimine alıştıranak eğitir. Ancak salt düşünce eğitiminin, yabancı dil öğretimi için bir gerekçe olup olamayacağı tartışılabilir.

Yabancı dil öğretiminin bir üçüncü amacı, «anadil bilincini geliştirme» olarak dile getirilmiştir (Milli Eğitim Komisyonu Raporu 1960: 95-97). Burada öğrenci, kendi anadilinin, öğrenmekte olduğu yabancı dile göre nasıl olduğunu anlayacak, anadilin yapısı bilinçaltından bilinçüstüne çıkacaktır.

Birinci amaca dönülürse, yabancı dille iletişim öğretim-öğrenim açısından iki tür etkinliğe indirgenebilir:

1. Bilgi kaynaklarına ulaşma, bilgi aktarımı;
2. Yabancı dille etkileşim.

Bilgi aktarımı şu alanlara yöneliktir:

- 1a. Temel, orta, yüksek düzeylerde genel ya da mesleki öğretim;
- 1b. Bilimsel araştırma ve çalışmalarda en son ilerlemelerin öğrenilmesi;
- 1c. Bilgi kaynaklarının, kültür ve sanat yapıtlarının anadile çevrilmesi.

Etkileşim ise:

- 2a. Bilimsel, kültürel, siyasal ve ekonomik alanlarda görüş alışverişi;
- 2b. Yabancılarla her türlü iş ilişkilerinin kurulup yürütülmesi;
- 2c. Yabancı dil ortamında sıradan, günlük iletişimin kurulması.

1. Gerek ilköğretim, gerekse ortaöğretim için anadilde yeterli kaynak bulunmaktadır. O yüzden, yabancı bir dille eğitim-öğretim için, *kaynak yetersizliği* gerekçe olarak gösterilemez. Öyleyse Türkiye’de yapmakta olan yabancı dille ortaöğretim, yabancı dil öğretiminde bir araç olarak kullanılmaktadır (Cırıthı 1982). Yabancı dille öğretim ulusal devletler kurulmaya başladıktan sonra Avrupa’da ortadan kalkmış, çok-dille yönetimi benimseyen Osmanlı İmparatorluğu’nda ise XIX. yüzyıla kadar devam etmiş, ondan sonra ise öğretim anadilde (mekteplerde) ve yabancı dillerde (medreselerde ve yabancı okullarında) olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

1a. Devleti bu uygulamaya zorlayan en önemli nedenler arasında tek bir yabancı dil dersi ile yabancı dil öğretiminde uğranılan başarısızlıktır. Ancak bugün Anadolu liselerine seçilen öğrencilerin zekâ düzeyleri ve güdülenmeleri göz önüne alınırsa, onlara anadilde hem daha iyi eğitim verilebilir, hem de yabancı dil dersine biraz daha fazla zaman ayrılarak özel bir yöntem ve uygulamalarla ileri düzeyde yabancı dil kazandırılabilir. Böyle bir yol ise henüz denenmemiştir. Anadolu lisesi uygulamasında yapılan: Yabancı dil öğretimine ayrılan ders saatlerinin artırılması, bazı derslerin öğretiminde yabancı dilin araç olarak kullanılmasıdır. Ancak, bu yolla öğrencilerin o dersleri ne ölçüde *daha iyi* öğrendikleri belli değildir. Güvenç (1985: 127) toplumumuzun eğitim bilincinin (1) yabancı dille eğitim (yabancı dil öğrenimi) ile (2) yabancı dil öğretimi arasındaki farkı henüz yeterince kavrayamadığı ve ayıramadığı sonucuna varmaktadır. Kısacası, Anadolu ve yabancı liselerinde haftalık ders saatlerinin yarısından fazla-

sını yabancı dille öğretime ayırmanın eğitim-öğretim açısından sağlam bir dayanağı bulunmamaktadır. Genel ve mesleki ortaöğretimde yeterli yoğunlukta bir ders ile de yabancı dil öğretilir. Bana kalırsa, «hazırlık» öğretimi adı altında verilen eğitimle 1-2 yıl yitirilmemelidir. Bireysel olarak önemsiz gibi görünen bu uzatma, toplumsal düzeyde çok büyük bir kayıptır.

Artık, yükseköğretimde kullanılacak yeterli Türkçe kaynak bulunduğu, olmayanın da yaratılabileceği bir gerçektir. En azından, *‘kültür susuzluğu’* ilk önce Türkçedeki yayınlar izlenerek giderilmeli, ancak ondan sonra yabancı bir dilin aracılığı aranmalıdır (Başkan 1969: 51). Yeni gelişmelerin, öğrenciler yerine öğretim elemanlarınca, ya da özel kuruluşlar tarafından izlenip Türkçeye aktarılması yoluyla bu sorun kısa sürede çözümlenebilir.

1b. Başka dillerdeki çağdaş bilgi kaynaklarının, bilim, teknik ve sanat yapıtlarının anadile aktarılması, belki de yabancı dil öğretiminin en önemli, 1773 öncesinden bu yana süregelen, gerekçelerinden birini oluşturmaktadır. O bakımdan öğretilecek yabancı dil seçiminde bilgi aktarımı ön planda tutulmuş, yalnızca Batı dilleri öğretimine ağırlık verilmiştir. Ataç (1961: 43) yabancı dil bilmeden bir kimsenin kültür alamayacağını, «gerçek aydın»ın bile ne olduğunun kavranamayacağını savunmaktadır. Başkan (1971: 3), devletin yabancı dil politikasının, çağdaş dünyadaki yeniliklerin Türkiye’ye aktarılması yanında, Türk sanat ve düşüncesinde çıkacak yeniliklerin de çağdaş dünyaya duyurulması olarak ele alındığı zaman gerçek amacına yönelmiş olacağı kanısındadır. Son yıllardaki uluslararası ilişkilerimizde Türkiye’nin, Türk kültürünün yurt dışında tanıtımı büyük önem kazanmıştır. Ancak, kültürel tanıtımın (Güvenç 1985: 133-) yabancı dil öğretimine nasıl ve hangi düzeyde yansıtılması gerektiği üzerinde henüz bir görüş oluştuğu söylenemez; yabancı dil öğretiminin bu ulusal ögesi eksiktir. Türk öğrencisi açısından, anadil kültürünün öğrenilen yabancı dille tanıtımı, belki de, yabancı dil kültürünün (Türkçe yerine) o yabancı dil aracılığıyla öğrenilmesinden daha önemlidir. Yabancı dil kültürünü Türkçe aracılığıyla anlamak, ama kendi kültürümüzü yabancı dille tanıtmak zorundayız.

1c. Bilgi kaynakları ile kültür ve sanat yapıtlarının anadile çevirisi belli bir programa bağlanmalı, bu konuyla ilgili, ara sıra başvurulduğu gibi, oluşturulacak danışma ve karar kurullarının denetiminde işbölümü yapılarak, kısıtlı olan kaynakların kullanımında dengeli bir dağılım sağlanmalıdır. Sürüme dönük çalışmalar yerine çözüm getirici yayınlar çevrilmeli, yurt dışındaki yayınlar çok yakından izlenerek bu etkinlikte öncel sorunlara öncelik tanınmalıdır.

2. Her alanda bilgi alışverişi, türlü iş ilişkilerinin kurulup yürütülmesi ve günlük yaşama uyum bakımlarından gerekli olan yabancı dil «etkileşim» amacına yöneliktir. Bilgi aktarım işlemiyle ortak yönleri bulunmakla birlikte, etkileşim yabancı dil seçimini ve öğretimini türlü bakımlardan yönlendirir. Bilgi aktarımı için doğal olarak ileri, çağdaş kül-

tür dilleri seçilirken, etkileşim için bir bakıma ilişki kurulan tüm yabancı ülke dillerinin öğretilmesi gerekli olabilir. Ortaklıkların uluslararası bir dille kurulması yerine o ülke diliyle yürütülmesi ilişkileri daha verimli kılabilir. Öğretilen yabancı dillerin çeşitlendirilmesinden küçümsemeyecek yararlar sağlanabilir. Çok çeşitli dillerin öğretildiği merkezlerin kurulmasına gidilmelidir.

Gerçekte amaç saptanması kişilerin beklentilerine göre değil, yararlanma biçimine göre yapılmalıdır. Kamu görevlilerinin yabancı dil öğrenmede bireysel amaçlarını Cem (1978: 184, 197) şöyle saptamıştır:

- a) % 75 meslekte ilerleme isteğiyle,
- b) % 5.1 çalıştığı kurumun zorlamasıyla,
- c) Geri kalanı boş zamanlarını değerlendirmek için.

Kullanılış amaçlarına uygun yabancı dil yeterliği aşağıdaki biçimlerde somutlaştırılabilir:

- 2a. Günlük yabancı dil,
- 2b. Yardımcı yabancı dil,
- 2c. İkinci dil.

2a. Günlük yaşam içinde gerek genel, gerekse bir mesleğe yönelik olarak, sıradan işlerin görülmesinde kullanılan yabancı dil; örneğin yabancı bir ülkede turistik iletişim sağlanmasına, otelde çalışan bir kimse-nin, o işkolunun sunduğu hizmet çerçevesinde yabancı konuklarla işyeri ilişkisini düzenlemesine yetecek ölçüde bir yabancı dil öğretiminin okul programlarında yer almasına gerek yoktur. Böylesine kısıtlı bir dil kullanımını birkaç haftalık bir «işe hazırlık eğitimi»yle kazandırılabilir. En azından, yabancı dil öğretimi orta 1. sınıfta herkese açık, ama ondan sonra başarıya bağlı ve seçmeli yapılmalıdır. Gündelik dil öğretimi orta 1. sınıftan sonra okul eğitim programı dışında bırakılmalı, isteyen kişi bunu radyo, televizyon, video programlarından, özel dersanelerde katılacağı kurslar yoluyla ve istediği zaman geliştirebilmelidir. Songün (1977: 261-77), Doğu Anadolu okullarında, çevre henüz bir yabancı dile gerek duymadığından, öğrencilerin derse çalışmadıkları, çoğunluğun yabancı dili niçin öğrendiğini bile bilmediği sonucuna varmıştır.

Bugünkü öğretim kurumları olan devlet genel ortaokul ve liselerinde, orta 1. sınıfta başlayan yabancı dil dersi pratik bir amaca yönelik değildir. Öğrenci bunu belki 16, belki de 18-22 yaşlarından sonra gireceği bir işte kullanacaktır. Öyleyse, yabancı dil öğrenimiyle ilgili karar öğrencinin kendisine bırakılarak, bir yandan yakın amaçlı öğretim yapılırken, öte yandan ders saatlerinin de ona göre arttırılması, buna karşılık sınıflardaki öğrenci sayılarının azaltılması düşünülebilir. Başarılı öğrencilerle daha çok ilgilenilmeli, başarısız olanlarla o kadar çok zaman yitirilmemelidir.

2b. Belli bir alanda ileri düzeyde bilgi aktarımı için gerekli olan yabancı dil «yardımcı» bir dil sayılır. Sözelimi, yükseköğretimde, yönetimde böyle bir amaç saptanmıştır, ama 1933 yılında, kaynak yetersizliğinden

dolayı, gerçekçi sayılabilecek olan bu tutuma bugün için pek gerek kalmamıştır. Temel konularda yeterince Türkçe kaynak bulunmaktadır. O nedenle her öğrenci, «yardımcı» bir yabancı dile gerek duymayabilir. Üniversiteye başlayan bir öğrenci, ilk iki yılda kendi alanını tanımaya, ileride yapmayı düşündüğü işi benimsemeye çalışmaktadır. Bu öğrencilerin Türkçe kaynakları önceden tükettikleri hiçbir zaman ileri sürülemeyeceğine göre, yükseköğrenimin ilk iki yılı da katılırsa, yabancı dilin «yardımcı» bir dil olarak öğrenimi en az 8 yıl öncesinden (6 yıl orta + 2 yıl yüksek) başlatılıyor demektir. Eski yönetmeliklere göre öğrenciler A, B, C düzeylerindeki yabancı dil öğrenimini 4 yılda, kimileri ise 6 yılda bitirebildiklerinden, o kimselerin yükseköğrenimleri süresince yabancı dilden hiç yararlanamadıkları kolayca anlaşılır.

Bir an için öğrencilerin istenilen düzeye ulaştıkları, yabancı kaynaklardan yararlanabilecek duruma geldikleri kabul edilse bile, kitaplıklara yabancı yayın alımının çok sınırlı olduğu, dergilere abone olunamadığı, ya da pek azının getirilebildiği, çok pahalı olduğundan yabancı yayın izlemenin bireysel bütçe sınırlarının dışına çıktığı düşünülürse, dışardaki gelişmeleri izlemek artık çok güçleşmiştir. Yinelenecek olursa: Yükseköğrenim öğrencilerinin yabancı bir dili «yardımcı dil» olarak kullanmaları bile pek gerçekçi görünmemektedir; ancak yardımcı yabancı dil, uzmanlık ve doktora öğrenimi yapanlar, işlerinde yabancı bilgi kaynaklarına başvuranlar için gerekli olacaktır. Eğer yükseköğrenim süresince yabancı dil öğretimi yapılacaksa, buna öğrencilerin kendileri karar vermeli, istemeyenler yabancı dil öğrenmeye zorlanmamalıdır. Bu sonuca bağlı olarak yabancı dil öğretimi ortaöğretimde 16-17 yaşlar arasında yapılır, üniversite 1. sınıfta ise isteyenlere destek sağlanır, yabancı dil kullanımını zorunlu kılan dallarda öğrenim görenlere yoğun öğretim düzenlenebilir, uzmanlık öğrenimi görenler ise onarım sal bir ek öğretimden geçirilebilirler. Bu aşamada belki de alan içi uygulama (case) metinlerine (Hukukta duruşma metinlerine, Tıp ve İş Yönetiminde görüşme ve tartışma metinlerine) dayanan bir 'Duruşma Yöntemi' «case method» daha yararlı sonuçlar verebilir (Piotrowski 1982, Arat 1968).

Bir başka yol da, yabancı dil öğretimini orta son sınıfta başlatmaktır. Öğrenci meslek seçiminin eşiğinde bulunduğundan, öğreneceklerini gireceği işte, meslek okulunda ya da lisede kullanabilir. Öğrenciler meslek liselerinde kendi alan dillerini, genel liselerde ise isteğe bağlı olarak seçtikleri bölüm dilini öğrenebilirler. Bu olmazsa, liselerde 1. ve 2. yıl genel iletişim diline, 3. yıl ise alan diline ayrılabilir. Böylece 1940 yılından beri birçok Milli Eğitim Şûralarında yinelenen istek, 'yabancı dil öğreniminin üniversite öncesinde çözümlenmesi' gerçekleştirilebilir, ama Demirel'in (1979: 62, tablo 16) bulgularına bakılırsa, ortaöğretimde çalışan öğretmenlerin yabancı dil öğretiminde öngördüğü amaçlar ile, Bakanlığın saptadığı, pek de gerçekçi görünmeyen amaçlar arasında bir birlik yoktur. O yüzden Bakanlıkça belirlenen amaçların gerçekleşme oranı % 9.68 olarak bulunmuştur. Lök (1979), yabancı dilin bir bilgi toplama aracı olduğuna, ancak bilim adamlığı için bir ölçüt olamayacağına değindikten

sonra, akademik ilerlemede yabancı dille öğrenim görmeyenler için yabancı dil sınavlarının gerçek bir engel oluşturduğu kanısındadır. Yabancı dil sınavına bilimsel yeterlikten daha çok önem veren kurumlar, bilim yapmak yerine aktarımla yetinmektedirler.

2c. Bir yabancı dili belli bir alanda ikinci dil (öğrenim dili ya da iş dili) olarak kullanacak kimseler, o dili daha giriş öncesinde öğrenmek zorundadırlar. Bu uygulama, yabancı dille öğretim yapan orta ve yüksek öğretim kurumları ile yabancı bir dille iletişime gerek duyulan belli iş alanları için geçerlidir. Böyle bir yabancı dile «ikinci dil» denmektedir. İkinci dille öğrenim oldukça ileri düzeyde bir yabancı dil yeterliği gerektirdiğinden, bu öğrenim yabancı dil «hazırlık» öğretim dönemi sonrasında da desteklenmelidir. Yabancı bir dille öğretim yapan ortaöğretim kurumları (Anadolu Lisesi, Özel Türk ve Yabancı Liseleri, Anadolu Meslek Liseleri) kültür derslerini Türk diliyle, fen ve matematik derslerini ise Almanca, Arapça, Fransızca, İngilizce, İtalyanca dillerinden biri aracılığıyla öğrenirler. İlk 1-2 yıl, fen derslerini izleyebilecek düzeyde yabancı dil öğrenimine, sonraki yıllar ise ortaöğrenime ayrılmıştır. Adaylarını iki aşamalı eleme sınavlarıyla seçen bu okullara alınan tüm öğrencilerin yabancı dil öğreniminde yeterli düzeyde başarı göstermeleri doğaldır. Eğer gösteremiyorlarsa, ya seçimde ya öğretimde veya birçok bakımlardan aksaklıklar söz konusudur. Eskiden sınavları okulların kendileri düzenliyorlarken artık, (1980-) Bakanlıkça yürütülen merkezi bir sınav uygulamasına geçilmiş; zamanla başvurular arttığından, bu sınavlar da, tıpkı Üniversite Seçme ve Yerleştirme Sınavları gibi iki aşamalı bir biçime sokulmuştur. 1985 yılında, öğrenci başvurularındaki artışla birlikte okul sayıları ve öğrenci alımında beklenmedik artışlara gidilmiştir.

Bu okullara girebilmek için, özellikle İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa,... gibi büyük kentlerde, daha 3. ve 4. sınıflarda okumakta olan ilköğrencileri, ailelerince ya özel dersanelere gönderilerek, ya da özel öğretmenlerden ders aldırılarak yoğun bir sınava hazırlık çalışmasından geçirilmektedirler. Kimi özel dersaneler bile, bu türlü öğrencileri sınavla almaktadırlar. Bu sınav hazırlığının, oyun çağını yaşamakta olan çocuk üzerinde ne gibi olumlu ya da olumsuz etkileri olabileceği pek araştırılmış değildir. Gözlemlerden varılan sonuçların gazetelere yansıdığı kadarıyla, bu uygulama eleştirilmekte, birçok eğitimci, yabancı dil öğretimi için yabancı bir dille eğitim-öğretim yapılmasını sakıncalı bulmaktadır (Cırıtli 1982, Sinanoğlu 1978).

Yabancı dille öğretim yapan liseler öğrencilerini ya yurt içinde ya da yurt dışında, yabancı dille yükseköğrenime hazırlamaktadırlar. 1982-83 öğretim yılında yurt dışında okuyan 35.300 Türk öğrencisi bulunuyordu.

	Lisans	Yüksek lisans	Doktora
Resmi burslu :	64	328	580
Özel dövizli :	2878	540	439
Özel dövizsiz :	2750		1538

Buna karşılık Türkiye’de öğrenim gören (Kıbrıslı Türk ve) yabancı öğrenci sayısı 5378 dolayındadır.

Birçok öğrenciler lise sonrasında iş hayatına atıldıklarından, bu öğretimin de, okul düzeyinde kalmak koşuluyla ticaret, otelcilik, matbaacılık, teknik,... iş alanlarına göre çeşitlenmesine başlanmıştır.

Özellikle lisans düzeyinde yabancı dille öğrenimin, öğrencilerin çoğunluğu için ezbere olmaktan pek öteye geçemeyeceği açıktır. Eğer bu öğretimin üstünlüğü kaynak üstünlüğü ise, öğrenciler bu kaynaklardan yardımcı yabancı dil öğrenimiyle de yararlanabilecek düzeye gelebilirler. Yükseköğretim kurumlarında yabancı dil eğitim ve öğretiminin amacı (madde 2) ile, yabancı dille öğretim ve öğretimin amacı (madde 9) arasında pek önemli bir ayrılık bulunmamaktadır. Yabancı dille öğrenim görenlerden, ek olarak, «uluslararası toplantı ve tartışmalara da katkıda bulunabilme» leri beklenmektedir. Bir kimsenin bir alanda uluslararası katkıda bulunabilmesi için yabancı bir dille eğitim-öğrenim görmesi gerekmez, ama böyle kimselere gerekli olan yabancı dil daha özenli öğretilir, kendilerine gerekirse çevirmenlik yardımı yapılabilir.

Sonuç: Görünüşte teknik alımına yönelik bir yabancı dille öğretim, yarısı Türkçe, yarısı da yabancı bir dille olduğu için ne tam Türkçe ne de tam yabancı dille bir öğretim sayılır. Gerçekte buna iki dilli öğretim demek daha doğru olabilir. Böyle bir öğretim yapabilmek için ortaöğretimde haftalık ders saatleri sayısı 39-40’a çıkarılmaktadır. Eğer böyle bir arttırma yapılabilirse, ortaokulda 29, lisede 27 saat Türkçe ders üstüne 10-12 saat de yabancı dil dersine ayrılabilir (özel okul uygulaması). Ne var ki, çifte öğretim yapılan okullarda ders saati süresi azaltılmadan bu sayıya ulaşamaz. Çünkü yarım gün öğretimde en fazla 32 saat ders yapılabilir. Öte yandan, okullarda tam gün öğretime geçmek hem okul hem öğretmen yokluğu nedeniyle olanaksızdır. Bu durumda haftalık ders saatleri arttırılarak yabancı dil dersine daha fazla zaman ayrılmaz. Eğer ders saatleri arttırılabilecekse, dersler yeniden ele alınarak ya sayısında azaltmaya gidilmeli, ya da yabancı dil dersi seçmeli yapılmalıdır. Öğrenci sayısında azaltmaya gidilmeksizin yabancı dil ders saatleri sayısında bir artışa gidilirse yabancı dil öğretmen sayısı yetmeyeceğinden, en uygun bir başka çözüm, yabancı dilin girişte herkese zorunlu, ondan sonra isteğe bağlı bir ders durumuna getirilmesidir. Böylece ilk başta ne derslik, ne de öğretmen bakımından bir aksaklık yaratılmaksızın, istekli öğrencilere bir «yabancı dile giriş» öğrenimi verilebilir. Ondan sonraki yıllarda ise yine isteğe bağlı, ama başarısız öğrenciyi eleyici bir uygulamaya geçilmelidir. İlk başlarda yalnızca velisinin isteği ile yabancı dile başlayan çocuk, ileride kendi isteği ve başarısı ile yoluna devam etmek zorunda bırakılarak, kaynak israfı önlenmelidir. Yabancı dil «hazırlık» öğretimiyle kaybedilen yıllar da böylece kazanılabilir. Ders saatleri yeniden düzenlenirken, ortaöğretimdeki bazı derslerin okul radyosu, televizyon, bant,... ile uzaktan öğretimine geçilerek merkezi bir sınav sistemi ile değerlendirme yapılabilir.

ÖĞRETİM DİLİ ÜZERİNE

Öğretim kurumları, Türkçe öğretim yapanlar ve yabancı dille öğretim yapanlar olmak üzere ikiye ayrılmışlardır. Normal ortaokul ve liselerde öğretim dili Türkçedir. Yabancı dil, ayrı bir ders olarak haftada 3-5 saatlik bir yoğunlukta öğretilmekte, ancak bundan bir başarı elde edilememektedir. Başarısızlığın türlü nedenleri arasında; 1) öğrencinin öğrenmeye zorlanması, 2) istediği yabancı dili seçememesi, 3) sınıfların çok kalabalık olması, 4) bireysel öğrenme ortamının yaratılamamış, gereçlerin üretilip dağıtılamamış olması, 5) öte yandan, yeterli ücret alamayan öğretmenin gücünü başka işlere ayırması, 6) ders yükünün çok olması, 7) yöneticilerin eğitim-öğretimden çok yüzeysel yönetim işleriyle uğraşmak zorunda kalmaları, 8) toplu iletişim araçlarından yeterli destek sağlanamaması,... sayılabilir. Genel kanağe göre, bu olumsuzluklar giderilmeli, öğrenci istediği yabancı dili daha yoğun bir izlençe ile ve yakın bir amaca yönelik olarak öğrenebilmelidir.

Ortaöğretimde ikinci tür uygulama, yabancı dille öğretimdir. Eyüboğlu (1936: 309)'na göre, «Çocukları erkenden anadillerinden ayırmak çok tehlikeli olabilir,... aksi takdirde yabancı dil değil, zarar verir.» O. Sinanoğlu da (1978: 1), yabancı dille eğitime, «yabancı eğitim» demektedir, «bilimin dilinin değil yönteminin uluslararası olduğunu» ileri sürerek, yabancı dille eğitimin zararlı olduğu görüşünü savunmaktadır. Buna karşılık, Eğitim Milli Komisyonu Raporu (1960), böyle denemelerin yapılmasından yana bir görüş bildirmektedir.

Yıllarca Gazi Eğitim Enstitüsü Eğitim Bölümü'nde öğretmenlik yapmış olup, Bakanlık yakından tanyan Cırıtlı (1982), yabancı dille öğretilen derslerin yarım yabancı dille anlatıldığını, bu öğretiminse sömürgelerde uygulandığını, anadilin aşağılanarak zamanla ölü bir dil durumuna getirilmesinin bu yolla sağlandığını yazmaktadır. Demirel de (1978: 138), yabancı dille öğrenimin çok etkin olmadığına değinmektedir. Öyleyse yabancı dille fen ve matematik öğretmek yerine, yabancı dil öğretimini geliştirmek, verimli kılmak gerekir.

Yükseköğretim kurumları da aynı biçimde ikiye ayrılmış durumdadırlar: Yabancı dil öğretimi yapanlar, yabancı dille öğretim yapanlar. Yükseköğretimi düzenleyen 2546 (1981) sayılı yasanın 49. maddesi, «Eğitim-öğretiminin kısmen veya tamamen bir yabancı dille yapan yükseköğretim kurumları» deyişiyle yabancı dille yükseköğretim yasallaşmış olmakta ve yabancı dille yükseköğretimin nedeni olarak, teknik konularda Türkçe yayınların yetersiz oluşu gösterilmektedir. Oysa, yeterli yoğunlukta okumayan, çoğunluğu derste tutulan notlarla yetinen öğrenciler için durum böyle değildir. Yabancı dil çoğu zaman yalnızca bir aktarım aracı olarak kalmakta, bir yaratım aracına dönüşmemektedir.

Yabancı dil «hazırlık» öğretimi, lisans öğrenim süresini uzatan bir savurganlık olarak nitelenmektedir (Cem 1978: 95). Bu uygulama belki de «lisans üstü» ya da «doktora» öncesine alınarak bu öğrenim çalışması

seçkin mezunlara daha yararlı kılınabilir. Yabancı dili uzmanlık alanında kullanamayacak olanlar için yabancı dille yüksek öğrenime hiç gerek yoktur. Anday (1982), bir yabancı dille elde edilen bilgi, anadile mal edilmedikçe, o anadilin konuşulduğu ülkede gerçek bir bilimsel ilerleme, bir kalkınma gerçekleştirilemeyeceği, bütün işin yabancı dillerden öğrenilen yeni kavramların anadilde karşılıklarını yaratmakta düğümlendiği görüşündedir. Gerekli güncel bilgiler her dilden çevirinin yapıldığı bir çevirmenlik kurumu aracılığıyla anadile aktarılıp ilgililere iletilebilir (Lök 1979). Türkiye'de yabancı dille öğrenim evresinde öğrencilerden kaçının ezbere aktarım aşamasından yaratım aşamasına eriştikleri ortaya çıkarılmadan bu öğrenimin yararı ve zararı üzerine kesin bir şey söylemek zordur. Henüz meslek seçmemiş, çok genel bir uğraş alanı belirlenmiş olan bir öğrencinin bu geniş alanlarda yaratıcı yabancı dil kullanım aşamasına erişmesi beklenemez. Öte yandan, bir otel resepsiyonunda çalışacak bir lise ya da üniversite mezununun 6 ya da 10 yıl süreyle yabancı dil öğrenmesine gerek yoktur. Yabancı dille öğretim yapan kurumlar çoğunluk aileler ve öğrenciler tarafından bir yabancı dil öğrenme merkezi olarak görülmekte ve birçok kimseler tarafından o amaçla kullanılmaktadırlar.

Gerek ortaöğretim, gerekse yükseköğretim, Türkiye'ye ve Türk toplumuna yararı açısından yapıldığından, yabancı dilin «yardımcı» bir dil değil de, bir öğretim dili olmasının katkısını anlamak zordur. Böyle bir katkısı olsaydı, ileri ülkelerde de eğitim yabancı bir dille yapılırdı. Bütün bu harcamalara yalnızca yabancı dil öğretimi için katlanılıyorsa, o zaman yabancı dil öğrenimi ve öğretimi üzerinde araştırmalar yapılarak daha verimli yolların bulunması gerekir. Yabancı dille öğretim, Atatürk'ün, «Türk dilinin yeni terimlerle zenginleştirilmesi» buyruğuna karşı bir tutumla, bu alanda kişilerin çalışmalarını engeller niteliktedir. Öğretim dili ile ilgili bir sorun yoktur, gerçek sorun yabancı dil öğretimidir. Yabancı dille öğretim yoluyla, nasıl tüm seçkin öğrencilere daha iyi bir yabancı dil öğretildiği ileri sürülemezse, onlara daha yaratıcı bir öğretim verildiği de ileri sürülemez.

YABANCI DİL SEÇİMİ ÜZERİNE

Ortaöğretim kurumlarında öğretilen yabancı diller Batı dilleri olan Almanca, Fransızca, İngilizce, İtalyanca ve Doğu dilleri olan Arapça ile Farsçadır. Öğrenci, yükseköğrenime geçtiğinde yabancı dili değiştirmektedir. Sebüktekin (1981: 7) komşu ülkelerin dilini, mesleğe girmiş olanlara kısa süreli, yoğun izlencelerle öğretmekte büyük yarar görmektedir. Özellikle ticari amaçlı bir yabancı dil öğretimi yararlı olacaktır.

Ortaokula başlayan öğrenciye bazen istemediği yabancı dil seçtirilmekte, o nedenle, özellikle Fransızca öğretimi başarısızlığa uğramaktadır (Ertay 1979: 26). Her öğrencinin yabancı dil öğrenmesine gerek olmayabi-

İlir, öyleyse yabancı dil, isteyen ve gerek duyan öğrencilere öğretilmelidir. İlk önce Batı Avrupa dillerine duyulan ihtiyaç, ülkenin genel kalkınma planı içerisinde gerçekçi bir biçimde saptanmalı,... çok kişiye az dil yerine az kişiye çok dil öğretimi yoluna gidilmelidir (Başkan 1971: 4). Cem (1978: 195) kamu görevlerinde ve özellikle araştırma birimlerinde çalışacak elemanlarda en az bir yabancı dil bilme koşulu aranması, ancak yabancı dil bilen kamu görevlilerinin dörtte üçü, özel kesimde çalışanların ise yarısından çoğu ülkeyi terketme eğilimi gösterdiklerinden (s. 173), yabancı dil öğretiminin bir ölçüde beyin göçünü kolaylaştırıp hızlandırdığı görüşünü ileri sürmektedir. Kimbilir, belki de sorun, yabancı dilin ders yoluyla ya da yabancı dille öğretim yaparak öğretilmesi değil, bu öğretim karşılığında kazanılanın kaybedilenden daha çok olmasıdır, hem bireysel düzeyde hem de ülke düzeyinde.

BECERİLER ÜZERİNE

Amaçlar belirlendikten sonra yabancı dil öğrenim-öğretiminin hangi dil becerilerini ne ölçüde kazandırmaya yöneleceğini kararlaştırmak gerekir. Sözelimi, yabancı dilde hiç konuşmayacak, yazı yazmayacak olan bir kimsenin kısa sürede yitireceği bir konuşma, yazma becerisini geliştirmeye çalışmak yersizdir. İlk önce hangi alanlarda ne türlü bir yabancı dile gerek duyulduğu saptandıktan sonra, bu alan dillerinin kullanımında hangi becerilere ne düzeyde öncelik verileceği de kararlaştırılmalıdır.

Atatürk, yabancı dil öğretimiyle ilgili olarak Malche (1933) raporuna «okuyup anlama» diye bir not düşmüştür. Bu kısa açıklama, o sıralarda yabancı dil öğretiminden beklenen pratik yararı da ortaya koymaktadır. Ataç'a (1961) göre aslolan, yabancı dili konuşmak, o dilde yazmak, o dilin yapıtlarını okuyup anlamaktır (Cem 1978: 83-84). Eyüboğlu (1936: 307) ise, onun tersine, yabancı dilbilgisini bize verdiği okumak, dinlemek veya konuşmak imkânı nisbetinde takdir etmenin çok yanlış olduğunu, mekteplerimize tercümanlık Fransızcası değil, kültür Fransızcası koymak gerektiğini düşünmektedir. Yabancı dil bir kelimeler yığını değil, yaşayan bir yapıdır. O nedenle, yabancı dil öğrenimi demek o dili her yönüyle kullanmak, dilin estetiğine varmak demektir. Başkan (1969: 54) açısından yabancı dili öğrenmedeki başarı ölçüsü anadile benzeme derecesidir ve yabancı dil anadildeki yetkinlik ölçüsünde kullanılabilir. Okumak, sesletim ve dinlemeden daha kolaydır, yeniden okuma olanağından dolayı yazılı dile öncelik verilmelidir (s. 45). Cem'in (1978: 154) sormacasına katılan kamu görevlilerinin % 30-40'ı yurt içinde yabancı dilde yazılanı okuyup anlamak, buna yabancı dilde karşılık vermek, % 2-6'sı ise yurt dışında toplantılara katılıp konuşabilmek istemekle, yazılı dile öncelik tanımışlardır. Sebüktekin ise edildikten çok etken, yazılıdan çok sözlü becerilerin öğretilmesinden yanadır (1981: 4, 29). Oysa Koç (1979: 85), öğretim dili İn-

gilizce olan üniversitelerimizde öğrencilerin değil konuşma, «okuma» becerisini bile amaçlanan sürede edinemediklerini bildirmektedir.

Buna karşılık, Bakanlığın yayınladığı ortaöğretim yönetmeliklerinde beceriler hemen hemen her okul türü için aynıdır:

1. Normal hızda konuşulanı anlayabilme,
2. Anlaşılır biçimde konuşabilme,
3. Sesli ve sessiz okunduğunda bir parçayı doğru olarak anlayabilme,
4. Duygu, düşünce ve izlenimlerini açık ve anlaşılır bir şekilde yazı ile anlatabilme.

Yükseköğretim kurumlarında ise daha alt düzeyde beceriler saptanmış gibidir:

1. Konuşabilme,
2. Anlayabilme,
3. Kendi konularındaki metinleri Türkçeye çevirebilme,
4. Yazı ile yeterince ifade edebilme,
5. Bilimsel ve teknolojik gelişmelerle bu türlü yayınları izleyebilme,
6. Uluslararası toplantı ve tartışmalara katkıda bulunabilme (Resmi Gazete, 1984: 18378:4).

Dil kullanımı kararlaştırıldığında, bunun genel dil mi, yoksa alan dili mi olduğu ortaya çıkacaktır. Ondan sonra yapılacak olan bir gereklilik çözümlemesi (needs analysis) ile öncelik kazanacak beceriler ve kişinin erişmesi beklenen dil düzeyi belirlenecektir. Düzey, çok genel ve göreceli bir kavram olup bunun için, «başlangıç, giriş, orta, eşik, ileri» terimleri kullanılmaktadır.

İZLENCE ÜZERİNE

Ne ortaöğretim ne de yükseköğretim kurumlarındaki yabancı dil öğretim izlencesi ders kitaplarının içerikleri dışına çıkamamış, araştırmalara dayalı olarak gerçekleştirilebilen bir çalışmayla henüz saptanamamıştır. Başkan (1969: 1), öğrencinin kişisel yaşantısından başlanmasını önermekle «durumsal» (situational) bir izlenceye yakın bir görüşü ileri sürmektedir. Böyle bir izlencede, dilbilgisi yapılarının temel alınması yerine, öğrencinin etkileşimde bulunacağı durumlar belirlenip yapı ve sözcükler onlara bağlı olarak seçilmektedir. Koç ise (1979: 45), Türkiye'de daha çok «okuma»ya ve okuma işlevlerine yönelik bir izlence uygulanmasını salık vermekle «konusal işlevsel» bir yorum yapmaktadır. Becerilerin içerdiği ulamlar saptanarak ilk başta dinleyerek ya da okuyarak anlamaya özgü dil işlevleri öğretilebilir. Böyle işlevsel (functional) bir izlence, bir yıllık yoğun bir öğretimle öğrenciye yüklenebilir. Nitekim izlence üzerine Tür-

kiye'de ilk çalışmayı yayınlamış olan Sebüktekin (1981: 5), «Yabancı dilin tek bir yıla sığdırılmış, amaca yönelik izlenceler yoluyla sunulmasının sayısız yararlar sağlayacağı» görüşündedir. Yaygın izlenince yerine yoğun izlenince (s. 25-28) uygulanması, bu öğretimin Lise I. ve Üniversite I. sınıfta her öğrenciye değil de başarılı olan ve gerek duyan öğrencilere açılması yerinde görülmektedir. Bu izlencelerde bildirişim birimlerinin temel alınması (s. 29) ve amaçlara göre ayrı ayrı düzenlenmesi önerilmektedir (s. 79-89). Son yıllarda (1983-) Bakanlığın yayınladığı izlenceler yapısal nitelikli olup ayrıca dil işlevlerine de yer verilmiştir (Tebliğler Dergisi, 1983: 431-, 421-, 1984: 233-).

1972'den sonra çevrime giren işlevsel-kavramsal izlencede ilk önce dil kullanımında yer alan belli sayıda (6-8) işlev ve bu işlevlere giren türlü kavramlar kararlaştırılır (Van Ek, 1976), yapılar ise ikinci planda kalır. Bugün artık gerek ortaöğretimde, gerekse yükseköğretimde iletişim edimlerine öncelik veren bir «giriş» izlencesi kullanılması, ondan sonra özel alan diline geçilmesi yerinde olur. Öyle bir izlenince için sözcük, deyim ve anlamlarının kararlaştırılmasında Türk Dil Kurumu'nun yayınlamış olduğu terim sözlükleri yararlı olabilir. Meslek dilleri için sözcük seçimi ayrı ayrı düşünüleceğinden, diller arasında bir karşılaştırma yapılması gerekebilir. Orta ve yükseköğretimde bu alanda araştırmadan çok aktarma ve yakıştırma egemen olmuştur. Bir öğretim sürecinde tek tip bir izlenince kullanılması gerekmez, uygun gelen seçilebilir. Kocaman'a göre (1983: 10), yabancı dil öğretiminde başarısızlığın nedenlerinden biri, kendi koşullarımıza uygun bir ders izlencesi, ders yöntem ve gereçleri geliştirememiş olmamızdır.

ORTAM ÜZERİNE

Yabancı dil öğrenme amaçlarına uygun olarak belirlenen becerilerin kazanılması için, bu becerileri geliştirici etkinliklere uygun olan doğal bir ortamın bulunması ya da yapay olarak yaratılması zorunludur. Tersinden bakılırsa, ya beceriler ortama göre seçilmeli ya da bu becerileri ortama uygun olan yollardan yararlanarak geliştirmelidir. Belki de en doğrusu bu konuda edilgin tutumdan vazgeçip ortama denk düşen iletişimsel teknikler geliştirmek, bulunanları uygulamaktır. Türkiye'de birbirinden ayrı olarak bir İngilizce, bir Almanca, bir Fransızca ya da başka bir yabancı dilin öğretimi söz konusu değildir. Onun yerine, yapısal olarak bir yabancı dil öğrenim-öğretim sorunu vardır. Bu da ancak bireysel çabalar yerine, tüm çabalar birleştirilerek çözümlenebilir.

Devlet ortaokul ve lise öğrencileri, dil dersleri dışında çoğunluk okuma-anlama, belki de bir radyodan dinleme-anlama, televizyondan izleme-anlama etkinliklerinde bulunabilirler. Pek az öğrenci, derslerde birkaç soruya cevap verme fırsatı elde edebilmektedir. Yabancı dille öğretim ya-

pan okullarda ise derslerde dinleme-anlama, not alma, okuma-anlama, konuşma etkinliklerine uygun bir ortam bulunmakla birlikte, öğrenci başına düşen süre yeterli değildir.

Öğrenme etkinlikleri ve yoğunluğunu öğrenme ve kullanma ortamı belirlemektedir. Ortam dışında kalan kullanım etkinlikleri ancak yapay olarak yaratılabilir ve bu tür etkinlikler kullanıma göre yönlendirilebilir, yoğunlukları artırılabilir. Öğrenme için yabancı dil ortamı iki seçenektir: Okulda ve okul dışında. Okulda ders süresince kullanılacak etkinlikler dinleme-anlama, anlama-konuşma, anlama-not alma olabilir. Bu tür etkinliklerde öğrenci başına düşen süre arttırımı ancak küme çalışması yapmakla sağlanabilir. O bakımdan öğretmensiz yapılabilecek etkinlikler ders dışına kaydırılmalıdır. Bu etkinlikler, öğrencilerin dili hangi becerilerle kullanmak zorunda oluşlarına göre belirlenir. Örneğin, yabancı dille öğrenim amacıyla kullanmak üzere yabancı dil öğrenen bir kişiye teyp aracılığıyla dinleme-anlama etkinliği yaptırılabilir, bunun için gerekli araç-gereç hazırlanır, alıştırma ve uygulamalarla ortam yoğunlaştırılabilir. Öğrenime yardımcı yabancı dil öğreniminde doğal olan ve gerek okulda, gerekse okul dışında yapılabilecek olan çalışma «okuma-anlama»dır. Bunun için, özel yayınların, haber bültenlerinin dinlenmesi gibi, yoğunluk arttırıcı, etkinlik çeşitlendirici önlemler alınabilir. Ders içi ve ders dışı ortam ile becerilerin kullanımı arasında şöyle bir ilişki vardır:

Öğrenme ortamı : Beceriler	Ders içi	Ders dışı	Araçlar :
Okuma-anlama	+	+	Radyo, TV, Video, Teyp, Plak ile
Dinleme-anlama	+	+	
Yazma	+	+	
Yazışma	—	+	
Çeviri: Anadile	+	+	Güdümlü öğretim ile
Yabancı dile	+	—	
Konuşma	+	—	Özel programa gönderme yapılarak
Görüşme	+	—	
Not alma	+	+	Özel bant/kayıt yardımıyla
Dikte	+	—	

Bu durumda, derslerde daha çok sözlü dili kullandıran etkinliklere yer verilmeli, öteki etkinlikler ders dışına kaydırılmalıdır. Türkiye'de Batı Avrupa dillerinin öğretimi için sözlü bildirişim ortamı çok zayıf ve yoksul olduğundan, bu becerilerin geliştirilmesi bir bakıma öğretmenlerin gücünü aşmaktadır. Bir kimsenin eline günde yarım saat bile yabancı dil konuşma fırsatı geçmeyebilir, ama isterse, çok uzun süre yabancı dilde okuma etkinliğinde bulunabilir, yazı yazabilir. Ancak öğrenci henüz dili gereğince kullanmadığı için, ona güçlüklerini tek başına çözebilecek türden metinler verilmeli, güdümlü öğretim (programmed instruction) yoluna başvurulmalıdır. Öğretime sözlü dil yerine yazılı ve her iki dilde bulunan eş

biçimli (cognate) sözcüklerle başlanabilir (Başkan 1981: 164-5). Bu yöntem günlük dil açısından Batı dilleri için pek kullanılsa da, belki Arapça ve Farsça öğretimi için böyle bir sözcük girdisi sağlanabilir. Ortak sözcükler yöntemi belki (Almanca, Fransızca, İngilizce, İtalyanca) kimi alan dillerinin öğretimi için bir ölçüde uygun düşebilir. Eskiden beri yabancı dil öğretiminde yararlanılan bu tür sözcükler bir liste olarak değil de, bir inceleme sonucunda kurulacak metinler içinde sunularak, sözcük öğrenmede bir ilkyardım sağlanabilir.

Sözlü iletişim üzerine az bir çalışmadan sonra öğrenci, öteki etkinliklerinden bu alana yeterince aktarma yapabilir, özellikle yazma alıştırmalarından, sözlü anlatımda yararlanma oranı oldukça yüksektir. Bu durumda öğrenciyi yabancı dilde, ama kendi kültürü içinde tutarak, bireysel etkinliklere yöneltmek onun dil kullanımındaki başarısını arttırabilir. Öğrenci en azından anlatımda kendi kültürünü, okuma-anlamada ise azar azar yabancı dil kültürünü kullanabilir. Zaten yabancı kültüre öteki iletişim araçlarıyla yeterince açılmaktadır. Kültür sorunlarının anadilde metinler ve ders dışı okuma yoluyla çözülebileceği açıktır. Dil öğretimi üzerinde yabancı yayınlara bu gözle bakılırsa, bir kitaba alınmış olan metinlerin en azından yarısı amaca uygun düşmeyecektir. O nedenle bir yabancı kitaptan ötekine sekerek yaşanan köksüz uygulamalar yerine, belli bir yaklaşımda sürekli evrim sağlanabilir.

Türkiye’de, yabancı dilin sözlü kullanımı açısından, mesleklerin yürütülmesi ve turistik işyerleri dışında başkaca bir ortam bulunmamaktadır. Yabancı dil gerektiren meslekler, işyerleri nüfus sayımı ya da bir başka araştırma içinde belirlenebilir. Yabancı dile gerek duyulan işyerleri çoğunluk büyük kentlerde ve turistlerin gezdiği, konakladığı, alışveriş yaptığı merkezlerdedir. Buralarda gerekli olan dil, günlük dinleme-anlama, konuşma, belki de not alma biçimindedir. Çoğunluk, işlerin yürütülmesi için öyle ileri düzeyde bir yabancı dil bilgisine gerek duyulmayabilir.

ÖĞRENME BİÇİMİ VE YÖNTEM ÜZERİNE

Ataç’ın (1935) dediğine bakılırsa, «Bir zamanlar (Osmanlı döneminde) dil bilmek, o dilin sözlüğünü bilmek» demekti. Bir yabancı dili öğrenmek için kitap okumak gerekirdi. Yıllardan beri öğretilen Fransızca’yı bilmediğimiz, o dilde yazılmış kitapları çevirmeye kalktığımız zaman acı acı meydana çıkmaktaydı. Oysa dil bilmek çeviri yapabilmekti. Okullarımıza Yunanca, Latince dersleri koymadan, uluslararası diye, anlamını şekilden de çıkaramayacağımız, yani bizim için birer tanım sayılamayacak sözcükler almaya kalkmak, düşünme yolunun tersine gitmek, ezberciliği, hafızlığı yaratmaktı. Eyüboğlu (1936: 309, Ülkü, sayı 41) liselerimizden çıkanlar arasında kitap okuyacak kadar yabancı dil bilenlerin çok az olduğuna değinmekte harcanan emeklerin boşuna olduğuna inanmaktaydı.

Hasan Âli Yücel’in Milli Eğitim Bakanlığı zamanında (1938-1946) «Tercüme Bürosu» çalışmalarına öncelik tanınması, Türkçe yayınların arttırılması yanında belki de bu acı sonucun etkisine bağlanabilir.

Eğitim Milli Komisyonu açısından aydınların, gençlerin hiç olmazsa bir Batı dilini öğrenmeleri zorunluydu. Yalnızca orta ve liselerde değil, öğretmen okulu ve meslek teknik okullarında da, yalnızca ikinci devrede yabancı dil öğretilmesi önerilmiş, bu öneri 1970 yılında uygulamaya konulmuştu. Gerçekten de mesleğini seçmiş olan bir kimsenin yabancı dil öğrenmesi daha yararlı ve verimli olabilirdi. Komisyon ayrıca, fen derslerini bir yabancı dille öğreten Anadolu liselerinde yeterli öğretim yapılamaması durumunda yenilerinin açılmaması, bunların karşısında, eskisinden daha yoğun bir izlençe ile yabancı dil öğretimi yapan liseler kurulması, öğretimi 4 yıla çıkarılarak üstün olan okul türünün yeğlenmesini önermekteydi (1960: 28-29, 50-55, 95-97). Ona uyularak «deneme lisesi» açılma da başarıyla yürütülememişti, çünkü bu türlü kurumların açılış amaçları çabucak unutuluyordu.

Doğu Anadolu’da, bugünkü durumda İngilizce öğretilmeyeceği, para ve emeğin boşuna israf edildiği sonucuna varılmış, bütün çabaların sonunda % 4’lük bir verim elde edildiği ortaya çıkmıştır (Songün 1977: 334). O bakımdan bu ve benzeri yörelerde genel bir uygulama yerine daha dar kapsamlı yabancı dil öğretimi yapılmalı, istekli ve yetenekli öğrenciler belli okullarda toplanmalıdır. Yatılı okulların bir bölümü bu uygulamaya ayrılabilir.

Yükseköğretimde Türkçe kitapları bile okumayan, yalnızca ders notları ile yetinen öğrencilerden yabancı dilde kitap okumalarını beklemek boşunaydı, ama az sayıda öğrenciye gerekli derecede yabancı dil öğretililebilirdi (Başkan 1969: 60, 1971: 4, 1972: 93). Aşında böylesine edilgin bir tutumdan vazgeçilerek öğrencilerin okumalarının sağlanması daha gerçekçidir. Yüksek öğrenim gören, ama kitap okumayan bir öğrenci türü düşünülemez. Onlara uzmanlık alanı içinde yabancı dil öğretimi yapılmalı, sözcük dağarcıkları güçlendirilmelidir. Yükseköğretimde genel yabancı dil kitaplarının yeri olmamalı, öğrenci isterse bunu kendisi geliştirmelidir. Alan dili öğretimi ise öğrencilerin kendi bölümlerince denetlenmelidir. Öğretimin bölüm amacına uyması gerekirken bu uygulamayı denetimden yoksun bırakan, gerekli değerlendirme ve yönlendirmeyi sağlayamayan bölüm yetkilileri de, en az öğretim elemanı kadar bu başarısızlıktan sorumludurlar.

Kamu yönetiminde yabancı dil öğrenimi ve kullanımı üzerine Cem (1978) oldukça ayrıntılı bilgiler vermektedir. Çeşitlilik gösteren bu kesimin yabancı dil öğrenimi okulda, kendi olanaklarıyla, özel öğretmenlerle, özel dil dersanelerinde (% 45.8), ya da radyo, televizyon yayınlarından yararlanarak, yurt dışında (% 27.7) yapılmaktadır. Kamu kesiminde yetişkinlerin yabancı dil öğrenmeleri, daha çok onların kişisel girişimlerine bırakılmakta, kamu kuruluşları için İngilizce, Fransızca, Almanca, Arapça öğreten «Devlet Yabancı Diller Eğitim Merkezi» (Ankara) bu işe yetmemektedir.

Öteki kentlere de böyle merkezler kurularak, kısa süreli, ama yoğun yabancı dil öğretim hizmeti yaygınlaştırılabilir.

Devlet okullarında uygulanan ya da uygulanmaya çalışılan, gelmiş geçmiş üç tür yöntemden söz edilebilir: a) Dilbilgisi-çeviri yöntemi, b) Dolaysız yöntem, c) İşitsel dilsel yöntem. Eyüboğlu'na (1936: 39) göre, «Direkt metot (dolaysız yöntem) adı altında türeyen yeni dil öğretme usullerinin pratik olmaktan başka gayeleri yoktur. Bu usullerin bütün endişeleri, yabancı dilde derdini anlatan, bir ecnebiye saati, vapur tarifesi, Paris'in nüfusunu sorabilen, ihtisasına ait kitabı okuyabilen, güzel bir sipariş mektubu yazabilen, sorulan suallere muayyen formüllerle ve güzel bir telâffuzla cevap verebilen öğrenciler yetiştirmektir. Çok yazık ki, kültürle alakası olmayan bu usuller mekteplerimize kadar girmiştir.» Bu sözleriyle Eyüboğlu, dilbilgisi-çeviri yöntemini daha uygun görmekteydi, çünkü eski Grek ve Roma klasiklerinin öğretimi bu yolla yapılmıyordu. H. C. Yalçın, «Bir dili öğrenmek için anlayıp anlamamaya bakmadan boyuna okumak» gerektiği kanısındadır (Cem 1978: 67). Darago'ya (1961: 445) göre, öğretimde dolaysız yöntemi kullanmalı, ve en önemlisi, öğrenciye Türkçeden Fransızcaya çeviri yaptırmalıdır. Eğitim Milli Komisyonu (1960: 90) raporunda: «... başka memleketlerde tatbik edilmekte olan eğitim-öğretim metotları memleketimizin bünyesine uygun olup olmadığı düşünülmeden ve incelenmeden, ekseriya aynen kopya edilerek uygulanıyor» denmektedir.

Başkan (1969: 1), yabancı dil öğretim sorununun çözilememiş olmasının, «Yöntemin yeterince düzenlenememiş olmasına, dilbilgisi öğretiminin dil öğretimi sayılmasına» bağlamıştır. Görüş daha da özelleştirilerek: «Önce öğrenilenleri tekrar, yeniden düzenleme, kişisel yaşantıdan yazma denemeleriyle başlama, dinleyerek yükleme yapma, gözlemleri yazma, not etme, iki dilde orijinal metin okuyarak ilerleme» biçiminde özetlenebilecek karma bir yol önerilmektedir (s. 65). Daha da ileri gidilerek, Türkçe derslerde yabancı dil terimleriyle öğretim yapılmasından söz edilmektedir. Cem (1978: 197) de tek bir yöntemle yoğun öğretim yapılmasından yanadır. Sebüktekin (1978: 10), yöntemin her şeyden önce ruhbilimde geliştirilecek bir genel öğrenme kuramına dayandırılması gerektiğini belirterek seçmeci (eclectic) bir yol önermektedir. Kocaman (1978: 81), öğretmenin belirli bir yöntemsel tavır alması ve kullandığı yöntemin dayanaklarını iyi bilmesi gerektiği kanısındadır.

Çoğunluk görüşler «başlangıç» düzeyi uygulamaları ölçü alınarak biçimlenmektedir. Oysa yabancı dil öğreniminde amaç bir olamayacağına göre bir tek yöntem, bir tek düzenleme ile başarıya ulaşılması düşünülmemelidir. Ancak, gerek genel-amaçlı yabancı dil, gerekse alan dili öğretimi, yoğun bir «giriş» düzeyi öğretimi ve uygun bir yöntem ile kısa sürede gerçekleştirilebilir. Bu yöntemin: 1) İletişime öncelik vermesi, 2) Öğrencinin yaşantısına uygun olması, 3) Seçmeci olması, 4) Öğretmenin niteliklerini göz önünde bulundurması, 5) Ders dışı bireysel öğrenimle desteklenmesi, 6) Doğal ortamın işletilmesini öğrenciye, gerekli yapay etkinliklerin düzenlenip sınıfta uygulanmasını ise öğretmene bırakması, 7) Yabancı dil sınıflarının öğrenci amaçlarına göre düzenlenmesi, 8) Bireysel

etmenleri göz önünde tutması gerekir. Son yıllarda (1975-) ortaya atılan «iletişimsel» yöntem, öğrenciye iletişimi öğretmiyor, malzeme ve etkinlikleri gereğince düzenleyerek yardımda bulunuyor.

ARAÇ-GEREÇ ÜZERİNE

Eğitim Milli Komisyonu Raporu'nda (1960: 29) büyük kentlerde, her türlü malzeme ile donatılmış okulların açılması önerilmektedir. Kitap okuma odaları, ses kayıt odaları, dil laboratuvarı ile sınıf içi ve sınıf dışı ortam yaratılmalıdır. Meslek ile ilgili sözcüklerin bilinmemesinin nedeni, bütün ders gereçlerinin yabancı uzmanlar tarafından hazırlanmış olmasına bağlanmakta, yabancı danışmanlardan yararlanma yolu açık bırakılarak her türlü gereçlerin Türk öğretmenlerce hazırlanması gerekli görülmektedir (Başkan 1969: 48-49). Yabancı dilde çocukça yazılmış parçaları okuyarak dil öğrenmeye çalışmak, akıntıya karşı çabalamak olarak görülmektedir (s. 57). Gerçekten de kendi anadilinde karmaşık kavramları daha karmaşık, ama anlaşılabilen bir biçimde dile getirmeye uğraşan bir yetişkinine bunun tersi bir işlemle, yapıları yalınlaştırarak, sözcükleri çocuk dilinden seçerek yabancı dil öğretmeye çalışmak ne denli çocuksu bir yaklaşım olmaktadır. Bu bakımdan, yalınlaştırılmış öyküler, romanlar dizisi yararlı değil, zararlıdır (s. 65). Bu türlü yayınlar öğretici olmaktan çok ticaret amacıyla sürdürülmekte, onların yerini yavaş yavaş, yalın dille yazılmış metinler almaktadır. Sebüktekin'e göre (1981: 36), 20-30 yaşları arasındaki öğrenciler daha iyi yabancı dil öğrenebilirler. Onlara, daha önce izlenen ders kitabı yeniden okutulmamalıdır. Koç da (1979), ülkemiz koşullarına göre yazılmadığından, dışarda yazılmış kitapların Türk öğrencisinin ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak olduğu görüşündedir. Kitap fiyatları düşünüldüğünde, bu olumsuzluk bugün çok ciddi boyutlara ulaşmaktadır.

Okullarda kurulacak yabancı dil okuma kitaplığı öğrenciler açısından çok önemlidir. 1940'lı yıllarda okul kitaplıklarına bu amaçla «simplified reader» (yalınlaştırılmış okuma kitabı) gönderilmişse de ondan sonra, bireysel çabalar dışında pek bir şey yapılmadığı, dahası, öğrencilerin okul kitaplıklarından giderek daha az yararlandıkları, çoğu okulların kitaplık görevlileri başka işlerde çalıştırıldıkları için kitaplıkların açılmaz, kapalı yerler durumuna geldikleri söylenebilir. Kitaplıkların açık bulunduğu saatler öğrencilerin derste oldukları zamana rastladığından, öğrencilerin de bu aralarda kitaplığı kullanmaları düşünülemez. İl ve belediye kitaplıklarının durumu da aynıdır.

Adıyaman'ın (1945: 28) anlattığına göre, Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü'nde kurulan İngilizce kitaplığında iki bölüm bulunmaktaydı: Birinci bölümde resimli kelime ve tümce yazılı kartlar, İngilizce gazete ve dergiler, linguafon plakları, küçük öykü kitapları, yalınlaştırılmış roman-

lar, Milli Eğitim Bakanlığı'na yayınlanan Tercüme Dergisi, duvarlarda ise, her 15 günde bir değişen, dünya özdeyişlerinin İngilizce çevirileri asılıydı. Öğrenciler bu bölümden, boş zamanlarında kartlardaki resimler yardımıyla sözcük ve tümceler öğreniyor, duvarlardaki atasözlerini ezberliyor, Tercüme Dergisi'ndeki metinleri Türkçe çevirileriyle karşılaştırarak yararlanmaya çalışıyorlardı. İkinci bölümde ise yazın, tarım ve öteki bilim ve teknik alanlar üzerine kitaplar vardı. Burası, İngilizceyi biraz bilenlere ayrılmıştı. Kitaplık kurularak, bir yabancı dil öğrenme ortamı yaratılmaya çalışılmıştı. Bugün, yabancı dil kitaplarının çok pahalı (Türkiye'de basılanlardan 5 ile 15 kat daha yüksek) olduğu düşünülürse, bir yandan yurt içinde basımına, öte yandan okul kitaplıklarının bu yayınlarla zenginleştirilerek öğrencilerin yabancı dil öğrenmelerine yardımcı bir ortam sağlanması yoluna gidilmelidir. Okul ya da il kitaplıkları bu görevi üstlenebilir.

Öğretmenler için bir ya da iki ayrı dergi, ya da bir derginin değişik sayı ya da ekleri olarak iki türlü yayın yapılmalıdır. Bunlardan birincisi öğretmenleri: Eğitim-öğretim alanında yurt dışındaki ilerlemelerden ve yurt içindeki yeni deneyimlerden, araştırmalardan haberi kılacak bir «yabancı dil öğretimi» dergisi olmalıdır. Bu dergi, bütün yabancı dil öğretmenlerine sesleneceği için yalnızca Türkçe olarak çıkmalı, ancak gerekirse yabancı dilde örnekler, özetler yayınlanmalıdır. İngilizce öğretimini düzenlemek için 1944 yılında Türkiye'ye gelen E. V. Gatenby de böyle bir derginin anadilde yayınlanması görüşündeydi (1944: 11). Bugüne değin birçok özel girişimler başarılı ve sürekli olamadığından, böyle bir derginin Bakanlıkça çıkarılması ya da bütçeden sürekli olarak desteklenmesi zorunludur. İkinci yayın ise, tıpkı ilkokullar için çıkarılan ünite dergileri gibi, yıl içinde öğretilmekte olan dersleri destekleyici, ya her yabancı dil için ayrı bölümleri bulunan bir tek, ya da her dil için ayrı birer dergi olmalıdır. Bu dergilerde çıkan yazılar, sınıf içi öğretimde kullanılabilecek ve onu sınıf dışında destekleyebilecek türden bireysel öğrenim teknikleri ve uygulamalarına yer vermelidir. Bakanlığın Talim ve Terbiye Dairesi'ne bağlı «Yabancı Dil Öğretimini Geliştirme Merkezi», yenilikleri izleyip dergi aracılığıyla bunları öğretmenlere duyurabilir. Yalnızca ilgili dillerin konuşulduğu ülkelerdeki gelişmeleri değil, bu dillerin öğretildiği öbür ülkelerdeki ilerlemeleri de izlemek belki bizim için daha kazançlı olacaktır.

R a d y o ile İngilizce ve öteki yabancı dil yayınları bugün İngilizce, Almanca, Fransızca olarak yapılmaktadır. Bu yayınlar, öğrencilerin okulda bulundukları saatlere denk getirilmiştir, ama derslerde bu yayınların ne ölçüde dinlendiği belli değildir. Ancak, ders programlarında yabancı dil derslerinin yayın saatlerine denk getirilmesi, bütün öğrencilerin bu yayınları dinleyebilecek düzeye getirilmeleri ayrı ayrı düzenlemeleri gerektirmektedir. Bir grup öğrenci bu yayınları öğretmenle izleyebilirse de ötekiler kendi kendilerine, öğretmensiz izlemek durumundadır. Radyo yayınları bir dil laboratuvarının dinleme-yineleme işlevini bile yerine getirecek durumda olamaz. Herkesin evinde bir teyp bulunabileceğine göre, radyo

yayınlarının bu açıdan değeri azalmış durumdadır. Belki FM kanalından yapılan yabancı dille haber yayınları, yabancı dili yeterli öğrenciler tarafından dinlenebilir. Radyo ile yapılan yayınlar yerine okullara dergiler ve bantlar da gönderilebilir.

T e l e v i z y o n yayınları bir ara denenip daha sonra kaldırılmış, ancak açık yükseköğretim başladıktan sonra yabancı dil dersleri yeniden televizyondan verilmeye başlanmıştır. Radyo yayınlarına olan üstünlüğü, konuşanın yüzünün görülmesi ve görsel teknikler ile tiyatro uygulamalarının yer almasıdır. Yeni yayın içinde türlü oyun tekniklerine yer verilmekte ise de öğrenciyle iletişim sağlanması çok zordur. O bakımdan uzaktan öğretim (distant teaching) için daha ileri tekniklerin geliştirilmesi ve bu konuda yeni araştırmalar yapılması zorunludur.

Yabancı dil öğrenmek için, ses alma-dinlemeyi olanaklı kılan teyp yine de radyo ve televizyondan daha yararlı bir araç sayılır. Ucuz bir maliyetle öğrencilere sağlanacak bantlar artık onların kendi başlarına, okulda yapılmış olan çalışmaları destekleyici alıştırmaya yapmalarına yardımcı eder. Bütün bu yayınları ve bant dinleme olanaklarına ek olarak, Türkiye'de bireysel açıdan uygun bir öğrenme ortamı, daha çok, dinleme-anlama, okuma-anlama etkinliklerine uygundur. Bu etkinlikler, yazma ve çeviri etkinliklerine yardımcı olan bireysel öğrenim araç ve gereçleriyle desteklenmelidir. Bunların hazırlanması, bugünkü elemanların öğretim yükü azaltılarak başarılabilir. Öğretim yükünün azaltılması ise, yabancı dil öğreniminin seçmeli duruma getirilmesiyle yaratılabilir. Belli konulara giriş olarak kullanılabilecek aşağıdaki gereçler hazırlanabilir:

1. Türkiye üzerine yazılar,
2. Türk halk öykülerinin çevirileri,
3. Türk yazarlarının çevirilmiş yapıtları,
4. Türk sosyal yaşamına, ekonomik örgütlenmesine, ticaret etkinliklerine, arkeolojiye, Anadolu tarihi, coğrafyası ve uygarlıklarına ilişkin, deyimisel bakımdan yapmacıklı olmayan metinler.

Öğrenmede etkinlik türleri ile «hatırlama» arasındaki ilişkiyi saptamak üzere Philips'in yaptığı araştırmada, eşit süre sonunda: Okunanın % 10'u, dinlenenin % 20'si, görülenin % 30'u, görülüp-dinlenenin % 50'si, söylenenin % 70'i, yazılıp-söylenenin % 90'ı hatırlanmıştır (Özgüler 1983: 137). Etkinliklerden yararlanırken böyle verilerin göz önünde tutulması önemli yararlar sağlayacaktır.

SINAVLAR ÜZERİNE

Öğretim süresince öğrencinin başarısını ölçmeye yarayan sınavlar yapılması zorunludur. Demirel (1979: 97-106), ortaöğretim sınavlarında % 67 soru-cevap tekniğinin kullanıldığını, başarının genel lisede % 12 (Songün

1977: 130, Doğu Anadolu'da % 4), özel lisede ise % 25 olduğunu saptamaktadır. Daha çok sınıf geçmeye dayalı ve not verme aracı olarak kullanılan sınavların öğretmenleri ne ölçüde kendini değerlendirmeye zorladığı pek bilinmemektedir. Oysa sınavlar en başta öğretimin denetimi için yapılmalı ve öğretmene gerekli öz-eleştiri sağlamalıdır.

Yazılı dil becerilerinin öğretilmesine öncelik tanıyan Başkan'a (1988: 469, 486) göre sınavlar, dersi veren öğretmenin yerine başkaları tarafından yapılmalı, Türkçe derslerin sınavlarında yabancı dil, yabancı dille öğretilen derslerin sınavlarında ise Türkçe kullanılmalıdır ki, her iki dilde de anlatım becerileri yeterince geliştirilebilsin.

ÖĞRETMENLERİN MESLEK BİRLİKLERİ

Yabancı dil öğretmenlerinin, kendi alanlarındaki eğitim-öğretimi geliştirmek amacıyla kurdukları dernek ya da birlikleri yoktur. «Almanca Öğretmenleri Derneği»ni daha çok Alman Kültür Merkezi desteklemekteydi. Öğretmenlik alanına bağlı birliklerin yokluğu öğretimin gelişmesini, öğretmenler arasında bilgi alış-verişini engellemektedir (Riddy 1970: 17). Gerçekten de böyle meslek birliklerinin kurulması eğitim-öğretim alanında önemli gelişmeler sağlayabilir; çünkü öğretmenlerin % 42'si, kesinlikle öğretmen olduktan sonra, Anadolu'da, öğrettikleri yabancı dilde herhangi bir kaynakla karşılaşmamakta, % 46'sı ise kullandıkları ders kitaplarını tam olarak anlayamamaktadırlar (Demirel 1983: 115, Demir 1983: 116). Oysa ülkemizde çok sayıda, ama öğretim niteliği üstün olan öğretmen yetiştirilmesine gerek vardır (Ekmekçi 1983: 34). Yeni yöntemlere açılırken, gerekli olan geniş bilgi ve bilinçli bir görüş değiştirme süreci henüz yaşanmamıştır (Sebüktekin 1983: 206).

SONSÖZ

1. Eğitim-öğretimde kullanılan dil '*öğretim dili*' adını alır. Bu amaçla, genel olarak öğrencinin konuştuğu anadil ya da '*devlet dili*' kullanılır. Ancak, çeşitli dilleri konuşan toplumların bir arada yaşadığı dünyamızda uluslararası iletişim aracı olarak seçilen yabancı diller de öğretim izlencesinde bir ders olarak yer almakta, bu öğretimin başarısızlığı karşısında, yabancı bir dille öğretime yer veren karma okullar giderek yaygınlaşmakta ve kurumlaşmaktadır.

Eğitimden amaç, bireylerin tüm yeteneklerini en kısa sürede gereğince geliştirerek, onları toplumun üretici üyeleri durumuna getirmektir. Bunu yaparken de en verimli, ama her bakımdan daha tutumlu, daha ileri olan yolun seçilmesi gerekir. Bu konuda yapılacak ilk iş, '*yabancı dil öğretimi*' ile '*yabancı bir dille öğretim*'i birbirinden ayırmaktır.

2. '*Yabancı dille öğretim*' başından beri Türkçenin bilimsel anlatımda yetersiz kaldığı savı üzerine kurulmuştur. Oysa sorun, uzun süre Türkçe öğretimi yapılmamasından, veya bu öğretimin yetersizliğinden kaynaklanmıştır. Bilimin herhangi doğal bir dili yoktur. Öyleyse bilim öğretimi, herhangi yabancı bir dille bağımlı kılınamaz (Sayılı 541). Gerek bireysel yaratıcılık, gerekse bilimin ve tekniğin tabana yayılması açısından, öğretimin Türkçe yapılması zorunludur. Günümüze değin bilimi yabancı bir dille öğreterek çağdaş başarı sağlamış bir ulus var mıdır? (Sinanoğlu 1978: 3). Beş yüzyıllık Osmanlı deneyi bunu yeterince aydınlatabilir.

Türk dili, gerek yapısal olanakları, gerekse anlamalama ve türetme zenginliği bakımından her düzeyde öğretim ve her alanda bilimsel anlatıma yetecek ölçüde gelişmiş bir dildir. O nedenle, eğitim-öğretimin yabancı bir dille yapılması için tutarlı, dilsel bir gerekçe ileri sürmek zordur. Bir yandan 1-2 aşamalı merkezi sınavlarla öğrenciler seçilerek onlara yabancı bir dille öğretim yapılırken, öte yandan Türkçenin işlenip geliştirilmesi sekteye uğratılmaktadır; üstün zekâlı olanlar kendilerini kurtarıırken, geriye kalanların yeteneklerine uygun eğitim gördükleri kuşkuludur. Her düzeyde öğretimin Türk diliyle yapılabildiği tek ülke olan Türkiye için bu sorunun Türkçe lehine çözümlenmesi çok önemlidir. Türk dilinin yetersizliği diye bir durum söz konusu yapılamayacağı gibi, üstelik düşünmeyi bir yabancı dil aracılığıyla yürütmek de onaylanamaz. Türkçenin bilimsel işleniş açısından, seçkin beyinlere yabancı bir dille öğretim yapılması bilimsel bir kazanç sayılamayacağı gibi, Türkçe öğretim yapan orta ve yükseköğretim kurumları bulunduğuna göre, Türk dilinin bilim yapmaya uygun olmadığı da ileri sürülemez (Küyel 1978, Unat 1972: 230). Olsa olsa bu yolla: a) Yabancı ülkelere beyin göçü (brain drain), b) Daha bü-

yük çaba harcanarak, yabancı işyerleri için —malieti bize, rantı yabancılar— nitelikli hazır eleman (Sayılı 543, Unat 231), c) Dili öğretilen ülkenin yayınları ve öğretim araçları için geniş bir pazar (bkz. s. 126), d) O dili konuşan yabancılar için yüksek ücretli iş olanağı sağlanır. Bu arada, yabancı dil öğretim yöntemlerinin gelişmesi de engellenerek, sürekli bağımlılık yaratan bir uygulamaya dönüşür.

3. Selçuklular ve onları izleyen dönemlerde Türkler, medresede Arap diliyle, yetenekli devşirme gençler ise Enderun ve Acemi Oğlanları Okulu'nda, Türk diliyle, yani her iki kesim de yabancı bir dille öğrenim görmüştür. Bu uygulamada eğitimin, insanları ulusal kökenden soyutlama amacıyla kullanıldığı ileri sürülebilir (Kongar 46, 101) — uzun süre Türkler, Müslüman ve alim, devşirmeler ise yönetici ve asker olarak eğitilmişlerdir. Ancak devşirmelerin Türkçe öğrenmeleri başka, Türk diliyle öğrenim görmeleri yine başkadır; Türk diliyle yazılmış yeterli kaynak bulunmadığına göre, bu öğretim, dayandığı metinler açısından Türkçe sayılmasa gerek. Kimlik değiştirici bu uygulama sonunda Türkler kökenlerini bile unutturken (Timur 29-52), azınlık milliyetçiliği kilisenin koruması altına girmiştir. Hristiyan azınlıklar, örneğin Rumlar, kilisede kendi ulusal dilleriyle eğitimi sürdürmüşler (Ergin 1977), Arap kökenli olmayan, Müslüman Türkler ise Arapça eğitim yoluyla, dilsel bir kısıtlılık altına sokularak teokratik evrenin dışına bir türlü çıkamamışlardır. Osmanlı yönetimi ve aydınlar, eğitimsiz çoğunluğun anlayamadığı karma (Türkçe, Arapça, Farsça, vb.) bir üst-dil geliştirerek ikiz-dilli (diglossic) bir toplum oluşturmuşlardır. Bu arada, yaygın ulusal eğitim söz konusu olmadığı gibi, halkın yabancı dil, özellikle Hristiyan dilleri öğrenimine ilgi duyduğu ileri sürülemez. Okur-yazarlık uzun süre medrese çıkışlıların tekelinde kalmış, yabancı dil öğretimini ordu ve yönetimin ihtiyaçları belirlemiştir. Yabancı bir dille orta veya yükseköğretim herhangi bir kesintiye uğramamıştır.

Askeri okulların açıldığı 1773 yılına, belki de Meşrutiyet'e (1908) kadar, eğitim kurumları hep «Osmanlılık» ülküsüne hizmet etmişlerdir. Türk toplumunun kimliğini her zaman ordu çizmiş, dinamiği ordu içinde korunagelmıştır. 1773 öncesinde yalnızca vakıflara bağlı olan İslâm eğitim kurumları vardır, ama onlar da Türk diliyle öğretim yapmamaktadırlar. Öyleyse, Türkiye'de Türklere açık, ancak çok kısıtlı olan öğrenimin yabancı bir dille öğretim yoluyla başladığı ileri sürülebilir. Bunun tersi de doğrudur: Türkçe, Anadolu'da ilk kez bir yabancı dille öğretim dili olmuştur. Burada Arapçanın işlevi, Rönesans öncesi Avrupası'nda Latince'nin işleviyle karşılaştırılabilir. Ne ki XIII. yüzyıldan başlayarak Latince yerine ulusal diller geçerken, Arapçanın Osmanlı ülkesindeki ayrıcalığı XIX. yüzyıla kadar sürmüştür. Medrese ile kurumlaşan yabancı bir dille öğretim, 1773'ten sonra açılan lâik okullarda, çoğu kez çaresizlikten: «Türkçe ders kitapları yazılıp gerekli öğretim elemanları yetiştirilinceye kadar», Fransız diliyle yapılarak sürdürülmüş, yabancıların Osmanlı topraklarında açtıkları okullar da böylece, öğretim dilinin seçimi bakımından herhangi yasal bir engelle karşılaşmamışlar, hatta eğitim-öğretim dili bilincinin uyanmasına katkıda bile bulunmuşlardır.

1908 yılına kadar azınlıkların kayırıldığı, Türklere yönelik bir düzenlemeye geçilemediği ortaya çıkmaktadır. 1839 yılında II. Mahmut'un gerekçesi (s. 49, 56), 1938'de Atatürk'ün de belirttiği gibi (ortaöğretim ders kitapları Türkçe terimlerle yazılarak) tersine çevrilebilmişse de, 150 yıl sonra bugün de geçerli kılınmaya, yabancı bir dille öğretim için Türkçenin yetersizliği ileri sürülmeye çalışılmaktadır.

XIX. yüzyıl boyunca, yabancı dille öğrenim gören öğrenci sayıları giderek artmıştır. Ancak 1914'ten sonra, savaş koşullarında, yabancı okullar kapanmış, kalanlar ise ortak yönetim ve sıkı denetim altına alınarak öğrenci sayıları dondurulmuştur. Ancak 1955 yılında İngilizce öğretim yapan devlet orta ve yükseköğretim kurumlarının ve 1982'den sonra da üniversite anabilim dallarının açılmasıyla öğrenci sayıları yeniden artışa geçmiştir. Bu değişim, yabancı teknoloji ve sermayenin Türkiye'ye geliş yoğunluğundaki artışla birlikte yaşanmaktadır.

4. Her anadilde ayrı bir kültürün yoğurulduğu, işlendiği kabul edilmekte, daha da ileri gidilerek, her dilin onu konuşanlara dünyayı öteki dillerden ayrı bir biçimde sunduğu kanıtlanmaya çalışılmaktadır. Öyleyse, gelişmekte olan ülkelerdeki yabancı dille öğretimde iki ayrı dünya görüşü, almaşan (öz-yabancı) iki kültür ve bunun yanında almaşan (ana-yabancı) iki dil karşı karşıya gelmektedir. Bunun tersi de ortaya çıkabilir: Almanya'da her iki bakımdan yetersiz kalan birinci kuşak Türk çocukları için ileri sürülen, «Ne Türk, ne Alman» yargısı, yöneticileri artık düşündürmeye başlamıştır. Osmanlı döneminde gelişen aynı dilin ayrı işlevli iki sosyal türü (diglossia), yani dilsel ikilik, Dil Devrimi ile giderilmeye çalışılmış ve bunda büyük başarı kazanılmışsa da, aynı olayın bir başka biçimde yinelenme olasılığı hiçbir zaman göz ardı edilmemelidir (König 266-7).

5. Yabancı bir dille öğrenime başladığı 12 yaşına kadar, hem kavrama-düşünme, hem de bilgi işleme etkinliklerinde kendilerini saran anadil kültürü ve ortamında eğitilen, ama ondan sonra matematik, fen ve felsefe derslerinde tüm öğrenme etkinlikleri yabancı bir dile bağlanan öğrenciler, Bernstein'ın (1961: 256) sosyal açıdan tanımladığına benzer, dilsel bir kısıtlılık ara evresine sokulmaktadırlar. Öğrenimleri süresince çoğunluğun bu engeli aşip aşamadığı belli bile değildir. Bu çemberden çıkamayanlar, uzun süre bu dil kısıtlılığının getirdiği zorunlu bir ezbere (rote) öğrenme etkinliğine itilmekte, belki de ussal gelişmeleri de engellenmektedir. Öğrencilerin okuma hızları düşmekte, birçoğu, daha önce anadilde edindikleri okuma alışkanlıklarını yitirmektedirler. Öğrenci bir süre kendine yabancılaşmakta, üstelik çoğunluğun anlayamadığı bir ortamda, yabancı dille iletişim kurulamayınca, sık sık anadilin aracılığına başvurulmaktadır. Konuya insan yeteneklerinin geliştirilmesi açısından bakılırsa, yabancı dille öğrenimin, anadille öğrenimden daha verimli olduğu ileri sürülebilir mi?

Sosyal sınıf ile dil kullanımı arasındaki ilişkiyi araştıran İngiliz Bernstein'a göre (1961) değişik toplum yapısı değişik dil kullanır. Çocuk bu toplum yapısını anadiliyle birlikte öğrenir. Özetle, toplumsal yapıya bağlı olan dil, ideal ortak eğitim diline göre kısıtlı kalırsa, bu durum çocuğun

egitimindeki başarısını da engeller. Her ne kadar sosyal sınıfa dayalı bir anlatım kısıtlılığının olabileceği kabul edilmemekte ve Bernstein'ın kuramı dilsel açıdan yetersiz bulunmakta ise de (Stern 1983: 212-), gelişmekte olan bir ülkede yabancı bir dille (İngilizce, Fransızca, Almanca) öğrenim gören bir öğrenci kesin olarak, anlama-anlatımda dilinin yetersiz kaldığı bir ara dönem geçirmektedir. Eğer Bernstein'ın bulguları, varsayımları doğru ise, böyle bir çocuk, anadiliyle eğitimde göstereceği başarıdan, gerçekte pek görünmeyen, ama daha düşük bir başarı ile yetinmek durumundadır. Öyleyse, Türk eğitim sistemi içinde yer alan 'fen lisesi' uygulaması, 'Anadolu lisesi' düzenlemesinden çok daha tutarlı sayılmalıdır.

Kaldı ki Anadolu liselerinde matematik, fen ve öteki dersler yabancı bir dille anlatılarak, yabancı dilin kendisi de gereğince öğrenilemez; o yüzden her sınıfta ayrıca yabancı dil dersi yapılmaktadır. Çünkü, ne matematik ve fen dili sosyal olayları anlama ve anlatmaya yeter, ne de yabancı dilde iletişim becerileri, 7 yıllık bir öğrenim sonunda bile, beklenen düzeye erişebilir. Öte yandan, öğrenci için hem bilim dalı hem dil yabancı olup, bu öğrenimde 'hazırlık' sınıfı, dil kısıtlılığı, okuma ve öğrenme hızında düşüş nedeniyle gecikme ve erteleme kaçınılmaz olur. Dil yetersizliği fen öğrenimini de engellemekte, böyle geçen zaman, özenle hazırlanıp seçilen öğrenci açısından önemli bir kayba dönüşmekte, seçkin beyinler ödül yerine ceza almaktadırlar.

Ancak, bugün yalnızca ders yoluyla yabancı dil öğretimi de genel ortaöğretim kurumlarında başarı ile yapılamamaktadır, çünkü günlük iletişimde yabancı bir dile gerek yoktur. Türkiye'de çalışacak bir kimsenin öğrenimini yabancı dille yapması gerekmez (Unat 1972: 31). Öyleyse ne yapılmalı?

6. Kısacası, yabancı dille 7-8 yıl matematik ve fen derslerini öğreterek, öğrencinin uzun sayılabilecek bir süreyle bilim öğrenimini aksatacağımıza, ona karşılık kısıtlı bir yabancı dil becerisi kazandıracığımıza veya 6 yıl süreyle, istenilen ölçüde başarı sağlanamayan bir yabancı dil dersini herkes için zorunlu kılacağımıza:

- a) Ya bir giriş öğretiminden sonra yalnızca isteyene ve başarı göstere, araç-gereç destekli daha iyi düzenlenmiş ve yoğun bir yabancı dil dersi verilir,
- b) Veya matematik ve fen dersleri yerine, her yıl kendi toplumsal yaşamımızla ilgili turizm, coğrafya, tarih,... gibi derslerden biri yabancı dille öğretilerek bu ders bir ölçüde işlevsel kılınır.

Bu yolla, bir yandan kendimizi tanıtmaya yarayacak yabancı bir dil ulusal kültür içinde kalarak öğretilirken, öte yandan, öğrenim göreceği bilim dalı kararlaştırıldığında öğrenciye, o alan dilinin terimleri ve dil özellikleri kısa sürede öğretilir.

Bu türden önerilere daha önceki çalışmalarda da yer verilmiştir; Köy Enstitüleri Programı: (1940), «Konular öğrencinin günlük yaşamından ve yakın çevresinden seçilerek öğretim yapılması», Gatenby (1944) «Bir dilin, bir sınıfa, ulusal özelliklere ve alışkanlıklara uygun olarak seçilecek verilerle öğretilmesi (bkz. Lewis, E. G. 1967: 7), Başkan (1969), «Öğrencinin ya-

kın çevresinden başlanarak ona içeriğin çözümleri olarak sunulması (yani, yeni olmaması)» gerektiğini belirtmektedirler (Ayrıca bkz. Bear 1988, Lehmann 1975).

Son yapıtı "*Bildirişim*"de (1988), daha önce belirttiği görüşlere yeni eklemeler yapan Başkan, yabancı dille öğretim yapılmaması (s. 477), öğrenmesi gerekenlere ve öğrenebilenlere yoğun olarak yabancı dil öğretilmesinden (s. 475) yanadır.

Türkçenin gerek anadili, gerekse bir yabancı dil olarak öğretimi de araştırma ve geliştirme ödenekleriyle desteklenmelidir. Örneğin, 1930'lu yıllarda bunun Türk Dil Kurumu'nun ivedi amaçları arasında yer alması son derece doğaldı; ancak artık bu alanda çalışanlara yabancı dil öğretimiyle ilgili en son gelişmeler zamanında tanıtılarak bunların gerek öğretimde, gerekse araç-gereç üretiminde kullanılması sağlanmalıdır. Piyasadaki Türkçe öğretim kitaplarından, yabancılarca yazılanlar bile, yazarlar bu alanı iyi tanımadıklarından, dil öğretim yöntem ve teknikleri bakımından günümüzdeki ilerlemelerin gerisinde kalmaktadırlar. Bu çalışmalarda en başta, İngilizce yayınlar izlenmeli, öteki dillerin öğretimi için daha ileri uygulamalar varsa onlara da yer verilmelidir. Öğretmenliği seçecek üniversite 'Türk dili ve edebiyatı' öğrencilerine ders yoluyla, halen öğretmen olarak çalışanlara hizmet içi eğitim verilerek, çok ileri bir uzmanlık alanına dönüşmüş olan «yabancı dil öğretimi» üzerine en yeni bilgiler ve beceriler öğretilmeli, bu alanda gerekli yayınlar ve çeviriler M.E.B.'nce zaman geçirilmeden ilgililerin yararına sunulmalıdır.

Yükseköğretimde yabancı dil, gerek öğrenciler, gerekse öğretim elemanlarının çoğunluğu için bir aktarım aracıdır. Bu aktarımda bilimsel güncelliği yakalamak ve sürdürmek artık çok zorlaşmıştır. Çünkü pek az yabancı yayın kitaplara alınabilmekte, bunlar da genellikle araştırma konularının yakından izlenmesinde yeterli olamamaktadırlar. Kütüphane hizmetleri (yayın izleme, bibliyografya,...) ve kadroları yetersiz kaldığından, yurt içi yayınları bile (örneğin D.İ.E. yayınlarını) düzenli bulmak olanaksızdır. Öte yandan, yabancı dil öğrenmek için yıllarını vermiş olan öğretim üyeleri birçok yönetim hizmeti üstlendikleri, yalnızca bir tek yabancı dilden beslenip ortak çalışma yapılamadığı için, bir süre sonra, erişilemeyecek ölçüde geniş tutulan uğraş alanlarının gerisinde kalmakta, yurt içi yayınları ve gelişmeleri bile izleyemeyecek duruma düşmektedirler. Böyle olunca da bilimsel değerlendirme ve eleştiri olanağı, daha işin başında yok olmaktadır. Birçok çalışmalarda ve yazılarda, kaynakçaların gerek yabancı, gerekse yurt içi yayınlar açısından tam olması yazı kurullarınca denetlenememekte, göndermeler kişisel dost çevresiyle sınırlı kalmaktadır. Türkiye ortamında yabancı dil çok zor öğrenildiğinden, bilimin daha çok sayıda Türk okuyucusuna ulaşması bakımından, yayın dilinin Türkçe olması gerekir kanısındayım. Kaldı ki, yazıların sunuş bölümleri genellikle bilindiğinden, araştırma konularıyla ilgili bulgular yazıların sonunda, ayrıca yabancı dilde verilebilirse bu yeterli sayılmalıdır. Biz, kendimize yarayacak bilgileri yabancı dilde nasıl arayıp buluyorsak, yaban-

cılar da işlerine yarayacak yenilikleri neden Türkçe kaynaklardan öğrenemesinler?

Bunca emek, bunca zaman, bunca para karşılığında, gerek bireysel özlemlere, gerekse ulusal çıkarlara uygun bir yabancı dil eğitim ve öğretimini gerçekleştirebilmek yapılacak planlamaya ve kaynakların daha tutumlu kullanılmasına bağlı görünmektedir. Bu amaçla bir veya iki üniversitede, bir yandan ilgili üniversitenin, öte yandan eğitim ve kültür ile ilgili öteki üst kurumların ortak yönetim ve denetiminde çalışacak bir «yabancı diller enstitüsü» ya da merkezi kurulmalıdır. Bu kurum, gerek kuramsal, gerekse uygulamalı, ama yabancı dil öğretimini ilgilendiren tüm alanlarda üniversitelerin yaptığı eğitim-öğretim izlencelerinde dersler açtırabilmeli, yapılan ve yapılacak araştırma-geliştirme çalışmalarını örgütlemeli, ilgili kuruluşlara bilgi ve kaynak akışını düzenlemelidir. Yüksek lisans (master) ve doktora düzeyinde Üniversite Sosyal Bilimler Enstitülerinde ne gibi çalışmaların yapıldığını ve yapılmakta olduğunu duyuran ortak bir yayın henüz yoktur. Devlet planlarında bu konuda saptanmış bir düzenleme de pek dışa yansımamıştır. Yabancı dil öğreten ve yabancı bir dille öğretim yapan özel okul ve dersanelerin, vakıfların da önerilen kurumun yapacağı yabancı dil öğretimiyle ilgili araştırma-geliştirme giderlerine katılmaları yerinde olur.

KAYNAKÇA

(Göndermeler)

- ADIVAR, Adnan (1939), **Osmanlı Türklerinde İlim**, Remzi 1970, İstanbul 220 s.
- ADİYAMAN, Süleyman (1945), «Yüksek Köy Enstitüsü'nde Yabancı Dil», Köy Enstitüleri Dergisi, sayı 1, s. 28-30.
- AHMET RASİM (1924), **Osmanlı İmparatorluğu'nun Reform Çabaları İçinde Batış Evreleri**, (Haz. H. V. Velidedeoğlu), Çağdaş y., 1987.
- AKÇURA, Yusuf (1910), «Osmanlıcılığın Çöküşü», Georgeon 1986: 131-132.
- AKARSU, Bedi (1954), **Wilhelm von Humboldt'da Dil-Kültür Bağlantısı**, Remzi 1984 İstanbul, 123 s.
- AKAY, Naci (1981), **İstanbul İli Milli Eğitim Müdürlüğü Milli Eğitim Rehberi**, İstanbul.
- AKDAĞ, Mustafa (1974), **Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi**, cilt I, Cem 1974, cilt II, Tekin 1979 İstanbul.
- AKINCI, Gündüz (1973), **Türk-Fransız İlişkileri (1071-1859)**, Atatürk Üniv. y. 276 s.
- AKİNER, Shirin (1983), **Islamic Peoples of the Soviet Union**, Kegan Paul Int.
- AKKUTAY, Ülken (1984), **Enderun Mektebi**, Gazi Üniv. y. no: 38 Ankara.
- AKYÜZ, Yahya (1970), «Abdülhamid Devrinde Protestan Okullarıyla İlgili Orijinal İki Belge», Ankara Üniv. Eğitim Fak. Dergisi, sayı 1-4, s. 121-131.
- (1982) **Türk Eğitim Tarihi**, (Başlangıçtan 1982'ye), Ankara Üniv. Eğitim Fak. y. no: 114, 302 s.
- ALPTEKİN, Erkin (1978), **Uygur Türkleri**, Boğaziçi, s. 35-44.
- ANDAY, Melih Cevdet (1982), «Yabancı Dil», Cumhuriyet, 18 Eylül 1982.
- ANTEL, Sadrettin Celâl (1940), «Tanzimat Maarifi», **Tanzimat**, İstanbul, s. 441-462.
- ARAT, Tuğrul (1968), **Amerikan Hukuk Öğretiminde Case Method**, A. Ü. 1968, 103 s.
- ARSEL, İlhan (1977), **Arap Milliyetçiliği ve Türkler**, Remzi, İstanbul 573 s.
- ATAÇ, Nurullah (1935), «Dil Bilmek», **Yedi Gün V/115**, 5 Haziran 1935, s. 13, Haber-Akşam Postası, 15 Haziran 1937, s. 2.
- (1961), **Prospero ile Caliban** (Denemeler), İstanbul.
- (1972) **Günce** (1953-1955), TDK y., Ankara.
- ATALAY, Besim (1939), **Divan'ü Lûgat-it-Türk** çevirisinin önsözü, TDK y., Ankara.
- ATAY, Hüseyin (1981), «Medreselerin Gerilemesi», Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi, XXV, s. 1-43.
- ATEŞ, Ahmet (1945), «Hicri VI-VIII (XII-XIV). Asırlarda Anadolu'da Farsça Eserler», **Türkiyat Mecmuası VII-VIII**, cüz II, s. 94-135.
- AUSUBEL, David P. (1968), **Educational Psychology: A Cognitive View**, Holt Rinehart ve Winston Inc., XVIII+685 s.
- AVCIOĞLU, Doğan (1973), **Türkiye'nin Düzeni**, Bilgi, Ankara.
- (1978), **Türklerin Tarihi**, Tekin 2. ve 3. kitap, 107-169.
- BAĞIŞ, Ali İhsan (1983), **Osmanlı Ticaretinde Gayri Müslimler**, Turhan Kitabevi, İstanbul, 150 s.
- BALTACI, Cahit (1976), **XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri**, İstanbul.

- BAŞARAN, Ali Rıza (1983), *Üniversite ve Fakültelerle İlgili Kanun ve Yönetmelikler*, İ. Ü. y. no: 3171, XI-XVII s.
- BAŞGÖZ, İlhan (1986), «Almanya'da Türkler İçin Çirkin Şakalar», Cumhuriyet, 19 Temmuz 1986, s. 2.
- BAŞGÖZ, İlhan ve Howard WILSON (1968), *Türkiye Cumhuriyetinde Eğitim ve Atatürk*, Dost y., Ankara.
- BAŞKAN, Özcan (1967), *Linguistik Metodu*, Çağlayan, İstanbul.
- (1969), *Yabancı Dil Öğretimi: İlkeler ve Çözümler*, İ. Ü. Ed. Fak. y., no: 1475.
- (1971), «Türkiye'de Batı Dilleri Öğretimi», Der Deutschlehrer, 3/1971a, s. 2-20.
- (1972), «İstanbul Üniversitesinde Yabancı Dil Öğretimi», Tecrübi Pedagoji ve Çocuk Psikolojisi Bülteni, İstanbul 1972, s. 89-96.
- (1981), «Türkiye'de Yabancı Dil Öğretimi», Doğumunun 100. Yılında Atatürk'e Armağan, İ. Ü. Ed. Fak. y., s. 155-166.
- (1988), *Bildirişim, İnsan-Dili ve Ötesi*, Altın Kitaplar y.
- BAYSUN, Cavid (1971), «Mescid-Osmanlı Devri Medreseleri», *İslâm Ansiklopedisi*, s. 71-77
- BEAR, Joshua (1985), «Historical Factors Influencing Attitudes Toward Foreign Language Learning in Turkey», ODTÜ İnsan Bilimleri Dergisi 1985/1:27-36.
- (1988a), «The Rub of Cultures and English Language Teaching», ODTÜ İnsan Bilimleri Dergisi 6/1 (1988).
- (1988b), «The Cociocultural Context of ELT in Turkey»,
- BEHAR, Cem (1987), *18. Yüzyılda Türk Müziği* (Charles Fonton'dan çev. C. Behar), Pan y., 1-40.
- BERKES, Niyazi (1984), *Teokrasi ve Lâiklik*, Adam y., 216 s.
- BERNSTEIN, Basil (1961), «Aspects of Language and Learning in the Genesis of the Social Process», Hymes. 1966: 2, 26.
- BEYDİLLİ, Kemal (1979), «II. Abdülhamid Devrinde Gelen İlk Alman Askerî Heyeti Hakkında», Tarih Dergisi, sayı XXXII, Mart 1979, İ. Ü. Ed. Fak. yayını, s. 481-494.
- (1984), *1790 Osmanlı-Prusya İttifakı* (Meydana Gelişi-Tahlili-Tatbiki), İ. Ü. Ed. Fak. yayını, no: 3200, İstanbul.
- BİLGE, Mustafa (1984), *İlk Osmanlı Medreseleri*, İ. Ü. Ed. Fak. y., no: 3101.
- BİNGÖL, Vasfi (1979), *Atatürk'ün Millî Eğitimimizle İlgili Düşünce ve Buyrukları*, TDK yayını, Ankara.
- CAFEROĞLU, A. (1970), *Türk Dili Tarihi*, I, II, İ. Ü. Ed. Fak. y., no: 778, 1072, İst.
- CANNING, S. (1881), *The Eastern Question*, John Murray, 216 s.
- CEM, Cemil (1978), *Türkiye Kamu Görevlilerinin Yabancı Dil Sorunları*, TOAİE yayını, no: 176, Ankara.
- CIRITLI, Hüsnü (1982), «Yabancı Dille Öğretim», Cumhuriyet, 3 Mart 1982.
- ÇAVDAR, Tefvik (1970), *Osmanlıların Yarı Sömürge Oluşu*, Ant y., s. 85.
- ÇETİN, Attilâ (1983), «Maarif Nazırı Ahmet Zühdü Paşa'nın Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Yabancı Okullar Hakkında Raporu», Güneydoğu Avrupa Araştırma Dergisi, 10-11, 1981-82, İ. Ü. Ed. Fak. y., s. 129-220.
- ÇETİN, M. Nihad (1964), «Ahmedî'nin 'Mirkatü'l-edeb'i Hakkında», Türkiyat Mecmuası, XIV. cilt, s. 217-229.
- COMRIE, Bernard (1981), *The Languages of the Soviet Union*, Cam. U. P., s. 39-92.
- DARAGO, R. N. (1961), «Dil Öğretimi ve Öğretmen», Türk Dili 10 (115), 461, s. 444-446.

- DAVISON, R. H. (1961), «Westernized Education in Ottoman Turkey», Middle East Journal, vol. 15, no: 3, 289-301.
- DEMİR, Ali (1983), «Yabancı Dil Öğretiminde Karşılaşılan Başlıca Sorunlarımız Nelerdir?», Panel I, Demirel, 1983'te, s. 115-.
- DEMİRCAN, Ömer (1982 a), «Türkiye'de Yabancı Dil Öğretimi Üzerine Bir Kaynakça Denemesi», *Yabancı Dil: Öğretim Sorunları Gözlemler-Öneriler*, İ. Ü. YDO yayını, no: 20, s. 56-110.
- (1982 b), «Yönetimin Dilince Yabancı Dil Öğretimi», *Yabancı Dil*, İ. Ü. YDO yayını, no: 20, s. 126-151.
- DEMİREL, Özcan (ed), *Ortaöğretim Kurumlarında Yabancı Dil Öğretim ve Sorunları*, T.E.D. Bilim Dizisi Öğretim I, Ankara 1983.
- (1979), *Ortaöğretimde Yabancı Dil Öğretim Programlarının Değerlendirilmesi*, Ankara Üniv. Eğ. Fak. doktora tezi, XII+148 s.
- DERELİ, Hamit (1941), *Kraliçe Elisabeth Devrinde Türkler ve İngilizler*, İstanbul.
- Devlet İstatistik Enstitüsü, *Millî Eğitim İstatistikleri*, D.İ.E. yayını.
- *Devlet İstatistik Yıllığı*, D.İ.E. yayını.
- DEWEY, John (1924), «Türkiye Maarifi Hakkında Rapor», İstanbul 1939.
- DİLAÇAR, A. (1953), «Türkiye Türkçesi Gramerlerinden Seçme Eserler, Türk Dili 21, Haziran 1953, s. 603-610.
- (1964), *Türk Diline Genel Bir Bakış*, TDK yayını, no: 227, Ankara, 270 s.
- (1972), «Kutadgu Bilig' İncelemesi», TDK yayını, Ankara, 203 s.
- (1971), «Gramer, Tanımı, Adı,...», TDAY Belleten 1971: 83-145.
- DURU, Zeki Ömer (1977), «Yabancı Özel Öğretim Kurumları ve Ötesi», Bayrak 24 (762), 7.77, s. 17-23.
- EBÜZZİYA, Zıyyad (1985), «Osmanlı İmparatorluğu'nun Türkçe Dili Dışındaki Basını», *Türkiye'de Yabancı Dilde Basın*, İ. Ü. Basın-Yayın Yüksekokulu y., no: 2, s. 27-46.
- ECZACIBAŞI, Nejat F. (1982), *Kuşaktan Kuşağa*, Dr. Nejat Eczacıbaşı Vakfı Toplumsal Belgeler Dizisi I, s. 26-34.
- EKMEKÇİ, Özden (1983), «Yabancı Dil Öğretiminde Psiko-Sosyal Etmenler», T.E.D. 1983'te, s. 21-44.
- ERCİLÂSUN, A. Bican (1977), *Bugünkü Türk Alfabeleri*, Kültür Bakanlığı y., 281 s.
- ERĞİN, Muhtarrem (1973), *Orhun Abideleri*, Boğaziçi y., İstanbul.
- ERĞİN, Osman Nuri (1977), *Türkiye Maarif Tarihi*, 1-5 cilt, İstanbul.
- EROĞLU, Hamza (1985), «Milletlerarası Hukuk Açısından Bulgaristan'daki Türk Azınlığı Sorunu», *Bulgaristan'daki Türk Varlığı*, AKDITYK, TTK yayını, s. 15-46.
- ERTAY, Mustafa (1979), «Ortaöğretimde Yabancı Dil Öğretimi Sorunları», İzlem 2, s. 24-34.
- ERTUĞ, Hasan Refik (1985), «Türkiye'de Yabancı Dilde Basına Genel Bakış», *Türkiye'de Yabancı Dilde Basın* içinde s. 75-91.
- EYÜBOĞLU, Sabahattin (1936), «Yabancı Dil ve Kültür», *Ülkü*, Temmuz 1936/ Sanat Üzerine Denemeler, Cem y., 1974, s. 68-73.
- FAUCETT, Lawrence (1936), *Interim Report on Vocabulary Selection*, London P. S. King.
- (1938), *İngilizce Kitabı I-IV* (The Oxford English Course), M.E.B., 1939-.
- FİNCANCI, May N. (1983), *The Story of Robert College Old And New*, Redhouse Press, İstanbul, 88 s.
- FULBRIGHT Eğitim Komisyonu (1982), *Fulbright Eğitim Bülteni*, Ankara.

- GATENBY, E. V. (1944), *English As A Foreign Language*, Longmans.
- (1948), «Reasons for Failure to learn a Foreign Language», *English Language Teaching Dergisi, Annales Université d'*, Ankara, no: 3.
- (1951), «The Training of Language Teachers in Turkey», *Elt Selections I*, 1967 OUP, s. 212-220.
- (1951-), *A Direct Method English Course I-VI Student's Books/Teacher's Books*, Longmans/M.E.B.
- GENCER, Ali İhsan (1979), «Redhouse'un Türkçe Lûgatı Hakkında Mektubu», *Türk Kültürü* 200-201202, s. 407-412.
- (1977), «İstanbul Tersanesinde Açılan İlk Tıp Mektebi», *Türk Denizcilik Tarihi Araştırmaları*, Türkiye Denizciler Sendikası Eğitim Dizisi: 2, İstanbul 1986, s. 54-70.
- GEORGEON, François (1986), *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri: Yusuf Akçura (1876-1935)*, Çeviren: Alev Er, Yurt y., no: 13, 167 s.
- GIOVIOUS, Paulus (1546), *A Short Treatise Upon the Turkes Chronicles*, Compiled by Paulus Giovious and Dedicated to Charles the V Emperour,... (İngilizceye çeviren: Peter Ashton), London: Edward Whitchurch, 152 yaprak.
- GORDON, Leland James (1932), *American Relations With Turkey: 1836-1930*, Univ. of Penn. Press, London.
- GÖĞÜŞ, Beşir (1970), «Anadili Olarak Türkçenin Öğretimine Tarihsel Bir Bakış», *TDAY-Beliten* 1970, TDK Ankara, s. 122-154.
- GÖKBERK, Macit (1983), «Aydınlanma Felsefesi, Devrimler ve Atatürk», *Çağdaş Düşüncenin Işığında Atatürk*, İstanbul, s. 283-333.
- GÖKBİLGİN, T. (1982), *Osmanlı Paleografya ve Diplomatik İlimi*, İ. Ü. Ed. Fak. y., no: 2608, 137 s.
- GÖKTÜRK, Akşit (1986), *Çeviri: Dillerin Dili*, Çağdaş y., 149 s.
- GROC, Gerard (1985 a), «Türkiye'de Fransızca Basın», *Türkiye'de Yabancı Dilde Basın*, İ. Ü. Basın-Yayın Yüksekokulu y., no: 2, s. 47-71.
- GROC, Gerard ve İ. Çağlar (1985), *La Presse Française de Turquie de 1795 A Nos Jours, Historie et Catalogue*, İstanbul XVI+261 s.
- GÜNYOL, Vedat (1981), «Tercüme Bürosu Konusunda», *Daldan Dala*, Adam y., s. 26-30.
- GÜVENÇ, Bozkurt (1985), *Kültür Konusu ve Sorunlarımız*, Remzi, İstanbul.
- HAMLIN, Cyrus (1878), *Among the Turks*, London, 378 s.
- (1893), *My Life and the Times*, The Pilgrim Press, 1924.
- HASSAN, Ümit (1985), *Eski Türk Toplumu Üzerine İncelemeler*, Kaynak y.
- HAZAI, G. (1972), «Genel Leksikografya Açısından Kaşgarlı Mahmut Hakkında Düşünceler», *TDK Bilimsel Bildiriler* 1972, s. 419-425.
- HEYD, Uriel (1979), *Türk Ulusçuluğunun Temelleri*, Kültür Bakanlığı y., 222 s.
- HIZIR, Nusret (1980), *Bilimin Işığında Felsefe*, Adam y. 1985, s. 24.
- HIRSH, E. (ed), *Dünya Üniversiteleri ve Türkiye'de Üniversitelerin Gelişmesi*, cilt I, II; İstanbul 1950, 1480 s.
- HYMES, Dell (1966), *Language in Culture and Society*, Harper and Row.
- İBNİ BATUTA (1325-49), *İbni Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler*, (Hazırlayan: İsmet Parmaksızoğlu), Kültür Bakanlığı y., no: 485, 1981.
- İLGÜREL, Mücteba (1984), «Yeniçeri» maddesi, *İslâm Ansiklopedisi* 140. cüz, s. 385-395, M.E.B., İstanbul.
- İNAN, Abdülkadir (1953), «Fatih Zamanında Türkçe», *Türk Dili* 1953, s. 506-509.
- İPŞİROĞLU, Nazan ve Mazhar İpşiroğlu (1982), *Düşünceye Çağrı*, Cem y., 92 s.
- (1983), *Kök-Atatürkçülük*, Cem y., 111 s.

- KAFESOĞLU, İbrahim (1977), *Türk Milli Kültürü*, TKAE y., no: 46.
- KANSU, Nafi Atuf (1930), *Türkiye Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme*, İst., 174 s.
- KARAL, Enver Ziya (1947), *Osmanlı Tarihi*, cilt V, 4. baskı: Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856), TTK y., Ankara 1983.
- (1978), «Osmanlı Tarihinde Türk Dili Sorunu, Tarih Açısından Bir Açıklama», *Bilim, Kültür, Öğretim Dili Olarak Türkçe*, TTK y., Ankara.
- (1940), «Tanzimattan Evvel Garphlaşma Hareketleri (1718-1839)», *Tanzimat*, s. 13-30.
- KARPAT, Kemal H. (1985), *Ottoman Population 1830-1914: Demographic and Social Characteristics*, The University of Wisconsin Press.
- KAŞGARLI MAHMUT (1072), *Divanü Lûgat-it-Türk*, (Çeviren: Besim Atalay), TDK y., Ankara 1939-41.
- KIRBY, Fay (1962), *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, İmece y., s. 74.169-72, 242-3.
- KOCAMAN, Ahmet (1978), «Yabancı Dil Öğretim Yöntemleri: Genel Bir Değerlendirme», *Genel Dilbilim Dergisi* 2, s. 81-89.
- (1983), «Yaabncı Dil Öğretiminde Yeni Yönelimler», *T.E.D.* 1983 içinde, s. 1-20.
- KOCATÜRK, Sadettin (1982), *Gülşehri ve Felekname (Önsöz)*, Kültür ve Turizm Bakanlığı y., s. 1-91.
- KOCATÜRK, Utkan (1984), «Atatürk'ün Üniversite ile İlgili Notları», *Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi*, cilt 1, sayı 1, s. 6-10. Ek: Prof. A. Malch Raporu tipkibasımı, s. 11-95.
- KOÇ, Sabri (1979 a), «Bir Yabancı Dilde Yetişkinlere İleri Düzeyde Okuma Öğretimi: Genel Bakış ve Bir Yaklaşım», *Genel Dilbilim Dergisi* 3, s. 85-95.
- (1979 b), «Beirlri Amaçlı Yabancı Dil Öğretimi», *İzlem* 2, s. 38-45.
- KOÇER, Hasan Ali (1970), *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu*, Uzman y., no: 1, Ankara, 272 s.
- KODAMAN, Bayram (1980), *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Ötügen y., 277 s.
- KONGAR, Emre (1984), *Kültür Üzerine*, Çağdaş y., İstanbul, s. 1-125.
- KOZAK, İ Erol (1985), *Bir Sosyal Siyaset Müessesesi Olarak Vakıf*, Akabe y., 135 s.
- KÖKSAL, Aydın (1984), «Öğretim Dili Olarak İngilizcenin Benimsenmesiyle İlgili Sorunlar ve Türkçenin Geleceği», *Fransız Dili ve Ed. Dergisi*, FDE 4/14, s. 75-102.
- KÖNIG, W. D. (1986), «On Some Sociolinguistic Aspects of Language Reform in Turkey», *Studies On Modern Turkish* (Haz.: H. E. Boeschoten ve L. Th. Verhoeven), Tilburg University Press 1987, s. 259-270.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuat (1919), *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Diyanet İşleri Başkanlığı y., Ankara 1976.
- (1933), «Anadolu'da Türk Dili ve Edebiyatının Tekâmülüne Umumi Bir Bakış, XIII. Asır», *Yeni Türk Mecmuası* 1933, sayı 4:277-292, sayı 5:378-394, sayı 6:535-553.
- KÖYMEN, M. Altay (1966), «Türk Tarihinde Kültür Mücadelesi», *Türk Kültürü* IV (48), s. 33-34.
- (1975), «Alpaslan Zamanında Selçuklu Kültür Müesseseleri», *Selçuklu Araştırma Dergisi* IV, s. 75-125.
- (1982), (Nizamü'l Mülk'ün *Siyasetname'sine*) Önsöz, s. V-XV.
- KUSHNER, David (1979), *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu (1876-1908)*, Kervan y., s. 95-125, 141-149.
- KURMUŞ, Orhan (1974), *Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi*, Savaş y., Ankara 1982, 226 s.

- KÜÇÜK, Cevdet (1984), **Osmanlı Diplomasisinde Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışı 1878-1897**, İ. Ü. Ed. Fak. y., no: 3201, 200 s.
- KÜÇÜK, Yalçın (1984-), **Aydın Üzerine Tezler I-IV**, Tekin y., İstanbul.
- KÜHNİ (1925), «Mesleki Terbiyenin İnkişafına Dair Rapor», İstanbul 1939, 17 s.
- KÜYEL, M. T. (1978), «İleri Dil ve Dil Transferi Üzerine Ön Düşünceler», TTK y. 1978: 97-180.
- LANE-POOLE, Stanley (1888), **The Life of Stratford Canning** I:518 s., II:475 s. Longmans Green and Co.
- LEVEND, A. Sırrı (1953), «Fatih Devrinde Türk Dili ve Edebiyatı», Türk Dili, Mayıs 1953, s. 495-505.
- (1949), **Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri**, TDK y., Ankara 1972.
- LEHMANN, W. P. (1975), **Language and Linguistics in the Peoples Republic of China**, Univ. of Texas P. 1975: 70-85.
- LEWIS, Bernard (1961), **The Emergence of Modern Turkey**, OUP.
- (1963), **Istanbul and the Civilisation of the Ottoman Empire**, Norman: Univ. of Oklahoma Press 1982, 187 s.
- (1982), **The Muslim Discovery of Europe**, London, Wiedenfeld and Nicolson.
- LEWIS, E. G. (1962), «Foreign and Second Language Teaching in the USSR», ETIC Occasional paper no: 1, 1962,
- Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar-Belgeler** (Çeviren: Seha L. Meray), Takım II, cilt I, kitap 1, s. 46-49, 100-109, 120-21, 112-115,... (Paris Devlet Basımevi 1923), Ankara Üniv. Siyasal Bilgiler Fakültesi y., no: 338, 1972, 337 s.
- LÖK, Veli (1979), «Üniversitede Yabancı Dil Sorunu», Cumhuriyet, 13.10.1979, s. 2.
- MALCH, Albert (1932), «İstanbul Üniversitesi (Darülfünunu) Hakkında Rapor», İstanbul Devlet Basımevi 1939, Kocatürk 1984: 3-95, Hirsh 1950: 229-295.
- MANTRAN, R. (1986), **17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul**, 1, 2 (Çev. M. A. Kılıçbay, E. Özcan), V Yayınları, Ankara.
- MAZIOĞLU, Hasibe (1972), «Selçuklu Devrinde Anadolu'da Şairler», Malazgirt Armağanı, TTK y., 1972, XIX. seri s. 4, s. 297-316.
- MELEK, Kemal (1985), «Doğu Sorunu ve Milli Mücadelenin Dış Politikası», Der y., İstanbul, 144 s.
- MERÇİL, Erdoğan (1985), **Müslüman Türk Devletleri Tarihi**, İ. Ü. Fah. y., İstanbul.
- MERDİVENÇİ, Ahmet (1980), **Türk Yazı Devrimi ve Yurt Dışındaki Türklere Yansımaları**, İstanbul.
- MERİÇ, Cemil (1986), **Bütün Eserleri I: Kültürden İrfana, İnsan y.**, no: 30, İstanbul, s. 283-285.
- MEVLÂNÂ, Celâleddin Rumi, **Mesnevi**, V (241-42), VI (134-138) (Çeviren: V. İzbudak), M.E.B. İstanbul 1966.
- Milli Eğitim Bakanlığı: Tebliğler Dergisi** (1939-1987), M.E.B. İstanbul.
- : **Milli Eğitim Şurası Tutanakları**, M.E.B. 1939-.
- : **Ortaöğretim Programı**, M.E.B. y., 19.
- : **Köy Enstitüleri Öğretim Programı**, Ankara 1943, s. 110-111.
- : **Cumhuriyetin 50. Yılında Rakam ve Grafiklerle Milli Eğitimimiz**, M.E.B. İstanbul 1973.
- : **Milli Eğitim İstatistikleri**.
- : **An English Course For Turks**, M.E.B. İstanbul 1970.
- MORAN, Berna (1964), **Türklerle İlgili İngilizce Yayınlar Bibliyografyası** (Onbeşinci yüzyıldan onsekizinci yüzyıla kadar), İ. Ü. Ed. Fak. y., no: 1050.

- NEUMARK, Fritz (1982), **Boğaziçine Sığınanlar** (Türkiye'ye iltica eden Alman ilim, siyaset ve sanat adamları), İ. Ü. İkt. Fak. y., 184 s.
- NEVAİ, Ali Şîr (1502), **Muhakemet'ül Lûgateyn** (İki Dilin Duruşması), Şimdiki dile çeviren: İshak Refet İşırtman, Ankara 1941, 304 s.
- NİZAMU'L MÜLK (1077-92), **Siyasetname** (Hz.: Mehmet Altay Köymen), Kültür ve Turizm Bakanlığı y., 1982.
- O.D.T.Ü. (1975-), **Project I-V**, English for METU, Ankara.
- OKTAY, Emin (1981-), **Tarih**, lise II, III, Atlas y., İstanbul.
- ORHONLU, Cengiz (1971), «Osmanlı Devleti'nde Tercümanlık», Atatürk Konferansları V, 1971-72, TTK y., Dizi XVII, sayı 5, s. 13-23, Ankara 1975.
- ORNSTEIN, Jacob (1963), «Foreign Language Teaching in Russia», **Current Trends in Linguistics I**, T. A. Sebeok (ed), Mouton and Co.
- ORTAYLI, İlber (1981), «Osmanlı İmparatorluğu'nda Amerikan Okulları Üzerine Bazı Gözlemler», Amme İdaresi Dergisi, cilt 14, sayı 3, s. 87-96, Eylül 1981.
- (1983), **Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu**, Kaynak y., İstanbul, 159 s.
- Ö.S.Y.M. : Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sınavı: İkinci Basamak Sınav Kılavuzları, Ankara.
- : **Yükseköğretim Öğrenci Kontenjanları: 1983-84, 1984-85, 1985-86**, DKB-0003, Ankara 1986.
- : **Yükseköğretim İstatistikleri: 1983-84, 1984-85, 1985-86**, DKB-0007, Ankara 1986.
- ÖZALP, Reşat (1982), **Milli Eğitimle İlgili Mevzuat (1857-1923)**, İstanbul, 812 s.
- ve Aydoğan ATAÜNAL (1977), **Türk Milli Eğitiminde Düzenleme Teşkilatı: Talim ve Terbiye Kurulu, Milli Eğitim Şurası**, M.E.B. İstanbul, VII+920 s.
- ÖZGÜLER, Ülkü (1983), «Yabancı Dil Öğretiminde Araç-Gereçlerin Kullanılması», T.E.D. 1983 içinde, s. 131-158.
- ÖZGÜR, İbrahim N. (1957), **Türkçe İzahlı-Üniversite Öğrencilerine Yazılı ve Sözlü İngilizce Kurları İçin Ders Kitabı**, İstanbul, 157 s.
- PIAGET, Jean (1923), **Çocukta Dil ve Düşünce** (çev.: S. E. Siyavuşgil), İstanbul 1938.
- PIERCE-Joe E. (1968), **A Linguistic Method of Teaching Languages**, Paegant Press Inc., New York City, 145 s.
- PIOTROWSKI, M. V. (1982), **Business as Usual: Using the Case Method**, TESOL Guarlerly Vol. 16, no: 225-233.
- POLVAN, Nurettin (1952), **Türkiye'de Yabancı Öğretim**, M.E.B. İstanbul.
- PUTNEY, E. V. (1964), **A Brief History of American Board Schools in Turkey**, (özel yayın).
- RATHMANN, Lothar (1976), **Alman Emperyalizminin Türkiye'ye Girişi** (Çev.: Ragıp Zaralı), Gözlem y., 159 s.
- Resmî Gazete** (-1986) ilgili sayıları.
- RFE-RL : **Radio Liberty Research Bulletins: The All Union Census of 1979 in the USSR**, Munich, September 1980, 18/82.
- RIDDY, D. C. (1970), «The Teaching of Modern Languages in Turkey, Council for General and Technical Education, Council of Europe, 22, April 1970, CCC/EGT (70) 10, 18 s.
- SADİ (Şeyh Sadi-i Şirazi) (1233), **Bostan** (Çev.: Kılıslı Rifat Bilge), A. Halit Kitabevi, 1943, 2. bası, 219 s.
- (1234), **Gülistan** (Çev.: Kılıslı Rifat Bilge), A. Halit Kitabevi, 1943, 3. bası, 155 s.
- SARAY, Mehmet (1984), **Türkistan Türkleri: Rus ve Çin İdaresinde Yaşayan Türklerin Milli Mücadele Tarihleri**, Veli y., İstanbul, 87 s.

- SCIPIO, Lynn A. (1955), **My Thirty Years in Turkey**, Richard R. Smith Publ. Inc. Ringe, New Hampshire, 364 s.
- SAYILI, A. (1978), «TTK yayını 1978'e Önsöz», s. VII-XIV.
- (1978), «Bilim ve Öğretim Dili Olarak Türkçe», TTK yayını 1978: 325-590.
- SHIFFER, Reinhold (1982), **Turkey Romanticised**, Studien Verlag, Dr. Norbert Brockmeyer, Bochum, 183 s.
- SEBÜKTEKİN, Hikmet (1978), «Yabancı Dil Öğretiminde Yöntem», İzlem 1, s. 10-16.
- (1981), **Yükseköğretim Kurumlarımızda Yabancı Dil İzlenimleri**, Boğaziçi Ün. y., no: 273, 102 s.
- (1983), «Yabancı Dil Öğretmeni Yetiştirme ve Hizmet-İçi Eğitimi, T.E.D. 1983 içinde, s. 191-210.
- SEVİN, Nurettin, Emcet Ağış (1953), **English in Turkey**, I-3.
- SHERMUKHAMMEDD, S. (1980), «Great and Mighty» (Aslı Rusça), Taşkent, Pravda Vostoka, 18 Haziran 1980, s. 3.
- SİNANOĞLU, Oktay (1978), «Uluslararası Bilim-Ulusal Eğitim Dili», TTK 1978 içinde, s. 1-6.
- SİNANOĞLU, Suat (1980), **Türk Hümanizmi**, TTK y., Ankara XI+238.
- SOLCHANYK, Roman (1982 a), «Russian Language and Soviet Politics», Soviet Studies vol. XXXIV, no: 1, 1 Jan. 1982, s. 23-42.
- (1982 b), «Soviet Language Policy: Two Steps Forward One Step Back?», Radio Liberty Research, RL 47/82, Januar 28, 1982, 6 s.
- SONGÜN, Recep (1977), **Doğu Anadolu'da Bulunan Orta Dereceli Okul, İngilizce Öğretmen ve Öğrencilerinin İngilizce Öğretim ve Öğrenimi Yönünden Davranış İlişkileri**, Erzurum Üniversitesi doktora tezi.
- STERN, H. H. (1983), **Fundamental Concepts of Language Teaching**, OUP.
- STONE, Frank Andrews (1984), **Academies For Anatolia**, University Press of America Inc., Lanham XIX+363 s.
- STRONG J. (1885), **Our Country**, New York: Scribner's.
- SU, Kâmil (1974), **Türk Eğitiminde Teftişin Yeri ve Önemi**, M.E.B.
- SUNGUROĞLU, İshak (1958), **Harput Yollarında I-IV**, s. 96.
- SUVLA, Refii Şükrü (1940), «Tanzimat Devrinde İstikrazlar», **Tanzimat**, s. 263-288.
- SÜMER, Faruk (1969), «Anadolu'da Moğollar», Selçuklu Araştırma Dergisi, 1-2, s. 1.
- ŞİMSİR, Bilâl N. (1968), **Rumeli'den Türk Göçleri: Belgeler I (1877-1878)**, Ankara, 819 s.
- (1985), «Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu», TTK y. içinde, s. 47-66.
- ŞİŞMAN, Adnan (1983), **Tanzimat Döneminde Fransa'ya Gönderilen Osmanlı Öğrencileri (1839-1876)**, İ. Ü. Ed. Fak. doktora tezi, 96 s.
- (1986), «Mekteb-i Osmani» (1857-1864), Osmanlı Araştırmaları Dergisi V, Enderun y., İstanbul, s. 83-160.
- TACAN, Necati (1940), «Tanzimat ve Ordu», **Tanzimat**, s. 128-137.
- TALAS, Cahit (1980), «Dışardaki İşçilerimiz», Cumhuriyet, 31.8.1980, s. 2.
- Talim ve Terbiye Dairesi (1972), **Ortaöğretim Programlarındaki Yönelmeler (1924-1970)**, M.E.B. İstanbul, VII+171 s.
- (1939-1987), **Tebliğler Dergisi**, M.E.B. İstanbul.
- Tanzimat**, İstanbul, 1940.
- TAVERNIER, J. B. (1675), **Topkapı Sarayında Yaşam** (Çev.: Perran Üstündağ), Çağdaş y., 1984, 174 s.
- TEKİN, Şinasi (1975), «Bilinen En Eski İslâmî Metinler», Selçuklu Araştırmaları Dergisi IV, s. 157-168.

- TENGİRŞEK, Yusuf Kemal (1981), **Vatan Hizmetinde**, Kültür Bakanlığı y., 287 s.
- TEZCAN, Semih (1978), «En Eski Türk Dili ve Yazını», TTK 1978 içinde, s. 271-324.
- TİMUR, Taner (1986), **Osmanlı Kimliği**, Hil y., 168 s.
- TOGAN, Zeki Velidi (1969), **Hatıralar: Türkistan ve Diğer Doğu Türklerinin Milli Varlık ve Kültür Mücadeleleri**, 619 s.
- TOPUZ, Hıfzı (1973), **100 Soruda Türk Basım Tarihi**, Gerçek y., 270 s.
- TURAN, Gül (1986), «Üniversitelerde İngilizce Eğitim Fırsatı», Cumhuriyet, 19.12.1986, s. 2, Arada Bir.
- Türk Eğitim Derneği**, «Türk Eğitim Derneği Tüzüğü», 1928.
- (1983), **Ortaöğretim Kurumlarında Yabancı Dil Öğretimi ve Sorunları**, T.E.D. Bilim Dizisi, Öğretim: 1 (Haz.: Özcan Demirel), XIX+301 s.
- Türk Tarih Kurumu, Bilim Kültür ve Eğitim Dili Olarak Türkçe**, Ankara, 1978.
- **Bulgaristan'da Türk Varlığı**, Ankara 1985, 91 s.
- Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu**, M.E.B. İstanbul 1960, 161 s.
- Türkiye İstatistik Yıllığı**, Devlet İstatistik Enstitüsü y., Ankara.
- Türkiye'de Yabancı Dilde Basın**, İ. Ü. Basın-Yayın Yüksekokulu y., no: 2, İstanbul 1985, 225 s.
- TÜTENGİL, Cavit Orhan (1969), **Yeni Osmanlılardan Bu Yana İngiltere'deki Türk Gazeteciliği (1867-1967)**, Belge y., 1985, 134 s.
- ULUBELEN, Erol (1967), **İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye**, Çağdaş y., 1982, 310 s.
- ULUDAĞ, Osman Şevki (1940), «Tanzimat ve Hekimlik», **Tanzimat**, s. 967-977.
- UNAT, Ekrem Kadri (1972), «Osmanlı İmparatorluğu'nda Fransızca Tıp Öğretimi ve Türkiye Cumhuriyetinde İngilizce Yüksek Öğretim», Cerrahpaşa Tıp Bülteni, no: 5, s. 219-233.
- (1977), «Osmanlı İmparatorluğu'nda Fransızca Tıp Öğretimi ve Etkileri», Dirim, sayı: 52, no: 1/2, s. 65-71.
- UNAT, Faik Reşit (1964), **Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış**, M.E.B. Ankara, 200 s.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1965), **Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilâtı**, TTK y., Ankara.
- (1948), **Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı**, TTK y., 1984, 632 s.
- ÜLKEN, Hülmî Ziya (1935), **Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü**, İstanbul, 385 s.
- (1966), **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, Ülken y., 1979, 496 s.
- VASSAF, Gündüz (1983), **Daha Sesimizi Duyurmadık** (Avrupa'da Türk Çocukları), Belge y., no: 20.
- VIGOTSKY, L. S. (1934), **Düşünce ve Dil** (Çev.: S. Koray), Kaynak y., 1985.
- WADE, Nigel (1983), «USSR-Moslem Worries Red Army Strategists», Daily Telegraph, 11 Haziran 1983.
- WALLACH, Jehuda L. (1977), **Bir Askerî Yardımın Anatomisi: Türkiye'de Prusya-Alman Askerî Heyetleri 1835-1919** (Çev.: Fahri Çeliker), Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- WALLRAFF, G. (1986), **En Alttakiler** (Ganz Unten), (Çev.: Osman Okkan), Milliyet y., no: 58, 261 s.
- WERNER, E. (1986), **Büyük Bir Devletin Doğuşu** (Çev.: O. Esen, Y. Öner), Alan y., 250 s.
- WHITE, George E. (1940), **Adventuring With Anatolia** College, Herald Register Publ. Co., Grinnell, Iowa, 197 s.

WIDMANN, H. (1981), *Atatürk Üniversite Reformu* (Çev.: A. Kazancıgil, S. Bozkurt), İ. Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi 100. Yıl Kutlama Yayını Özel Seri: 3, 296 s.
WISE, Sheldon (Yöneten), *Spoken English For Turks I-18*, Robert Kolej, 1964-.

YALÇINKAYA, Lütfü (1979), «Yabancı Dil Öğretimini Geliştirme Merkezi», İzlem 2, s. 71-73.

YALTKAYA, Şerafettin (1940), «Tanzimat'tan Önce ve Sonra Medreseler», *Tanzimat* içinde, s. 462-467.

YAVUZ, Hilmi (1987), *Kültür Üzerine*, Bağlam y., İstanbul.

YUSUF HAS HACİB: *Kutadgu Bilig*, Çev. Reşid Rahmeti Arat, TTK y., Ankara 1959.

YÜCEL, Hasan Âli (1938), *Türkiye'de Orta Öğretim*, İstanbul, 704 s.

YÜCEL, Yaşar (1985), «Balkanlarda Türk Yerleşmesi ve Sonuçları», TTK 1985 içinde, s. 67-83.

Yükseköğretim Kanunu, Kanun no: 2547, Kabul tarihi: 4 Kasım 1981, Resmi Gazete, 6 Kasım 1981, sayı 17506.

Yükseköğretim Kurumu (1984), «Yükseköğretim Kurumlarında Yabancı Dil Eğitim-Öğretimi ve Yabancı Dille Eğitim-Öğretim Yapan Yükseköğretim Kurumları Hakkında Yönetmelik», Resmi Gazete, 20 Nisan 1984, no: 18378, s. 3-6.

— (1983), «Yabancı Dil Eğitim ve Öğretim Kanunu», sayı: 2923, 14.10.1983, Resmi Gazete, 19 Ekim 1983, sayı: 18196, s. 2-4.

KİŞİ ADLARI DİZİNİ

Abdurrahman Paşa 52
Abdülhamid II 56, 76
Adıyaman 129, 133, 175
Adıvar 27, 36, 39, 40
Ağaoğlu Ahmet 54, 76
Ağış 136, 153
Ahmedi 28
Ahmet Cevdet 88
Ahmet Mithat Efendi 64
Ahmet Rasim 27, 31, 40, 43, 44
Ahmet III 33, 37
Ahmet Vefik Paşa 77, 88
Ahmet Yesevi 21
Ahundov (Mirza Feth Ali) 93
Akarsu 159
Akay 135
Akçura 74, 84
Akdağ 21
Akıncı 34, 39, 40, 50
Akif Paşa 88
Akiner 84, 94, 126, 127, 129
Akkutay 31, 32
Aksaraylı 20
Akyüz 23, 53, 54, 55, 56, 61, 63, 69, 76, 79
Alan Ramsey 74
Âli Paşa 48, 64, 77
Alpaslan 21
Alptekin 17
Anday 167
Antel 43, 45, 52
Arat 163
Arsel 18, 70, 86, 88, 89
Aristarchi 47
Asum Efendi 50
Ataç 161, 168, 172
Atalay 24

Atatürk 45, 94, 95, 99, 100, 109, 133, 167, 168, 181
Ataüinal 93, 104, 110, 129
Atay 27, 29
Ateş 23
Attilâ 17
Ausubel 143
Avcıoğlu 17, 21, 34, 42
Bağış 38, 89
Baltacı 27
Baltacıoğlu 83
Baron de Tott 48
Başaran 97
Başgöz 91, 126
Başkan 155, 159, 161, 168, 169, 172, 173, 174, 175, 178, 182, 183
Baysun 27, 42
Bear 56, 183
Behar 38
Bergamalı Kadri Efendi 35, 88
Berkes 33, 40, 42, 44, 52, 93
Bernstein 181, 182
Beyazıt 26, 32, 35, 36, 39, 59
Beydilli 72, 80
Bilge 26, 27
Bilsel 98
Bingöl 91
Blaque 48
Busbeck 32
Buyse 91

Caferoğlu 24
Canning 42, 47, 70, 72, 75
Cem 56, 110, 162, 166, 168, 173, 174

Chaucer 70
Cırıtlı 160, 164, 166
Comrie 126, 127
Conte de Bonneval 40, 48
Cüveyni 23

Çağlar 46
Çandarlı 31
Çavdar 55
Çetin, A. 55
Çetin, M. N. 28

Dallam 70, 82
Damat İbrahim Paşa 33, 37, 40
Darago 174
Davison 56
Demir 178
Demircan 110, 111, 150, 152, 153, 154, 157
Demirel 97, 107, 166, 177, 178
Dereli 70
Dewey 91, 97, 104
Dilaçar 35, 88, 93
Duru 55

Ebüzzıya 45
Eczacıbaşı 77
Ekmekçi 178
Elisabeth I 70
Emrullah Efendi 49
Enver Paşa 48, 81, 93
Ercilâsun 94, 127
Ergin, M. 17, 52
Ergin, O. N. 29, 32, 33, 37, 38, 45, 47, 50, 52, 53, 54, 57, 58, 60, 61, 63, 66, 67, 74, 77, 84, 85, 86, 87, 88, 95, 97, 100, 180

Eroğlu 84
Ertay 167
Ertuğ 45
Esseyit Ali Efendi 34
Esterâbâdî 20
Eyüboğlu 159, 168, 172

Fatih 26, 30, 31, 35, 36
Faucett 136, 153
Fenelon 34
Fincancı 77, 122
Florence Nightingale 73
Fuat Paşa 48, 64
Fulbright 108
Gatenby 112, 136, 148,
149, 153, 176, 182
Gencer 49, 50, 54, 73, 84
Georgeon 25, 41, 44, 74,
84
Gıyasettin III 21
Giovius 36, 70
Godell 51, 79
Goetze (Albay von) 80
Gordon 70, 72, 73, 74, 93
Göğüş 57
Gökberk 20, 27
Gökbilgin 37
Göktürk 19
Grillo 34
Groc 45, 46, 65
Günyol 109
Güvenç 160, 161

Hacı İbrahim Efendi 61
Halide Edip 77
Halil Bey 81
Hamlin 33, 41, 42, 43, 49,
51, 53, 54, 70, 71, 73, 75,
77, 78, 79
Harbourne 70
Hassan 19
Hazai 24
Herder 159
Herzl 82
Heyd 44, 49
Hızır 95
Hirsh 97, 98
Hoca Mes'ut 20
Humboldt 159
Hymes 159

İbni Batuta 19, 22, 29
İbni Sina 18
İbrahim Müteferrika 40
İbrahim Paşa 35
İdil Biret 113
İlgürel 40
İnan 35, 84
İpsilanti 47
İpşiroğlu 27, 40, 51
İshak Efendi 87
İsmet Paşa (İnönü) 79
İzzettin Ahmet 20

Jenkinson 70

Kafesoğlu 17, 18
Kansu 26, 27, 31, 76
Kanuni 26, 33, 41, 49, 59,
62, 70
Kara 17, 18, 42, 45, 64,
65, 66, 93
Karamanoğlu Mehmet
Bey 17, 21, 22, 88
Karpat 44, 46, 47
Kaşgarlı 17, 18, 24, 89
Kâtip Çelebi 27, 93
Keçecizade Mehmet Fuat
88
Kirby 51, 91, 95, 113, 131,
132, 133
Kocaman 170, 174
Kocatürk, S. 22, 30
Kocatürk, U. 97, 99, 133
Koç 168, 169, 175
Koçer 28, 49, 52, 53, 57,
83, 84
Kodaman 67, 78, 86
Kongar 24, 31, 43, 93, 180
Kozak 26, 27
Köksal 55
König 181
Köprülü 19, 21, 23, 35
Köymen 20, 21, 23, 24, 30
Kristinus 112
Krupp 80
Kushner 56, 78, 87, 88, 95
Kurmüş 71, 73, 82
Küçükahmet 107
Küçük, C. 53, 84
Küçük, Y. 21, 36, 37, 39,
42, 47, 48, 50, 53, 56, 62,

64, 65, 66, 67, 72, 73, 84,
93, 99, 100
Kühne 91
Kütahyalı Abdurrahman
Efendi 88
Küyel 179

Lancaster 50, 51
Lane-Poole 42, 55, 70, 71,
73, 75
Langusto 36
Layard 71
Lehmann 183
Levend 20, 34, 88
Levi Parsons 75
Lewis 25, 26, 29, 32, 36,
37, 38, 42, 45, 47, 48, 62,
84, 94, 182
Lord Cawley 75
Lök 163, 167

Mahmut II 37, 39, 41, 45,
47, 49, 50, 80, 83, 87, 181
Mahmut Nedim Paşa 48
Malche 97, 99, 133, 168
Mamanos 37
Mantran 25, 26, 34
Maznoğlu 21
Mehmet Çelebi 33, 40
Melek 42,
Melikşah 23
Meray 79
Merçil 18
Merdivenci 89
Meriç 62
Mevlânâ 22, 30
Mimar Sinan 32
Moltke (Yüzbaşı von) 80
Moran 70, 73
Moruzzi 47
Muallim Naci 63
Murat I 32
Murat II 35
Murat III 70
Murcia 112
Mustafa Celâdettin Paşa
48
Mustafa Fazıl Paşa 65
Münif Paşa 77, 93
Müşir Fuat Paşa 77

Namık Kemal 65
Napolyon 65
Nelson 65
Nemrud 71
Neumark 98, 99
Nevai 17, 35
Nizamü'l Mülk 21, 23, 24,
62

Oktay 66
Orhan Bey 34
Orhonlu 37, 89, 110
Ornstein 126, 127
Ortaylı 55, 74, 75, 76, 80

Öner 25
Özalp 48, 53, 67, 93, 104,
110, 129
Özdemiroğlu Osman
Paşa 70
Özgüler 177
Özgür 136, 153

Philips 177
Piaget 143
Pierce 150, 151
Piotrowski 163
Pliny Fisk 75
Polvan 33, 34, 38, 70, 77
Putney 75, 77, 79

Rathman 80, 82
Redhouse 73
Reşit Paşa 48, 64, 65, 70
Rıza Paşa 55
Riddy 111, 155, 178
Ruscher 80

Sadi 63
Sadri Maksudi Arsal 84
Saffet Paşa 52
Sahib Fahrettin Ali 20
Said Paşa 43
Sami Paşa 43
Sapir 159
Saray 44, 83
Sayılı 179, 180
Scipio 135

Sebüktekin 167, 168, 170,
174, 175, 178
Selim Sabit Efendi 56
Selim III 37, 39, 40, 47,
49, 50, 65, 80, 83, 86
Sevin 136, 153
Shermukhammedd 129
Shiffer 44
Sinanoğlu, O. 164, 166
Sinanoğlu, S. 51, 95, 108,
109, 112, 179
Sokollu 83
Solchanyk 94, 127, 128
Songün 129, 162, 173, 177
Spitzer 99
Stern 182
Stone 51, 53, 54, 55, 75,
76, 77, 79
Strong 55
Su 85, 87, 113
Suna Kan 113
Sunguroğlu 55
Suvla 42
Süavi 61, 67
Sümbülzade Vehbi 28, 59
Sümer 22

Şah İsmail 30
Şakir Paşa 78
Şemsettin Sami 88
Şimşir 44, 84, 129
Şinasi Efendi 65
Şişman 67, 85, 87
Şoşon 81

Tacan 40
Talas 125
Talât Paşa 81
Tassy 68
Tavernier 31, 77
Tekin 17
Tengirşek 60, 63
Tevfik Fikret 74
Tevfik Paşa 48
Tezcan 17
Timur 19, 25, 28, 42, 44,
180
Togan 84

Topuz 45
Turan 18, 22, 23
Tütengil 56

Ulubelen 72, 78
Uludağ 49, 50
Unat, E. K. 179, 180, 182
Unat, F. R. 27, 32, 47, 86,
87
Uzunçarşılı 27, 36, 37, 39

Ülken 19, 28, 30, 37, 43,
50, 53, 100

Vambéry 44
Van Ek 170
Vankulu 40
Vassaf 125, 126
Vigotsky 143

Wade 129
Wallach 80, 81
Wallraff 125
Werner 19, 20, 21, 22, 25,
26, 32
White 75, 76, 77, 84
Whittall 72
Whorf 159
Widmann 97, 98, 99, 100
Wilhelm II 80, 82
Wilson 32, 91
Wise 155

Yahya Efendi 47
Yalçın, H. C. 174
Yalçinkaya 110
Yaltkaya 28
Yavuz 100
Yavuz Sultan Selim 59,
62
Yusuf Has Hacıp 18
Yücel, H. A. 57, 58, 60, 63,
67, 69, 84, 85, 86, 88, 95,
100, 113, 129, 147, 173
Yücel, Y. 129
Ziya Gökalp 62
Ziya Paşa 61, 65
Zühtü Paşa 55, 76, 82, 84

GENEL DİZİN

(Açıklama: Genel başlıklar ve istatistikler için, ayrıntılı olan **İçindekiler** ve onu izleyen **Tablolar** dizinine başvurunuz. Dil adları koyu dizilmiştir.)

Acemi oğlanları 32	Anadolu lisesi 74, 107,	Bâb-ı Âlî 65, 67
Acemi oğlanları okulu	119, 120, 125, 143, 144,	Bâb-ı Âlî tercümanlığı
32, 180	151, 160, 164, 173, 182	47, 54, 63, 64
Açıklama dili 30, 35, 77	Anadolu meslek lisesi	Bahriye 51, 67, 74
Açık yükseköğretim 115	122, 131, 164	Barbarossa Harekâtı 80
ADMEC 149, 150	Anatolia College 77	Barış gönüllüsü 106
Ağırlıklı yabancı dil 116	Araç 57, 105, 110, 111-112,	Basın yasası 46
Ahitname 36	133, 156, 171, 175-177,	Basic English 128, 130
Aklî ilimler 27, 28	182	Batı kültürü 25
Akkoyunlu 22	Arapça 3, 14, 15, 18, 19,	Baytar mektebi 82
Akşam bölümü 103, 104	20, 23, 24, 25, 27, 28,	Beceri 129, 152, 168-169,
Alan dili 99, 163, 170, 173,	29, 30, 31, 32, 34, 35, 36,	170, 171
174	37, 38, 39, 43, 45, 46, 49,	Belâgat 29
Alıştırma 28, 150, 172	50, 51, 53, 56, 57, 58, 59	Berathlı tercüman 39
Alliance Française 69	-62, 63, 65, 70, 74, 77,	Berathlı tüccar 38
Almanca 13, 14, 15, 36,	78, 85, 86, 88, 89, 92, 95,	Bergama Sunağı 82
37, 45, 54, 57, 68, 74,	96, 102, 116, 117, 118,	Berlitz (Berliç) Yöntemi
80-83, 85, 92, 97, 98, 99,	123, 124, 125, 134, 137,	69, 86, 99, 135, 147
102, 103, 104, 105, 106,	139, 141, 164, 167, 172,	Beşik ulemâsı 49
107, 109, 110, 111, 112,	174, 180	Beyin göçü 179
116, 117, 119, 120, 121,	Arapça biçimbilgisi (sarf)	Bilim dalı sayısı 124
122, 123, 124, 125, 126,	28, 29	Bilim dili 20, 65
128, 131, 132, 133, 134,	Arapça öğretimi 28-31,	Bina 27, 29
135, 144, 145, 151, 153,	59-62	Boğaziçi Üniversitesi 77,
154, 156, 164, 167, 170,	Arap yazısı 17	116, 122, 133, 134, 145,
172, 174, 176, 178, 182	Arnavutça 45, 57, 58, 78,	155
Alman öğretim üyeleri	85, 96	Bostan 63
67, 98	Arpalık 49	Boşnakça 37
Alman subayları 80	Avrupa Konseyi 110, 112,	Bozkır kültürü 17
Amaç 23, 26, 31, 38, 41,	150	Bulgarca 45, 57, 58, 78,
49, 118, 130, 131, 133,	Avrupa tüccarı 39	85, 96
134, 135, 136, 148, 150,	Ayaklı kütüphane 27	Bulgarlaşma 129
159-166	Azınlık dilleri 86, 127	Burjuvazi 20
Amerikan Dili 124	Azınlık okulları 32, 54	
Amerikan Heyeti (Ame-		
rican Board) 51, 55, 56,		
75, 76		
	B-Talim Sicili 130, 150,	Canning Mermerleri 72
	154, 156, 157	Canterbury Tales 70

Cemiyet-i Tedrisiye-i İslâmiye 97
 Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye 50
 Cumartesi okulu 14
 Cumhuriyet dili 127
 Çeviri 35, 36-39, 52, 58, 59, 61, 65, 67, 68, 78, 98, 108, 109, 110, 111, 113, 129, 133, 136, 148, 149, 152, 154, 155, 167, 172, 177 (Bkz. Tercüme)
 Çeviri kurulu 37
 Çevirmenlik 34, 36-39, 70, 99, 109, 124, 167
 Çeviri yöntemi 60
 Çince 14, 17, 57, 124
 Darülfünun 45, 53, 61, 68, 83, 86, 98, 129
 Darüşşafaka Lisesi 97
 Darüttalim 61, 86
 Darütedris 43, 86
 Dede Korkut 22
 Denetim 145, 152, 156, 173
 Dergi 45, 46, 111, 175, 176, 177
 Ders Âletleri Yapım Merkezi 111, 156
 Dersane 86, 135, 173
 Ders kitapları 67, 98, 135, 136, 152-156, 180
 Ders saatleri 103, 138, 139, 140, 141, 145, 147
 Devlet dili 20, 22, 34, 52, 126, 128, 179
 Devlet Yabancı Dil Sınavı 109, 152
 Devşirme 17, 24, 25, 31, 32
 Dışardan bitirme 105
 Dikte 94
 Dilbilgisi 28, 30, 105, 108, 118, 119, 130, 136, 151, 174
 Dilbilgisi-Çeviri Yöntemi 56, 61, 68, 95, 147, 148, 151, 174
 Dilbilgisi Yöntemi 29
 Dil Devrimi 98, 100, 181
 Dil Heyeti 93
 Dil laboratuvarı 112, 156, 175, 177
 Dil oğlanları 34, 37, 38
 Dil okulu 53, 68, 82
 Diller şubesi 57
 DTCF 98, 104
 Diploması dili 65
 Din propagandası 78
 Divan 18, 21, 24, 89
 Divan-ü Hümayun Kalemi 64
 Diyalog kitapları 31
 Doctrinale 31
 Doğal Yöntem 57, 148
 Doğu Sorunu 42, 44
 Doğu politikası 80
 Doksanıç (1877-78) Harbi 66, 72, 80, 83
 Dolaylı Yöntem 68, 105
 Dolaysız (Direct) Yöntem 68, 99, 105, 147, 148, 174
 Dragoman 70
 Dragoman aileler 38
 Drill master 150
 Duruşma (Case) Yöntemi 163
 Düyun-u Umumiye (Genel Borçlar) 41, 42, 78
 Düzeltici öğretim 155
 Düzey 169, 174
 Eğitim Bakanlığı 52
 Eğitim dili 89
 Eğitim Enstitüsü 104, 133, 138, 145
 Eğitim fakültesi 104
 EFT 137, 151, 154, 155
 Elçi 18, 39, 47, 48, 70
 Elşine Mektebi 74, 85, 86
 Encümen-i Daniş (Bilim Kurulu) 53, 65, 73
 Enderun 28, 31-32, 180
 Ermenice 34, 37, 45, 46, 57, 58, 70, 77, 78, 85, 86, 96
 Eski eserler 72
 Eski Önyasa Dilleri 124
 Eski yazı 26
 Etkileşim 161

Etnik diller 77, 78, 127
 Ezber 29, 31, 56, 172, 181
 Fakih 19, 42
 Farsça 13, 14, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 28, 29-31, 32, 34, 35, 36, 37, 43, 45, 46, 51, 53, 56, 57, 58, 59, 62-64, 70, 78, 85, 86, 89, 92, 95, 116, 117, 118, 124, 137, 139, 141, 167, 172, 180
 Farsça öğretimi 29-31, 62-64
 Fener 33, 47, 89
 Fen lisesi 182
 Fetihname 36
 Fonetik Yöntem 57
 Fransızca 13, 14, 15, 18, 25, 34, 36, 37, 42, 43, 45, 46, 47, 48, 50, 51, 52, 53, 54, 56, 57, 58, 60-70, 74, 77, 78, 81, 82, 85, 86, 92, 93, 96, 97, 98, 99, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 109, 110, 111, 112, 116, 117, 119, 121, 124, 125, 126, 128, 131, 132, 133, 134, 135, 139, 142, 144, 145, 151, 153, 154, 156, 164, 167, 168, 170, 172, 173, 174, 176, 180, 182
 Frenk Mahallesi (İzmir) 73
 Galata Ahitnamesi 33
 Galata Sarayı 32
 Galatasaray Lisesi (Mekteb-i Sultani) 53, 65, 67, 74, 77, 84, 85, 86, 96, 97, 99, 103, 119, 131
 Garibname 20
 Gazete 45, 46, 47, 175
 Gazi Eğitim Enstitüsü 102, 103, 104, 110, 112, 136, 148, 149, 150, 155, 166
 Genç Türkler (Jön Türkler) 43, 56

Gerekliklik çözümlemesi 169
 Georgetown Üniversitesi (GELP) 149, 150
 Gotça 17
 Göçmen işçi 14
 Grammar school 30
 Gramafon 149
 Grekçe 13, 19, 30, 31, 36, 85, 108 (Bkz. Yunanca)
 Güdümlü öğretim/öğrenim 154, 171
 Gündelik dil 162
 Hacettepe 123, 134, 145
 Hadis 18, 19
 Halk dersaneleri 100
 Harf Devrimi 100
 Harp Okulu 50, 51
 Hasta adam 83
 Haşiye 29
 Hayriye tüccarı 39
 «Hazırlık» öğretimi/öğrenimi 79, 93, 116, 119, 122, 123, 131, 133, 134, 137, 140, 142, 155, 161, 164, 165, 166, 182
 Hendese Mektebi 50
 Hindoloji 124
 Hititçe 124
 Hizmet-içi eğitim 79, 111, 183
 Hollanda Dili (Dutch) 126
 Hun 17
 Islahat Fermanı 46, 52, 75
 İbranice 70, 82
 İki dillilik 127, 128
 İkinci anadil 126, 128
 İkinci dil 79, 125, 127, 164
 İkinci yabancı dil 86
 İkiz dil (diglossia) 180, 181
 İletişim 100, 111, 159, 170, 174
 İletişim dili 95
 İletişimsel Yöntem 175
 İmam-Hatip 93, 117, 119, 130, 139
 İncil Derneği 75

İngilizce 13, 14, 15, 45, 46, 47, 50, 51, 54, 57, 68, 70, 77, 78, 79, 85, 92, 97, 98, 99, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 116, 117, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 128, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 139, 142, 144, 145, 148, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 164, 167, 169, 170, 172, 173, 175, 176, 181, 182, 183
 İngiliz Dilbilimi 124
 İnönü (İsmet Paşa) 100, 132
 İspanyolca 13, 36, 124
 İstanbul-Çapa Eğitim Enstitüsü 102
 İstanbul Üniversitesi 98, 99, 129, 133, 145
 İsveççe 126
 İş dili 164
 İşitsel-Görsel Yöntem 105
 İşlevsel 169
 İtalyanca 34, 36, 37, 45, 47, 50, 54, 57, 69, 70, 78, 84, 85, 92, 97, 99, 102, 116, 119, 124, 133, 164, 167, 172
 İzlençe 49, 135, 137, 145, 146, 151, 155, 166, 169, -170, 179
 İzmir Eğitim Enstitüsü 105, 109
 Japonca 14, 124
 Jön Türkler 65, 80
 Kamus-i Türkî 88
 Kan öşürü (vergis) 32
 Karakoyunlu 22
 Karışık okul 127
 Karşıtsal inceleme/dilbilim 35, 150
 Katolik okulları 32, 65, 66, 69-70, 75, 82, 92
 Kırım Savaşı 66, 72, 73
 Kiril yazısı 94, 126, 127
 Kitabe 34
 Kitaplık 175, 176
 Klasik şube 108, 130
 Konsolosluk tercümanlığı 38
 Konusal 169
 Köy Enstitüsü 130, 131, 133, 148, 175
 Kur'an 19, 89
 Kur dersi 141
 Kurslar 134-135
 Kültür dersleri 78, 118, 120, 131, 164
 Kültür dili 24, 27
 Kültürel kazılar 82
 Kültür derneği/merkezi 107, 112, 135, 151, 178
 Laik 41, 44, 46, 78, 92, 93, 180
 Lâle Devri 33
 Lancaster sistemi 50
 Latince 47, 53, 69, 70, 84, 85, 89, 92, 108, 124, 148, 172, 180
 Lehçe-i Osmanî 88
 Leh Dili 124
 Levanten 25, 33, 73
 Linguafon Enstitüsü 86, 175
 Lisanî İlimler 57
 Lisan-i Osmanî 46, 57, 59
 Louvr Müzesi 72
 Lozan Antlaşması 74, 132
 Maarif Koleji 119
 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi 52, 53, 76
 Macarca 37, 124
 Matbaa 39-40, 45
 Mayerling Raporu 79
 Medhal-i Kavaid 88
 Medrese 18, 20, 26-28, 30, 49
 Mekteb-i Osmanî 67, 77, 85, 87
 Mektupla öğretim 104
 Memluk 22
 Meslek birlikleri 178
 Meslek içi eğitim 107-108

Meslek lisesi 151
 Mesnevi 19, 21, 30
 Mevlânâ 22, 30
 Mevlevî 30
 Mikyasû'l Lisan
 Kistasû'l Beyan 88
 Millet Mektepleri 100
 Milli Eğitim Komisyonu
 107
 Milli Eğitim Şurası 99,
 104, 129, 130
 Mim-mem 150
 Misyoner 33, 34, 55, 69,
 70, 73, 75, 84
 Moğol 22
 Montague House 72
 Muhakemetü'l Lügatayn
 35
 Muradyan Mektebi 67
 Müderris 19, 49
 Mülteciler 65
 Müracaat kitapları 153
 Müsameretü'l Ahbar 20
 Müyessiretül Ulum 35,
 88
 Nahiv 23, 29
 Name-i Hümayun 36
 Nizam-ı Cedid 40, 50, 65
 Nizamiye Medreseleri 23,
 26
 Nuhbe-i Vehbi 59, 63
 Nümune Rüşdiyeleri 68,
 86
 ODTÜ 116, 133, 134, 137,
 145, 155
 Oğuz 19, 22, 23
 Okul sayıları 55, 76, 101,
 119
 Olgunluk sınavı 148
 Orhun Yazıtları 17
 Ortak dil 56, 128, 181
 Ortam 170-172
 Orta Türkiye Koleji 77
 Ortodoks 82
 Osmanlıca 58, 59, 60, 86,
 88, 180
 Öğrenci müfettişliği 87
 Öğrenci sayıları 116-124
 Öğrenim dili 51, 164, 167
 Öğretim dili 23, 24, 25,
 28, 43, 77, 96, 127, 131,
 133, 141, 166-167, 179
 Öğretim yoğunluğu 137
 -142
 Öğretim yöntemi 56, 145
 Öğretmenlik Belgesi
 (Pedagoji Sertifikası)
 103, 105, 106, 144
 Öğretmen müavinliği
 105, 106
 Öğretmen okulu 56, 57,
 67
 Öğretim yöntemi 56, 145
 Özel amaçlı yabancı dil
 119, 151, 152
 Özel ders 146
 Özel dersane 115, 134
 -135, 164
 Özel kurslar 135
 Özel okullar 115, 131
 Özel Okullar Talimatna-
 mesi 52
 Özel öğretim dersi 104,
 105, 145
 Özel öğretim kurumları
 yasası 132, 134
 Özel Türk okulları 86,
 117, 146, 164, 165
 Pan İslavist 44, 66, 83
 Patent belgesi 38
 Pençik 32
 Protestan okulları 53, 55,
 74, 75-80, 82
 Radyo 149, 170, 173, 176,
 177
 Rehnümâ-yı Muallimin
 56
 Resmi dil 31, 34, 94
 Robert Kolej 43, 50, 54,
 74, 77, 96, 122, 133, 136,
 155
 Rumca 34, 36, 37, 45, 57,
 58, 70, 85, 86, 96
 Rum üniversitesi 54
 Rusça 14, 45, 74, 83-84,
 94, 99, 124, 127, 128, 131
 Sanskritçe 30
 Sarf 23, 29
 Seçmeci (eclectic)
 yaklaşım 69, 174
 Seçmeli yabancı dil 86,
 118, 133, 144, 177
 SEFT 137, 150, 151
 Selçuklu 20, 22, 23
 Seriler Yöntemi 57
 Sevr 72
 Sınav 99, 152, 157, 164,
 165, 177-178
 Sırpça 37
 Simplified reader 175
 Siyasetname 21
 Slavca 36, 74, 86
 Soru-cevap yöntemi 56
 Sözdizimi 28, 29
 St. Athanasius Koleji 54
 St. Joseph Lisesi 77
 Sümerce 13, 124
 Sürekli elçilikler 33
 Süryanice 19
 Sykes-Picot Antlaşması
 72
 Şahnameler 30
 Şerh 29
 Şıfa 18
 Tacvid al Kur'an 23
 Takviyeli yabancı dil 138
 Tanrı dili 89
 Tanzimat 42, 43, 45, 46,
 47, 52, 64, 69, 89, 93
 Tasavvuf 19, 21, 23, 30, 62
 Tatarca 32
 Telemaque 34
 Televizyon 170, 173, 177
 T.E.D. 97
 Telif ve Tercüme Dairesi
 48
 Telif ve Tercüme Heyeti
 48
 Telif ve Tercüme
 Nizamnamesi 48
 Temel eğitim 91
 Tercüman 13, 17, 19, 25,
 38, 48, 62, 65, 98
 Tercümanlık beratı 38, 39

Tercümanlık 13, 34, 36
 -39, 47-49, 168
 Tercüme 48, 62
 Tercüme Bürosu 100, 109
 Tercüme Cemiyeti 48
 Tercüme Dergisi 109, 176
 Tercüme Kalemi 47, 56
 Tercüme Odası 38, 44, 47,
 48, 63, 67, 68
 Tersane Tıp Mektebi 84
 Tevhid-i Tedrisat
 (Öğretim Birliği) 92
 Tıbbiye 45, 50, 51, 67, 69,
 77
 Tuhfe-i Vehbi 28, 62
 Tümdengelim 29
 Türkçe 15, 17, 19, 20,
 21, 22, 23-24, 25, 28, 32,
 34, 35, 36, 37, 38, 42, 45,
 46, 48, 50, 51, 52, 53, 54,
 56, 57, 59, 61, 62, 63, 65,
 67, 69, 70, 72, 73, 77, 79,
 85, 86, 87-89, 91, 92, 93,
 94, 95, 96, 98, 99, 111,
 113, 118, 123, 124, 125,
 126, 128, 132, 134, 140,
 143, 145, 146, 154, 164,
 165, 166, 173, 176, 179,
 180, 181, 183
 T.Ö.M.E.R. 125
 Türkçülük 44, 87
 Türk Dil Kurumu 95, 96,
 170, 183
 Türk Eğitim Derneği 119
 Türk'e verme 32
 Türki-i basit 35
 Türkmen 19
 Ulusal diller 27, 89, 180
 Ulusal eğitim 91
 Urduca 57, 124
 Uygurca 35, 36
 Uyum kursu 126
 Uzaktan Öğretim (distant
 teaching) 177
 Üniversite Reformu 67,
 97
 Üniversitenin seçkinleri
 99
 Üst dil 180
 Vakfiye 34
 Vakıf 20, 22, 26, 34, 46,
 92, 132, 180
 Veda 30
 Yabancı dil bölümleri
 102
 Yabancı dil dersi 117
 Yabancı dil kolu 108, 109,
 116, 130
 Yabancı Dil Eğitim ve
 Öğretimi Kanunu 118,
 133
 Yabancı dil öğretmeni
 65, 68, 99, 100, 102-107,
 108, 113, 144-147, 149,
 156, 166, 174, 176
 Yabancı dil kültürü 161
 Yabancı dil pazarlaması
 101, 115
 Yabancı dil seçimi 144,
 167
 Yabancı dille öğretim 87,
 113, 116, 118, 119, 121,
 122, 131, 133, 134, 143,
 160, 161, 164, 165, 166,
 167, 173, 179, 180, 181
 Yabancı Diller Eğitim
 Merkezi 110, 173
 Yabancı Diller Öğretimi-
 ni Geliştirme Merkezi
 110-111, 156, 176
 Yabancı Diller Semineri
 99, 103
 Yabancı Diller Yüksek
 Okulu 100, 102, 103, 104,
 105, 106, 134, 155
 Yabancı elçilikler 65, 70
 Yabancı okulları 103,
 132, 144, 160, 164
 Yabancı uzman 97, 147
 Yahudi Devleti 82
 Yanılıgı incelemesi 150
 Yapısal-durumsal izlençe
 151
 Yardımcı dil 162, 163, 167
 Yardımcı kitap 150, 153,
 154
 Yayın 157
 Yaz okulu 79, 102, 104,
 106
 Yazı Devrimi 98
 Yazın dili 35
 Yeniçerilik belgesi 40
 Yeni okul 74
 Yeni Türk Alfabeti 93
 Yeterlik Sınavı 106, 134
 Yol emri 38, 39
 Y.M.C.A. 135
 Y.W.C.A. 135
 Yönetim dili 22, 128
 Yöntemler 147-152, 172
 -175
 Yunanca 46, 53, 57, 78, 79,
 124, 172
 Yurt dışında öğrenim 97,
 112-114, 164
 Yükseköğretim Dairesi
 87
 Yüksek Öğretmen Okulu
 104
 Yükseköğretim Kanunu
 122, 133
 Zorunlu yabancı dil 118,
 133

